HET GEBRUIK EN MISBRUIK DER GEESTRIJKE DRANKEN,

BENEVENS

DE MIDDELEN TOT WERING VAN DEZELVE,

UIT EEN GENEES-, STAAT- EN ZEDEKUNDIG OOGPUNT BESCHOUWD.

DOOR

H. M. DUPARC,

MED. ET ART. OBSTET. DOCTOR,

CORRESPONDEREND LID VAN HET GENEES-, HEEL-, VERLOS- EN NATUURKUNDIG GENOOTSCHAP *Vis unita fortior* TE HOORN, EN VAN DE *Société Médico-Chirurgicale* TE BRUGGE; PRACTISEREND GENEESHEER TE LEEUWARDEN.

UITGEGEVEN DOOR HET

PROVINCIAAL UTRECHTSCH GENOOTSCHAP

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

TE UTRECHT,

BIJ C. VAN DER POST Jr.

Drukker van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap.

1843.

GEDRUKT BIJ K. J. GIEBEN.

BEANTWOORDING

DER

PRIJSVRAAG:

»IS EEN DAGELIJKSCH GEBRUIK VAN GEESTRIJKE DRANKEN VOOR »ZEEVARENDEN, KRIJGSLIEDEN IN HET VELD, SOMMIGE ARBEI- »DERS OF ANDERE LIEDEN IN NEDERLAND, NOODIG OF NUTTIG VOOR »DE BEWARING DER GEZONDHEID? WELKE ZIJN DE GEVAREN EN »NADEELEN VAN EEN ONNOODIG EN VOORAL VAN EEN ONMATIG »GEBRUIK VAN ZOODANIGE DRANKEN, BIJZONDER VOOR DEN GEEST »EN DE ZEDELIJKHEID? IS HET MISBRUIK BIJ ONS SEDERT VIJF EN »TWINTIG JAREN GROOTELIJKS TOEGENOMEN? WELKE MIDDELEN »KUNNEN ER MET HOPE OP GOED GEVOLG WORDEN BEPROEFD OM »DIT MISBRUIK TEGEN TE GAAN?"

ONDER DE SPREUK:

»Quaeramus quid optimum, non quid usitatissimum."

SENECA.

AAN WELKE

DOOR HET PROVINCIAAL UTRECHTSCH GENOOTSCHAP,

op den 24 Junij 1842.

DE ZILVEREN EEREPRIJS

IS TOEGEWEZEN.

VOORREDE.

My native soil! beloved before
Now dearer, as my peaceful home
Ne 'er may I quit thy rocky shore
A hapless, banish'd wretch to roam.
BYRON.

Wenschte ik ooit een schrijver te zijn, het ware thans, om hier met levendige kleuren eene der voornaamste en zekerste oorzaken van menschelijke ellende en rampzaligheid in al derzelver naaktheid te schilderen, namelijk die, welke zoowel in het dusgenaamd matig gebruik als misbruik van den sterken drank gelegen is. Te luide is de taal der ondervinding voor deze uitspraak, te algemeen bekend is hare waarheid, dan dat ik mij zoude durven vleijen onbekende zaken aan het licht te brengen of bekende waarheden krachtiger en bondiger te herhalen. Ik heb mij dan

ook slechts voorgesteld in de hoofdtrekken de verschrikkelijke uitwerkselen te schetsen, welke de sterke dranken op de ligchamelijke, geestelijke en zedelijke krachten van den mensch uitoefenen en dienovereenkomstig aan eene verpligting te voldoen, welke op iederen staatsburger rust, te weten — zooveel mogelijk tot bevordering van den bloei en de welvaart zijns vaderlands mede te werken.

Leeuwarden 1843. H. M. DUPARC.

INLEIDING.

Alhoewel alom in Nederland handel en landbouw zich over bevredigenden bloei verheugen mogen, en kunsten en wetenschappen genoegzame bevordering erlangen, zoo is er toch nog een hoofdbezwaar, dat de algemeene welvaart met kracht tegenhoudt en stout het hoofd biedt; ik bedoel het misbruik van sterke dranken, dat in ons vaderland tot eene verbazende en ijsselijke hoogte geklommen is, en met alle tot wering van hetzelve beproefde middelen, den spot schijnt te drijven. Niettemin mogen wij het daarbij niet laten berusten, wanneer wij bedenken welke nadeelige gevolgen dat misbruik overal na zich sleept, welke diepe en wreede wonden hetzelve slaat, en hoedanig niet alleen het geluk van ieder huisgezin afzonderlijk, maar zelfs dat van den geheelen Staat, door dezen diep invretenden kanker bedreigd en verwoest wordt. Maar waartoe beschrijvingen van deze kwaal (want deze naam verdient zij ten volle) te geven? Hoe duidelijk men ook het door haar

veroorzaakte leed schetse, hoe vurig men ook dien ongelukkigen toestand afmale, hoe krachtig ook onze pen, hoe woordenrijk ook onze taal zij, zij zijn ontoereikend om de treurige verwoesting te schilderen, welke het misbruik van sterke dranken alom heeft aangerigt, en nog dagelijks aanrigt. Wanneer wij dit alles bedenken, zeg ik, wie onzer zal dan nog dit akelig tooneel van jammer en ellende werkeloos durven aanschouwen? Wie zal dan niet gaarne met zijne medemenschen met vereende kracht alles in het werk stellen, om het ongeluk en den weedom, waarmede het menschdom bij voortduring geteisterd wordt, allengskens geheel te doen ophouden, door aan het misbruik van geestrijke dranken zooveel mogelijk paal en perk te stellen?

Het waren deze gedachten die ook mij hadden opgewekt, iets tot wering van dat noodlottig misbruik te ondernemen, en dien ten gevolge besloot ik te onderzoeken, hoeverre mijne krachten zouden reiken, in het beantwoorden der navolgende door het PROVINCIAAL UTRECHTSCH GENOOTSCHAP, bij deszelfs gehoudene vergadering in Junij 1840 op nieuw voorgestelde prijsvraag: *Is een dagelijksch gebruik van geestrijke dranken voor zeevarenden, krijgslieden in het veld, sommige arbeiders, of andere lieden in Nederland, noodig of nuttig voor de bewaring der gezondheid? Welke zijn de gevaren en nadeelen van een onnoodig en*

vooral van een onmatig gebruik van zoodanige dranken, bijzonder voor den geest en de zedelijkheid? Is het gebruik bij ons sedert 25 jaren grootelijks toegenomen? Welke middelen kunnen er met hope op goed gevolg worden beproefd, om dit misbruik tegen te gaan?

Wat nu de verhandeling zelve betreft, zoo is mijn vurige wensch, dat de goedkeuring, welke dezelve heeft mogen wegdragen, in haar die belangstelling opwekke, welke het gewigt der zaak zoo zeer verdient. Voor het overige zij het mij, tot regtvaardiging van *mijn* doel, vergund, alhier de woorden van den beroemden VAN HEUSDE over te nemen: »Niet dat ik mij »zelven iets toekenne, waardoor ik zoo bijzonder en »meer dan een ander mijn vaderland van nut zoude »kunnen zijn; maar ieder moet daartoe volgens zijne »betrekkingen en omstandigheden het zijne toebrengen."

De voorgestelde vraag heeft reeds eene verdeeling in de navolgende *vier Hoofdstukken* aangewezen:

Eerste Hoofdstuk. Onderzoek of een dagelijksch gebruik van geestrijke dranken voor zeevarenden, krijgslieden in het veld, sommige arbeiders of andere lieden in Nederland noodig of nuttig zij voor de bewaring der gezondheid.

Tweede Hoofdstuk. Gevaren en nadeelen van een onnoodig en vooral van een onmatig gebruik van geestrijke dranken, bijzonder voor den geest en de zedelijkheid.

Derde Hoofdstuk. Onderzoek of het gebruik van sterke dranken in Nederland sedert 25 jaren grootelijks is toegenomen.

Vierde Hoofdstuk. Middelen die met hope op goed gevolg beproefd kunnen worden om het misbruik van sterke dranken tegen te gaan.

EERSTE HOOFDSTUK.

Onderzoek of een dagelijksch gebruik van geestrijke dranken voor zeevarenden, krijgslieden in het veld, sommige arbeiders of andere lieden in Nederland noodig of nuttig zij voor de bewaring der gezondheid.

§ 1.

Overeenkomstig de tegenwoordige algemeene verspreiding van geestrijke dranken, is het misschien niet te veel gezegd, dat het gebruik van sterke dranken zich bijna overal, om mij dus eens uit te drukken, geacclimateerd heeft, en niet geschroomd heeft, den mensch even als zijne getrouwste huisdieren, in de meeste streken des aardbols te volgen. Geen vaderlandsche zeeman toch, hij moge naar de *Noordpool* stevenen, of zijnen koers naar den *Aequator* rigten, zal vergeten zijnen lievelingsdrank, den jenever of grog mede in te schepen, zich niet bekommerende of de luchtstreek, welke hij gaat bezoeken, ook van de onze verschille, en bij gevolg geheel strijdt met de in *Nederland* gebruikelijke levenswijze, noch of de

plotselinge verandering van klimaat op zijn ligchaam, als deszelfs gewoonten bijbehoudende, eenen zeer nadeeligen invloed uitoefenen kan; inderdaad een treffend voorbeeld van de kracht der gewoonte, om nog geenszins van eene ondeugd, van eenen hartstogt te spreken, waarin deze gewoonte zeer dikwijls ontaardt, en den mensch tot handelingen en buitensporigheden brengt, welke zijn ongeluk en dat van anderen berokkenen. Treurig voorzeker zijn deze bedenkingen; maar het algemeen, dat het eentoonig pad des levens tragelijk en onbekommerd bewandelt, en door het denkbeeld bestuurd wordt, dat de sterke dranken tot in stand houding des levens dienen, antwoordt met eenen spottenden blik op onze tegenwerpingen, zich verheugende van een beter inzigt in de zaak te hebben, en ons van het maken van *theoriën*, alle (dus zeggen zij) op drogredenen gegrond, beschuldigende. — Laat dit ons echter niet afschrikken: juist dit handelen van het algemeen tegen de voorschriften der gezonde rede, moet ons aansporen van ons beter weten wél te gebruiken, en onze medemenschen van het ingetreden dwaalspoor op den regten weg terug te brengen. Velen zullen ons, wel is waar, zoo als ik zeg, van eene uit hersenschimmen voortspruitende vooringenomenheid beschuldigen, maar bezitten wij niet de overtuiging, dat de geestrijke dranken eenen verderfelijken invloed op de gezondheid en het leven van den mensch uitoefenen, en zullen wij dan als redelijke schepsels niet alleen elke gelegenheid vlieden, elken weg ten strengste ontwijken, welke ons ligchaam tot dien gevaarlijken toestand leiden kan, maar ook ter liefde van deugd en menschelijkheid, het tot

onzen heiligsten pligt rekenen, alles te ondernemen wat tot de geheele uitroeijing van die schadelijke dranken strekken kan?

§ 2.

Voor dat ik tot het eigenlijk onderzoek overga, of geestrijke dranken noodig of nuttig zijn voor de bewaring der gezondheid, beroep ik mij reeds *a priori* op de getuigenissen en verklaringen van de beroemdste en kundigste geneesheeren, die volgens eenparig zeggen, in dit opzigt het onbepaaldste vertrouwen verdienen. Over bekend is de uitspraak van HUFELAND (1) over de sterke dranken, dat dezelve het leven van den mensch verkorten en een vloeijend vuur, dat de mensch inzwelgt, gelijk zouden zijn. Ook MORGAGNI (2), REIL (3), HEINROTH (4) en eene menigte van andere bekwame artsen laten zich op deze wijze over de sterke dranken uit. Velen echter zeggen, dat de verklaring van deze geneesheeren allezins toepasselijk is op het onmatig gebruik van spirituosa, maar niet op derzelver onmatig genot. Ik voor mij geloof, dat de geestrijke dranken geheel uit de maatschappij verbannen konden worden, en dat de menschheid over het algemeen veel daarbij zoude winnen, alhoewel ik van den anderen kant niet ontken, dat het afschaffen van alle gebruik

(1) Macrobiotik of kunst om het menschelijk leven te verlengen, deel II, pag. 46.

(2) De sedibus et causis morborum. Ebroduni 1779, Epist. LV, Art. 12, 13, 14.

(3) Fieberlehre, Bd. IV.

(4) Lehrb. der Seelenstörungen, pag. 40.

derzelven, bij den tegenwoordigen stand van zaken onuitvoerbaar, ja zelfs onmogelijk is, en wel voornamelijk, omdat er bij vele lieden een vooroordeel bestaat, dat voor hunne werkzaamheden, het gebruik van jenever of anderen sterken drank nuttig en zelfs onontbeerlijk is; beschouwende denzelven dus als een noodzakelijk en volstrekt vereischte voor de gezondheid, en niet denkende dat zij inderdaad van lieverlede hun ligchaam ondermijnen, en hun bestaan met verscheidene jaren bekorten. »Het is bewezen," zegt Dr. BEECHER, »dat voortdurend tot gewoonte wor»dend matig drinken erger is dan periodieke onma»tigheid. De arme Indiaan, welke zich eenmaal in »de maand in den hoogsten graad bedrinkt, zal vele »jaren langer leven, dan de man, welke weinig en »dikwijls drinkt, en misschien voor niet onmatig ge»houden wordt. De natuur kan langen tijd de langzame »ondermijning van het gestel, welke het dagelijksch »gebruik van sterke dranken bewerkt, wederstaan, »doch vroeg of laat zal deze vijand van het leven »hetzelve nadeelig zijn." Daarentegen beweert Dr. C. RÖSCH (1) dat de indruk, welken de sterke dranken op het ligchaam te weeg brengen, niet nadeelig is. Het ligchaam, zegt hij, wordt verlevendigd, het gemoed verruimd, de geest verhelderd; zelfs de strengste moralisten kunnen niet ontkennen, dat de sterke dranken, *matig* gebruikt, eene eigendommelijke opwekking van het organisme voor den dag roepen, welke de mensch noch zal, noch kan ontberen. —

---

(1) Ueber den Misbrauch der geistigen Getränke in Beziehung zur Medizinal-Polizei und zur gerichtlichen Medizin, p. 1.

Aequa vita hominibus vinum, in sobrietate... Quae vita ei qui minuitur vito?.... Vinum in jucunditatem creatum est, et non in ebrietatem, ab initio. Exaltatio animae et cordis, vinum moderate potatum. Sanitas est animae et corpori sobrius potus (1).

§ 3.

Uit het medegedeelde blijkt het dus, dat de gevoelens van de geleerden over het dus genaamd matig gebruik, nog verdeeld zijn. Alhoewel nu ook gemeenlijk de waarheid in het midden ligt, is dit alhier toch niet het geval, hetgeen ik door een naauwkeurig onderzoek naar de werking der sterke dranken op het dierlijk organisme, dat het onderwerp der volgende beschouwingen zal uitmaken, zal trachten te bewijzen.

§ 4.

Zoo als bekend, zijn de sterke dranken het produkt van die verandering van organische, of liever van plantaardige, suiker- en stijfsel-bevattende zelfstandigheden, welke door den tweeden graad van gisting, — de zoogenaamde wijngisting — wordt te te weeg gebragt. Door deze dranken nu, zegt men, wordt de bloedsomloop versneld, de huidwarmte vermeerderd, het aangezigt rooder, de blik openhartiger, het oog glansrijker, de spieren krachtiger, en worden alle verrigtingen des levens spoediger en gemakkelijker ten uitvoer gebragt. De drinker gevoelt zich van eene hem onbekende, aanvankelijk aangename gewaarwording als doordrongen, zijne zorgen verdwijnen

---

(1) Ecclesiasticus, c. 31, § 32, 33, 35, 36, 37.

en zijn moed neemt toe. Dit is waar, maar men vergete toch niet, dat op deze opgewondenheid, eene te sterkere afmatting van ligchaam en geest volgt, die van gevaarlijke ophoopingen van bloed naar het hoofd, hart en de andere edele organen vooraf gegaan wordt. Het aangezigt verliest deszelfs vrolijk uitzigt, de oogen verkrijgen eenen onaangenamen, doffen en matten glans, de drinker blikt onrustig om zich heen; daarna wordt zijn aanblik stijf, en is op één punt gevestigd. Het zenuwstelsel, dat eerst opgewonden was, wordt langzamerhand ter nedergedrukt en uitgeput, de zintuigen worden afgestompt, de moed ontaardt in roekeloosheid, en de vreugde in uitgelatenheid. Wanneer wij nu bedenken, dat deze omstandigheid in meerdere of mindere mate, zelfs reeds bij een zeer matig gebruik van geestrijke dranken ontstaan, dan durven wij bijna vooraf, het vooroordeel van het algemeen, — dat sterke drank, bij die bijzondere standen, voor welke men denzelve nog altijd noodzakelijk oordeelt, een krachtgevend en versterkend vermogen zoude bezitten, — een dwaalbegrip noemen, en als zoodanig tegenspreken. Opwekkend, voorwaar, dit zijn de sterke dranken, maar men vergete toch niet, dat op deze oogenblikkelijke opgewektheid eene des te sterkere en voortdurende uitputting volgt. Later kom ik op dit punt meer in het bijzonder terug, en ga thans over tot de scheikundige ontleding der sterke dranken, uit welke analyse, wij het best over het al dan niet nuttige der sterke dranken zullen kunnen oordeelen.

§ 5.

Het werkzame bestanddeel der sterke dranken be-

staat in den wijngeest, Spiritus of Alcohol, welke onder de prikkelende en opwekkende middelen in het gebied der geneeskunde, eene voorname, zoo niet de eerste plaats bekleedt. De wijngeest is, wel is waar, in alle zich door eene bedwelmende kracht kenmerkende dranken voor handen, zoo als b. v. in den wijn en in het bier; maar geen drank bevat daarvan eene zoo aanzienlijke hoeveelheid, als de eigenlijke, zoogenaamde geestrijke drank, waartoe wij den jenever en brandewijn, uit aardappelen, granen, rijst, suikerriet, kersen, druiven en andere plantaardige stoffen rekenen. Van hier dat zelfs hij, die niet gewoon is te drinken, veel meer van de eerst genoemde dranken zonder nadeel verdragen kan, (en dit nog wel des te eerder, omdat door het meerder of minder wijnsteenzuur, en door andere, de hevige werking van den wijngeest matigende en tegengaande stoffen, de spiritus verre weg minder schadelijk gemaakt wordt) dan van den brandewijn of jenever, daar in deze laatsten de wijngeest 't hoofdbeginsel is, en zijne nadeelige werking daarenboven nog door bijmenging van andere schadelijke zelfstandigheden, empyreumatische oliën, foesel, pruissisch zuur, solanine enz., vermeerderd wordt.

§ 6.

Men denke niet, dat ik wegens een bijzonder vooroordeel slechts tegen de eigenlijke sterke dranken zoude willen te velde trekken, en daarentegen het bovenmatig gebruik van wijn en bier zoude willen aanprijzen; de nadeelen, welke door het overdadig gebruik van laatstgenoemde dranken veroorzaakt worden, zijn

mij genoegzaam bekend; maar ik vermeen met grond te durven beweren, dat de jenever en brandewijn, juist daarom eene veel nadeeligere en meer aanhoudende werking op het broze ligchaam uitoefenen, omdat dezelve in geringere hoeveelheden, veel meer wijngeest bevatten, wiens vrije werking op het organisme, door geene natuurlijke vermenging van inhullende stoffen, getemperd en verzwakt wordt.

§ 7.

In kleine giften met die behoedzaamheid en voorzigtigheid aangewend, welke ieder goed geneesheer bij het voorschrijven van geneesmiddelen in acht neemt, is de wijngeest eene der meest gepaste prikkels voor het dierlijk organisme. — Zij bevordert, aangezien zij een' snelleren bloedsomloop in de spijsverteringsorganen te weeg brengt, de spijsvertering, verhaast meerendeels den loop van het bloed, vermeerdert daardoor de algemeene warmte des ligchaams, en roept, doordien zij het vermogen der zenuwen, om door uitwendige prikkels aangedaan te worden, vermindert, dien toestand van levendigheid en opgeruimdheid voor den dag, welken wij als den eersten graad der dronkenschap plegen te beschouwen en aan te nemen. — De werking van den wijngeest komt die van het opium zeer nabij: hetgeen ons de belijders der Mahomedaansche godsdienst nog duidelijker bewijzen. Deze toch, aan wien, door de voorschriften van hunne Godsdienst, het gebruik van wijn en andere sterke dranken ontzegd is, bedienen zich, ter voldoening van eene den mensch als het ware aangeboren begeerte, om zijne geest- en denkvermogens door middel van be-

dwelmende stoffen te verdooven, van dit hun toegestaan en voor den ongewonen reeds in geringe hoeveelheid doodelijk werkend vergift.

§ 8.

Maar van waar komt het, vraagt misschien iemand, indien de aanwending der sterke dranken zoo veel voorzigtigheid vereischt, dat de gevolgen aan vergiftiging schier gelijk, niet dagelijks algemeener voorkomen, niet duidelijker in de oogen springen?

Dat groote hoeveelheden van geestrijke dranken somtijds van weinig of geen merkbaar nadeel voor den gebruiker zijn, kan zeer goed worden verklaard; het organisme kan zich namelijk door eenen allengs voortgaanden overgang van kleinere tot grootere hoeveelheden van *zelfs algemeen bekende vergiften*, van lieverlede aan het gebruik van deze, en dat wel in groote menigte, gewennen, even als b. v. verscheidene arbeiders en daglooners aan verschillende schadelijke invloeden blootgesteld zijn, welke de daaraan ongewone niet lang zonder schade zoude kunnen doorstaan. — Bevoegde beoordeelaars hebben sedert lang beweerd, dat men het in de geneeskunde tot een' zeer hoogen trap gebragt heeft, wanneer men eindelijk geleerd heeft het opium goed en op zijn pas te gebruiken. En evenwel eten de *Turken* dagelijks opium, zonder daaraan dadelijk, als aan rattekruid te sterven. Wordt door deze daadzaak het gevoelen der beroemdste geleerden aangaande de opium wederlegd? — Zullen wij, (om nog een ander voorbeeld bij te brengen) — bijaldien wij iemand mogten aantreffen, die door een dagelijksch gebruik van

langzamerhand opklimmende giften rattekruid of Arsenik, het eindelijk zoover gebragt heeft, dat hij daarvan ten laatsten zooveel heeft kunnen gebruiken, dat reeds een tiende gedeelte daarvan bij een ander den dood zou hebben veroorzaakt, — zullen wij daarom, zeg ik, zoo dwaas zijn te willen beweren: »Arsenicum is geen doodelijk vergift?" En zoo neen! hoe kan dan het beroep op het oogenschijnlijk ongestraft misbruik van sterke dranken, ons gevoelen omverre stooten, aangaande het moeijelijke der kunst, om deze zelfstandigheden *waarlijk* te gebruiken?

Vestigen wij daarenboven nog ons oog op de werking van den wijngeest in zijnen geconcentreerden of onverlengden toestand, dan zal het ons nog duidelijker blijken, dat hij geene mindere plaats onder de vergiften verdient, dan het rattekruid, opium, de dollekers en andere eigenlijk gezegde vergiften. — Reeds een halve eetlepel overgehaalde wijngeest is toereikend om kinderen spoedig te vergiftigen; volwassenen, die nimmer sterken drank gebruikt hebben, worden door drie tot vier lepels onder de verschijnselen van eene hevige en haastige maagontsteking gedood (1). Personen, die aan het dagelijksch gebruik van spiritueuse dranken gewend zijn, kunnen ongetwijfeld veel meer verdragen; — maar bewijst niet reeds de toestand der

(1) De reden, waarom een plotselijke dood dikwijls na het gebruik van gerectificeerden wijngeest ontstaat, ligt waarschijnlijk in deszelfs uitdroogende werking, daar het genoegzaam bekend is, dat de wijngeest, krachtens eene zeer sterke chemische aantrekkingskracht, de met hem in aanraking gekomen ligchamen zeer spoedig van hun watergehalte berooft, waardoor dezelve, in de maag enz. gebragt, bijna oogenblikkelijk eene hevige ontsteking in dit ingewand en in de darmen te voorschijn roept.

maag, welke dusdanige hevig werkende middelen zonder oogenschijnlijk nadeel, verdragen kan, eenen zoo hoogen graad van gevoelloosheid en afstomping, dat zij volstrekt niet meer bij den, met de gezondheid overeenstemmenden, toestand vergeleken kan worden?

§ 9.

Het zij mij vergund, hier in het voorbijgaan melding te maken, van de overwegende Alcoholgehalte der eigenlijk gezegde sterke dranken, waartoe wij den jenever, brandewijn, Rum, Arak, Schotsche en Iersche Whiskeij en meerdere likeuren, zelfs boven de sterkste wijnen, rekenen; terwijl namelijk Portwijn, Madera, Sherrij, welke niettegenstaande dezelve tot de sterkste wijnen behooren, slechts $\frac{1}{4}$ tot $\frac{1}{5}$ van hunne massa aan Alcohol bezitten, bevatten brandewijn 49,50 tot 53,39, Jenever 51,60, Rum 53,68, Whiskeij 53 tot 54, Kersewater en Likeuren 24 tot 50 procenten Alkohol. De gewone roode wijnen houden in 100 kannen, 4 tot 8 kannen wijngeest, de Rijnwijnen, Fransche wijnen (Bourgondier, Champagne), Syracuser, Tokaijer en dergelijke varieren van 6 tot hoogtens 14 procenten, en zelfs in Spaansche en Portugeesche wijnen treft men niet meer dan 10 tot 19 procent wijngeest aan. Het Londensch dun bier bevat in doorsnede slechts 1,28 procent aan Alcohol, terwijl het Engelsch Porter, een van de sterkste bieren, wanneer het hoog komt, niet boven 3 tot 4 procent wijngeest houdt. In onze gewone bieren vindt men in 100 kannen slechts 1 tot 2 kannen wijngeest. Men kan dus gevoegelijk eene halve pint alcohol, of eene pint onverlengden of zuiveren brandewijn gelijk stellen met eene flesch

van de bovengenoemde sterkste wijnen, en de betrekkelijke verhouding aan Alcohol tusschen jenever en bier kan dan bijna geheel niet in aanmerking komen. Welk een verbazend groot onderscheid tusschen deze en gene dranken (1)! Is het wel noodig te bewijzen, dat de jenever in dezelfde mate als de wijn of het bier genoten, een nadeel kan berokkenen, dat zoo weinig, met het uit het gebruik van dezen drank voortspruitende, kan vergeleken worden, als met de schadelijke werkingen van een gansch heirleger van spijzen en dranken, aan welker gebruik des menschen verfijnde tong zich echter gewend heeft?

§ 10.

Het kan wel niet ontkend worden, dat de jenever en brandewijn, zoo als dezelve ter verkoop worden aangeboden, niet dien graad van sterkte bezitten, die ik boven vermeld heb, en men zoude dus kunnen zeggen, dat derzelver werking diensvolgens minder schadelijk ware, dan wel inderdaad geloofd wordt. Men moet echter niet vergeten, dat deze vervalsching niet zoo zeer geschiedt met het doel om deze dranken, door vermindering van Alcoholgehalte minder nadeelig voor den gebruiker te maken, als wel om voor een' veel minderen prijs, dezelfde hoeveelheid te kunnen leveren en daardoor zelfs aan den armsten man de gelegenheid te verschaffen, zich in overvloed van die heillooze dranken te kunnen bedienen. — Welke eene geduchte Industrie! Welk eene

---

(1) Vergl. D[r]. KRANICHFELD. Ueber den Unterschied des geistigen im Wein und im Branntwein. *Berlin* 1838.

lage eigenbaat, die zich zelve als het middelpunt beschouwt en ook overeenkomstig die gezindheid handelt, die door kleingeestige speculatiezucht gedreven, haar eigen voordeel in het nadeel van anderen zoekt! — En nogtans scheen de speculatiegeest niet te vreden met de reeds zoo hoogst nadeelige en verderfelijke werking der geestrijke dranken; nog dagelijks doet zij noodlottige uitvindingen, die de gezondheid van het menschdom nog verder ondermijnen. Haar doel is dan ook weder bereikt door de uitvinding van den aardappel-jenever en brandewijn. Deze zijn de gevaarlijkste van alle spirituosa, als zijnde niet alleen rijkelijk met alle schadelijke bestanddeelen der overige geestrijke vochten bezwangerd, zoo als foesel, brandige oliën, maar bevattende nog daarenboven het blaauw- of pruissisch zuur, een vergift, waarvan reeds weinige druppen toereikende zijn om den dood te veroorzaken (1). Scheikundige proeven hebben het buiten allen twijfel gesteld, dat dit zuur, als gevolg der gisting, in de aardappelen zoude ontwikkeld worden.

Voorts verschilt de werking der spirituosa nog naar de onderscheidene vreemdsoortige stoffen, waarmede dezelve vermengd zijn. Behalve dat door vervalsching van koper-, lood- en aluindeelen, ziekten van het zenuwstelsel en der vegetative sfeer ontstaan kunnen, is derzelver werking of verdoovend — door bijmenging van *Datura Stramonium*, *Lolium temulentum*, bittere amandelen, laurierkerswater-, of verhit-

---

(1) *Te Schutorp* stierven in het jaar 1838 in eenen nacht, een twaalftal vette ossen, die van den vergiftenden draf der aardappels gegeten hadden.

tend en prikkelend, door de peper en eene soort van *Holothuria.* — LEHMAN *d. j.* (1) kende eenen likeurstoker, die, om *Extrait d'Absynthe* eene groene kleur te geven, van deszelfs vader daartoe Spaansch groen ontving. — Van 19 brandewijn monsters, welke in *Helmstädt* onderzocht werden, vondt men in 15 eene menigte koper. — Nog meer schadelijke gevolgen sleept de aardappeljenever na zich. Immers heeft de heer KRAUSS onlangs bij het ontkiemen der tot branden gebezigde aardappelen, eene belangrijke hoeveelheid vrijgeworden *solaninum* (eene zeer narcotische stof) (2) ontdekt (3).

Welk een aantal van hoogst verderfelijke bestanddeelen is derhalve niet in eenen drank voorhanden, welke door het algemeen voor bijna even onontbeerlijk als het brood, ja zelfs dikwijls voor nog onontbeerlijker gehouden wordt. Velen zullen nogtans staande houden, dat ondanks alle vergiftige eigenschappen der sterke dranken, dezelve desniettemin voor de bewaring der gezondheid nuttig en zelfs noodzakelijk zijn, en zich daarbij op voorbeelden van sterke drinkers beroepen, welke niettegenstaande een veelvul-

---

(1) Ueber die Folgen des Missbrauchs der geistigen Getränke, etc. Bern 1837, pag. 32.

(2) FRORIEP'S *Notizen*, Maart 1840, N°. 283.

(3) Ook DESFOSSES, OTTO en anderen hebben in *Solanum nigrum*, *tuberosum*, *Dulcamara* enz. dit alcaloid gevonden. Het vormt met zuren, gemakkelijk zouten. Volgens de proeven van MAGENDIE, werkt het hevig op het *Centrum nervosum.* Het *Solaninum* uit aardappelen en dat uit *Dulcamara* schijnen verschillend te zijn. — Men vergelijke onder anderen: DIERBACH, die neueste Entdeckungen etc. (272 in de noot) Pag. 36. — *Geig.* door V. D. BIJLL *etc.* pag. 1246.

dig gebruik van sterke dranken, toch zeer bejaard zijn geworden. Hierop antwoord ik, dat drinkers, schoon zij niet zelden oud worden, daarom toch altijd in meerdere of mindere mate ziekelijk en lijdende zijn, en slechts een meer naauwkeurig deskundig onderzoek, zal ons aantoonen, dat er steeds de eene of andere belangrijke afwijking van den natuurlijken toestand bestaat.

Het bereiken van eenen hoogen ouderdom is nog geen noodzakelijk en zeker bewijs voor de niet gevaarlijkheid van een genot, daar toch personen, die buiten twijfel aan eene slepende ziekte lijden, somtijds evenwel zeer oud worden; zoo treft men b. v. teringachtige lijders aan, die, alhoewel zij reeds van af hun dertigste jaar, door deze ziekte aangetast werden, toch nog veertig jaren en daarenboven leven; maar dit neemt niet weg, dat de longtering eene der gevaarlijkste ziekten is, en blijft. Slechts dan kunnen wij een levensmiddel of drank voor onschadelijk houden, wanneer dezelve in de algemeene massa der vochten opgenomen en met het bloed in verbinding gebragt, daarna geassimileerd worden, en de verrigtingen des levens op geenerlei wijze storen, maar den mensch in een' volkomen gezonden toestand tot eenen hoogen ouderdom doen geraken. — Er bestaan wel voorbeelden, dat sterke drinkers zonder het minste letsel zeer oud zijn geworden, maar deze voorbeelden zijn even zeldzaam als b. v. die, van enkele arbeiders in Arsenik fabrieken, die als bij uitzondering zich over eene voortdurende gezondheid verheugen mogen.

§ 11.

Mijn oordeel over de sterke dranken zal velen misschien te hard en te vreemd voorkomen. Zij zullen zeggen, dat wanneer ook het misbruik van sterke dranken nadeelig zijn moge, daaruit niet volgt, dat derzelver matig gebruik dit is. — Waartoe vraagt men welligt, zich te verbinden afstand te doen van alle *gebruik* van sterke dranken? waarom niet liever zich verbonden, om afstand van het *misbruik* te doen? Of is er dan naar het oordeel van schrijver dezes, in het geheel geen gebruik van de sterke dranken te maken? — Ik geef hierop ten antwoord, dat ofschoon in bijzondere gevallen een matig gebruik geoorloofd zij, bij volkomen gezonde menschen dit niet alleen niet noodzakelijk, maar zelfs schadelijk is. — Ook het *gebruik* van sterken drank is reeds misbruik; dezulken toch, die schaars en zelden drank gebruiken, bespeuren aanstonds den nadeeligen invloed, dien dezelve op hunne gezondheid uitoefent; doch omdat dezelve voor eenige oogenblikken vervrolijkt en opwekt, is de uitlokking tot denzelve voorhanden. Ik onderteeken volgaarne het gezegde van HEINRICH ZSCHOKKE (1), dat brandewijn matig te willen drinken, zoo veel te kennen geeft, als matig te willen zondigen, en dat de lust tot drinken gemakkelijk het kwaad der dronkenschap tot zich trekt. — Mijn oordeel komt hierop neder, dat zelfs het matigst gebruik van sterken drank, als de specifieke oorzaak van de buitensporigheden in het drinken kan worden opgegeven. Zoo zijn er zeer vele ge-

(1) Die Branntweinpest. *Aarau* 1837, pag. 85.

vallen bekend, dat personen, om hun verzwakt organisme eenigermate te verlevendigen, nu en dan eenigen sterken drank tot zich nemen. Maar al zeer spoedig moet deze dosis verdubbeld en verdriëdubbeld worden, moet de prikkeling toenemen om dezelfde werking te kunnen te weeg brengen, en ten laatste zijn zulke personen voor elke zoowel ligchamelijke als geestelijke krachtsinspanning ongeschikt. — Hier vertoont zich de waarheid van het spreekwoord, dat wanneer de eerste stap gedaan is, de tweede gemakkelijk volgt; deze brengt ongemerkt den derden voort, tot dat eindelijk een zekere ondergang alles besluit.

§ 12.

Op grond van het bijgebragte geloof ik niet te dwalen, wanneer ik staande houde, dat reeds elk gebruik van geestrijke dranken voor den gezonden mensch schadelijk is. De matigste drinkers b. v. drinken toch ten minste dagelijks twee glazen jenever, dus volgens bovengenoemde opgave *een* glas wijngeest; en daar nu reeds een eetlepel onverlengde of zuivere wijngeest bij den het drinken ongewonen den dood kan veroorzaken, volgt hieruit van zelve, dat het ligchaam bereids eene niet onbelangrijke en gedwongen verandering moet hebben ondergaan, om dusdanige gift zonder merkbaar nadeel te kunnen verdragen. — En wat zijn dan twee glazen voor eenen drinker? Wat zal men van hen zeggen, die dagelijks ten minste 5 en 6 glazen, ja zelfs eene halve flesch drank gebruiken, en toch nog onder de matige drinkers gerangschikt worden?

§ 13.

Ik beken echter volgaarne, dat er van de sterke dranken wel degelijk gebruik te maken zij. Maar behoudens alles wat vroeger over de nadeelige gevolgen van het zoogenaamd gebruik, en over het gevaar om van hetzelve tot het schandelijk misbruik over te slaan, gezegd is, houd ik de sterke dranken voor zulke krachtig werkende middelen, dat dezelve niet dan met voorkennis van eenen geneesheer behoorden toegediend te worden. — Hoogstens mogten zij eene plaats innemen in de huishoudelijke apotheek, om bij tijd en wijle gebruikt te worden; doch op zulk eene wijze hebben dezelve voorzeker meer schade dan nut gedaan. — Dus slechts bij bijzondere gelegenheden kan een matig gebruik van geestrijk vocht eenig nut en voordeel aanbrengen; zoo is bij zeer groote ligchamelijke vermoeijenissen en bovenmatige krachtsinspanningen, en bij eenige ziekelijke toestanden een matig gebruik van dit opwekkend middel geoorloofd, en somtijds zelfs van groot nut. — Toen b. v. kapitein BLIGH en zijne ongelukkige gezellen aan de verschrikkelijkste behoefte en ontberingen waren prijs gegeven; toen zij door de muiters van de *Bounty* in eene opene boot op hooge zeeën aan zich zelven werden overgelaten, waren hun de weinige druppels rum, welke geregeld aan ieder persoon werden uitgedeeld, van eene zoo onberekenbare dienst, dat zonder deze hulp, ieder hunner van koude en uitputting zoude hebben moeten omkomen. Zoo sterkt dit middel eveneens tegen de aanvallen van sommige epidemisch heerschende, kwaadaardige en tusschenpoozende koortsen. — Zoo

ontsnapten op *Walcheren* de officieren en soldaten, welke 's morgens jenever gebruikten, de koorts, terwijl deze daarentegen, onder de Engelsche troepen, die zich daarvan onthielden, hevige verwoestingen aanrigtte (1). In andere besmettelijke ziekten echter, welke meer het sthenisch, of werkzaam karakter vertoonen, zoo als b. v. cholera, eenige zenuwkoortsen, pokken, is het gebruik van geestrijke dranken zeer nadeelig en zelfs doodelijk (2). — Ook voor jonge lieden, welke zich in eene krachtige en voortdurende gezondheid mogen verheugen, zijn spirituosa van alle soort, onder de gewone omstandigheden, niet alleen onnoodig, maar zeer schadelijk, zelfs in die hoeveelheden, welke de wereld matig pleegt te noemen, en vooral dan, wanneer men zich derzelver gebruik dagelijks veroorlooft. — Een geneesheer drukt zijne meening volgens de slotsom eener twintigjarige ondervinding op de volgende wijze uit: »Wanneer *tien* jongelieden op hunnen 21sten geboortedag twee oncen of een glas sterken drank gebruiken en met dezen zoogenoemd matigen dronk dagelijks volhouden, zal het leven van acht onder tien personen van 12 tot 15 jaren verkort worden (3)."

§ 14.

In de zeedienst is men gewend aan de matrozen eene bepaalde hoeveelheid jenever, grog, of anderen

(1) Vergel. R. MACNISH, Anatomy of drunkenness, p. 112.

(2) Vergel. § 22 in de noot.

(3) Dr. C. DEUTSCH, Der Brantwein als Urheber vieler Krankheiten. Breslau 1839, p. 26.

sterken drank toe te staan, als zijnde, zegt men, door de ondervinding deszelfs noodzakelijkheid bewezen. — Men denkt echter niet aan het natuur- en zedebederf, dat deze dranken op onze schepen veroorzaken. Ik zal den lezer thans niet met de opsomming van talrijke voorbeelden dienaangaande lastig vallen, daar toch later dit punt meer opzettelijk behandeld wordt, bij het zedelijk nadeel der sterke dranken.

»Waar dronkenmakende dranken algemeen worden" zegt R. MAGNISH (1) »daar is de zedelijkheid ge»zonken. Zij schijnen als de giftige winden der woes»tijn te werken en vernieling en ellende op hun pad »te verbreiden. De ondergang van *Rome* werd door »zwelgerij veroorzaakt, en bijzonder door de overmaat »van het wijn drinken. — HANNIBAL's leger bezweek »minder onder de wapenen van SCIPIO, dan onder »de wijnen van *Capua*, en de beschonken Macedo»nische held stierf in zijn 33ste jaar, nadat hij zijnen *vriend* CLYTUS gedood, en het paleis te *Persepolis* »verbrand had" (2). Niettegenstaande dit alles verscheen deze ondeugd in sommige streken in eene veel eerloozer gedaante dan bij eenige nieuwere natie. — De *Nerviers* ontzegden zich het drinken van wijn, dewijl zij het vaststelden, dat de wijn hen lafhartig en weekelijk maakte; deze eenvoudige lieden hadden geen begrip van datgene, wat onze zeelieden »Holland-

(1) Ter aangehaalde plaatse pag. 7.

(2) Laat de schrijver zich door zijne geestdrift misschien niet eenigzins te ver medeslepen? De Ouden misbruikten den drank toch niet in die mate, als de overigens kundige schrijver zulks wil doen voorkomen? De Grieken en Romeinen waren meer beroemd wegens hunne uitstekende dapperheid, dan berucht wegens hunne onmatigheid!

schen moed" noemen; zij gevoelden de noodzakelijkheid niet, hunne natuurlijke dapperheid door een kunstig prikkelend middel te verhoogen. — Of is het omdat de sterke dranken krachtig, werkzaam en levendig maken? Dan vragen wij naar de forsche en rijzige gedaanten der oudheid, naar de beeldschoone menschen uit de Grieksche en Romeinsche tijden, uit welke wij onze idealen geschept hebben! — Waar zijn de krachtige en reuzensterke beelden van onze voorouders, waar de kloeke en dappere gestalten uit de middeleeuwen? — Zien wij om ons heen, vestigen wij ons oog op de tegenwoordige wereld, en wij zullen slechts kleine ellendige, wezens ontwaren, zonder kracht en energie, zonder de frischheid en levendigheid, welke van eene volmaakte en bloeijende gezondheid getuigen. — En waarom? De man, wiens ligchaam reeds ziek van den drank is, wiens ijverigst streven, wiens vurigst verlangen, de jenever is, wiens krachten en sappen bezwangerd zijn met de dampen van den jenever (1), deze man, zeg ik, huwt met eene vrouw, die hem dikwijls in alles evenaart; beneveld en doordrongen van de bedwelmende dampen des je-

(1) MAGENDIE nam den reuk van alcohol waar in het bloed, (Zie MAGENDIE, *Vorles. üb. Organ. Physik*, Leipzig 1840 p. 15). Ditzelfde nam ook Profess. BECK waar, en wel in de *vena clavicularis* van eene vrouw, die in eenen roes gestorven was. (Zie HERR, *über den Einfluss der Safte auf die Entstehung der Krankh.* Freiburg 1834, p. 36) OGSTON vond in een dergelijk geval 4 oncen vocht in de hersenholten, dat alle eigenschappen van wijngeest had (*Treatise on Nervous Diseases*, I, p. 222). Ditzelfde vonden ook COOKE en WOLF (zie CHRISTISON, *Abh. üb. die Gifte*, p. 644); ook stemmen hiermede de waarnemingen van LIPPICH overeen (SCHMIDT'S *Jahrb.* 1841, Bd. XXX, Hft 2, p. 286).

nevers, brengen zij een wezen voort, dat alreeds van het oogenblik der bevruchting af, de kiem van eene geestelijke en ligchamelijke onvolmaaktheid bij zich draagt, en ontelbare gebreken mede op de wereld brengt, die wel is waar als aanleg eenen min of meer langen tijd sluimeren, maar dan eens vroeger dan eens later in hunnen geheelen omvang uitbarsten. — De arme zuigeling heeft echter nog hardere proeven door te staan. — Wanneer deze namelijk door dit slecht en tegennatuurlijk voedsel pijn gevoelt, doet men hem tot bedaren van het schreeuwen eene dot in den mond, die — zoover reikt het onverstand — zeer wijsselijk met brandewijn doortrokken en bevochtigd is. Het onschuldig kind moet dan helaas voor de ondeugden en buitensporigheden der ouders boeten, welker gevolgen dan ook tegenwoordig door verschillende geslachten heen te bespeuren zijn; van daar ook de oorzaak eener ziekelijke en kwijnende nakomelingschap; van daar dat de afbeeldingen van den eigenaardigen ligchaamsbouw van onze manhaftige voorouders, meestal voor fabelachtig en onbestaanbaar worden gehouden. De drank is derhalve de vloek die op onzen tijd rust, en gansche geslachten vernielt, en ofschoon het misschien wat te overdreven zij, het geheele menschengeslacht als in ligchamelijke krachtsontwikkeling teruggaande te willen beschouwen, is het echter eene ontegenzeggelijke waarheid, dat het dagelijksch gebruik van geestrijk vocht, op de ligchamelijke ontwikkeling en krachtsuiting het hoogste nadeel uitoefent.

§ 15.

Het is helaas! eene bij het volk alom verbreide

dwaling, dat zeelieden, krijgslieden, arbeiders enz. om den nadeeligen invloed van hunne beroepsbezigheden eenigermate te beperken en tegen te gaan, genoodzaakt zijn hunne toevlugt tot sterke dranken te nemen. Zoo houden de zeelieden het gebruik van geestrijken drank voor noodzakelijk, ja zelfs voor onontbeerlijk, om aan de velerlei vermoeijenissen, welke zij op zee te verduren hebben, en aan de menigvuldige veranderingen van weder, luchtstreken, koude, hitte, winden, vochtigheid enz. wederstand te kunnen bieden. De matrozen doen dit, zeg ik, om des te beter de verandering van klimaat te kunnen verdragen; maar is dit niet geheel strijdig met de gezonde rede? Immers de invloed, dien de sterke dranken op den mensch uitoefenen, verschilt veel naar de natuurlijke gesteldheid der luchtstreken. In de noordelijke luchtstreken is het gebruik van geestrijke dranken meer heerschende dan in de zuidelijke; de natuurlijke gesteldheid der luchtstreek doet hier veel af. — Volgens MAGNISH schijnen de noordelijke volken eene veel grootere hoeveelheid sterken drank te kunnen verdragen dan de zuidelijke, en zoude eene hoeveelheid geestrijk vocht, welke ter naauwernood het trage bloed van eenen *Noorweger* in beweging brengt, den *Hindou* koortsachtig aandoen, en zijn brein in vuur en vlam zetten.

§ 16.

Ik geloof over dit onderwerp met eenige korte beschouwingen te kunnen voldoen, dewijl ik reeds vroeger de redenen heb uiteengezet, waarom het gebruik van spiritueuse vochten voor ieder mensch in het al-

gemeen eene bron van ontelbare nadeelen na zich sleept. Maar al waren de opgenoemde schadelijkheden op zich zelve noch niet nadeelig genoeg, dan toch zouden zij het worden, door het verkeerd inzigt, dat het algemeen in de zaak heeft. Men wil namelijk aan onze zeelieden als *prophylacticum* of behoedmiddel tegen velerlei ongemakken ter zee, den jenever aanprijzen; men bedenkt echter niet dat juist de jenever de allernadeeligste uitwerking op hun ligchaam heeft. — Gelijk ik boven reeds aangevoerd heb, is het immers overbekend, dat de bewoners der warme landen over het algemeen veel minder gebruik van de geestrijke dranken maken, dan die der koude luchtstreken (1), en dat de bewoners der noordelijke landen, die naar het zuiden reizen, het met hunne gezondheid, ja zelfs met hun leven betalen moeten, wanneer zij hier even zoo veel als in hun vaderland drinken. Volgens MACNISH is de onder de Europeanen in Indië heerschende sterfte vooral daaraan toe te schrijven, dat dezelve sterken drank gebruiken, terwijl de inlanders meestal rijstwater nuttigen. Tengevolge de goedkoopheid der sterke dranken, worden er onder de Engelsche troepen, welke in de zuidelijke streken gecantonneerd zijn, verschrikkelijke verwoestingen aangerigt. Van een op het eiland *Grenada* gelegerd Regiment, verhaalt Dr. ROLLO, dat in weinige weken van de 96 man 26 stierven, en dat nog wel in het ge-

(1) »Van den Aequator tot onze pool," zegt MONTESQUIEU »zal »men de dronkenschap met de breedtegraden zien toenemen; keert men »zich van denzelfden Aequator tot de tegenovergestelde pool, zoo zal »men de dronkenschap zuidelijk, zoo als gener zijde noordelijk, steeds »zien vermeerderen."

zondst jaargetijde. De oorzaak van deze buitengewone sterfte scheen men in de buitensporige levenswijze der soldaten te moeten zoeken, wier ontbijt uit sterken drank en varkensvleesch bestond. De ondervinding heeft overvloedig bewezen, dat in de warme luchtstreken, waar de zon zulk eene kracht bezit, wijn en sterke dranken niet verdragen kunnen worden; en dat degene, welke slechts water of rijstwater drinken, weinig van het klimaat te verduren hebben.

§ 17.

In de keerkringslanden wordt bij den pas aangekomen Europeaan de gal rijkelijker en overvloediger afgescheiden, daarna wordt de afscheiding minder en neemt allengs meer en meer af (1). — Hetzelfde zien wij, dat bij hen, die spirituosa gebruiken, geschiedt. In het begin wordt de werkzaamheid der lever daarom opgewekt en versterkt, dewijl de natuur dit afscheidend middel bezigt, ten einde zich van de overbodige kool- en waterstof te ontdoen; later wordt de werkdadigheid minder, en het blijkt dus dat de ziekten der Europeanen in de warme landen, en die der drinkers eene groote analogie hebben. — De hitte en het gebruik van sterke dranken zijn derhalve medewerkende schadelijke invloeden, die, wanneer zij te zamen loopen of coincideeren, het organismus des te zekerder aandoen en des te spoediger ten onder brengen; voorwaar een afdoend bewijs, dat het gebruik van sterke dranken voor onze

(1) Vergel. HASPER, Ueber die Natur und Behandlung der Krankheiten der Tropenländer u. s. w. Leipzig 1838.

Nederlandsche zeelieden, die toch meestal zuidwaarts koers rigten, niet slechts geheel onnoodig is voor de bewaring der gezondheid, maar zelfs in de hoogste mate verderfelijk, en dit nog te eerder, dewijl *Nederland* reeds zeer noordelijk gelegen is, en het toch overvloedig bekend is, dat zelfs in Europa de bewoners der zuidelijke landen veel minder de werkingen der sterke dranken wederstaan kunnen dan die van het noorden.

§ 18.

De Matrozen gebruiken in de gloeijendste hitte sterken drank: waartoe? om hun ligchaam te verkoelen en te verkwikken! Zij drinken dien gedurende de hevigste koude en natheid: waartoe? Om hun ligchaam te verwarmen! welk een *Panacea!* Kan het voor het ligchaam dienstig zijn bij groote hitte een middel te bezigen, dat de hitte slechts vermeerdert? Kan het hun, wier tong van dorst gloeit, baten, een' drank te gebruiken, door welken de dorst slechts verergerd wordt? — En verder: kan een middel bij damp en vochtig weder voor goed en gezond gehouden worden, dat wel is waar de huiduitwaseming doet te voorschijn treden, welke echter door de voortdurende invloeden, die haar van den beginne af onderdrukt hebben, even spoedig teruggedreven wordt, en diensvolgens een' veel ergeren toestand te weeg brengt, dan de aanvankelijke? Hieruit volgt, dat ook voor den noordwaarts stevenenden Zeeman de sterke dranken, in welke hij beschutting tegen de hevige koude meent te vinden, niet anders dan nadeelig kunnen zijn. — Immers de gestrenge koude op zich zelve, veroorzaakt reeds misselijkheid, duizeligheid, stamelen, verwarring van gedachten,

flaauwten, ijlhoofdigheid en andere teekenen van dronkenschap. — Zoo verhaalt kapitein PARRY, dat twee jonge lieden, welke aan groote koude blootgesteld waren geweest, door de manschap als beschonken werden beschouwd, omdat dezelve een wild voorkomen hadden en verward en onduidelijk spraken, en eerst nadat zij eenigen tijd aan boord geweest waren, en hunne geestkrachten van lieverlede teruggekeerd waren, konden de Matrozen zich overtuigen, dat zij niet te veel gedronken hadden. — Werkt derhalve de tot dus verre beschouwde omstandigheid reeds op zich zelve in hooge mate nadeelig op het organisme, dan kan men ligtelijk nagaan welke gevolgen er ontstaan, wanneer de matrozen nog daarenboven geestrijke dranken gebruiken. Eene menigte van treurige voorbeelden heeft overvloedig geleerd, hoe gevaarlijk het gebruik van spirituosa voor hen is, die aan hevige koude zijn blootgesteld (1). — De koude toch drijft het bloed van de peripherie des ligchaams naar de inwendige deelen terug, en hoopt zich in dezelve op; is nu het bloed vooraf door een opwekkend en prikkelend middel in gisting geraakt, dan zullen de gevolgen daarvan zich des te sneller en zekerder openbaren, en ik meen niet te veel gezegd te hebben, wanneer ik beweer, dat van 10 menschen, die ten gevolge van het bevriezen omkomen, 8 hunnen dood of ten min-

---

(1) In den afgeloopen winter heb ik vijf voorbeelden van dien aard waargenomen. Alle 5 waren mannen van middelbaren leeftijd, die plotseling apoplectisch gestorven waren, en gedurende hun leven voor groote drinkers bekend stonden. Bij twee derzelven, wier lijkopening ondernomen werd, was eene geweldige uitstorting van bloed in de hersenmassa en in den schedel zigtbaar.

ste de verhaasting van denzelven aan het gebruik van spirituosa te danken hebben.

§ 19.

Dat derhalve vele zeelieden het nadeelige van het gebruik van sterke dranken inzien, zal ons geenszins verwonderen. — JOHN NICOL (*Beschrijving van het Matrozenleven*) (1) verhaalt dienaangaande het volgende: »..... Naauwelijks hadden wij het anker voor »de stad *Quebeck* geworpen, of onze gansche man- »schap werd door den loop aangetast. Dit was het »gevolg van het grog drinken, dewijl de kapitein de- »zelve volkomen aan het volk prijs had gegeven. »Wel is waar, wanneer men sedert eene maand niets »dan gezouten vleesch en visch, benevens koud water »gehad heeft, schijnt de grog een onbetwistbaar groot »genot. De schafmeester en ik waren er echter beter aan »geweest. Wij hielden ons alleen aan het matig gebruik »van water en bleven gezond. Al onze manschap werd naar het Hospitaal gezonden." — Wanneer nu dergelijke omstandigheden met hitte of koude gepaard gaan, dan is het bijna een wonder, dat de Zeeman niet bezwijkt.

§ 20.

Wij moeten thans nog eene andere vraag beantwoorden; of namelijk de Zeelieden den drank, als daaraan gewend zijnde, geheel zouden kunnen ontberen? — Ofschoon ik dit punt later meer opzettelijk behandel (zie § 29 en 87), heb ik nogtans gemeend deze vraag alhier meer in het bijzonder te beantwoorden, omdat dit voor de zeevarenden gewigtiger dan voor andere

---

(1) Krijgs- en Reistogten, uitgegeven door C. A. FISCHER. Brunn 1825, pag. 49.

personen is, daar deze als het ware eene bijzondere kaste daarstellen. — Uit de gevallen, welke ik dienaangaande gelezen, waargenomen en bijeenverzameld heb, zou men tot het besluit kunnen komen, dat ook het aan den drank min of meer verslaafde scheepsvolk zich deszelfs gebruik zeer gemakkelijk, en zonder het minste letsel zou kunnen ontzeggen: — Tot staving hiervan, zal ik alhier een enkel geval, door eenen zeeman bekend gemaakt, bijvoegen: »Wij waren" dus verhaalt deze, »intusschen langzamerhand meer »en meer de warme luchtstreek genaderd, de Ther- »mometer nam steeds toe, zoo dat die van Fahrenheit, »toen wij tot op 26° à 27° gekomen waren, tot 84 »graden klom. Wij hadden nu dagelijks schoon we- »der, en zoo als de zeelieden het noemen slecht of »eigenlijk geslecht water, dat is: zonder hooge golven »met een' vasten wind, welke van het Noord- tot het »Zuid-Oosten liep, met heldere lucht. Dit en de »luchtgesteldheid was ons zoo veel te aangenamer, »daar wij om de noord een aanhoudend slecht weder »en harde regens hadden gehad. Voor den Matroos »was deze verandering minder gevoelig dan wij ge- »dacht hadden. Op de meeste Amerikaansche brikken »namelijk, wordt aan de Matrozen geen sterken drank »uitgedeeld, hetgeen wij vreesden, dat voor onze lieden, »als hieraan gewoon, een zeer groot gemis zoude zijn. »Zij wisten er echter gedurende de geheele reis niets »van, en troostten zich zonder oorlam te zijn, daar zij »hierop aangenomen wordende, dit van te voren wis- »ten. Ook hadden wij geene zieken aan boord (1)."

---

(1) Herinneringen eener reize naar New-York, 1831 en 1832, pag. 114.

§ 21.

Mogen dan de jenever en andere sterke dranken niets ter verwarming of verkoeling (!) bijbrengen, zal men vragen; dan toch bezitten dezelve een krachtgevend en versterkend vermogen! Is dit echter inderdaad het geval? — Men zegt de drank verkwikt en versterkt. Hij wekt de levensgeesten op, en alle verrigtingen des levens worden gemakkelijker en vlugger volvoerd. Inderdaad dit is ook de eerste en beste uitwerking der geestrijke dranken. Maar de onfeilbare tweede werking? Aan deze denkt men niet. Men vergeet dat deze verslapt en afspant, de maag en ingewanden verzwakt, de zenuwen overspant. Men vergeet dat het bloed in de aderen ontbonden wordt, eindelijk stolt en eene bron van ontelbare ziekten doet ontstaan (1).

§ 22.

De maatregel, door de regering in *Noord-Amerika*

---

(1) Toen de Cholera woedde, stierven er van de aangetasten drie vierden, die gewoon waren zich min of meer in den drank te buiten te gaan, zonder dat men het minste tot behoud van hun leven in het werk konde stellen.

Volgens HEYFELDER (*Beobachtung über die Cholera asiatic.* Bonn 1832, Bd. I, Bl. 152) worden meestal drinkers door deze ziekte aangetast; waaruit hij de gevolgtrekking maakt dat vooral misslagen in den leefregel tot deze ziekte voorbeschikken. — Hierin ligt voorzeker ook de verklaring waarom in *Maagdenburg* geene, en in *Posen* en in *Hamburg* slechts enkele Joden door de Cholera aangetast werden, daar toch de Israëlieten, gelijk men weet, een veel matiger leven leiden. — Men wil dat de Cholera bij de Chinezen eene betrekkelijk zeer geringe verwoesting heeft aangerigt, omdat dezelve zelden of nooit wijn, of bier, zonder met gekookt water vermengd, drinken.

genomen, bewijst ons dat de zeevarenden zich gemakkelijk van de sterke dranken kunnen onthouden, en het is zelfs niet te ontkennen, dat dezelve zich daarbij veel beter bevinden. Men heeft het aldaar namelijk aan een ieders keuze overgelaten, om in plaats van drank, welke hem van wege de regering als gewoon rantsoen zoude worden uitgereikt, geld of eenig ander levensmiddel, zoo als b. v. suiker, koffij, rijst, enz. daarvoor te ontvangen. Het gelukkig gevolg van dezen maatregel was, dat spoedig alle gebruik van spirituosa bij het zeevolk opgehouden had, en deze drank nimmer als gewone scheeps-victualie beschouwd wordt. In het jaar 1832 vertrokken reeds 500 schepen uit de haven van *Philadelphia*, zonder eenig geestrijk vocht aan boord te hebben. Men heeft zich vervolgens in de Vereenigde Staten en elders in Noord-Amerika onledig gehouden, berigten van kooplieden, scheeps-kapiteins en andere zeelieden, nopens de gevolgen der geheele onthouding van sterke dranken op zee in te winnen, uit welke berigten het bleek, dat die schepen, wier manschap de regelen en voorschriften der matigheid stiptelijk in acht had genomen, hunne reizen veel gelukkiger en spoediger volbragt hadden dan zulks vroeger het geval was.

Volgens R. BAIRD (1) waren er van 186 schepen,

(1) *Geschichte der Mässigkeits-Gesellschaft in den V. Staaten Nord-Amerika's*, Berlin 1837. Men zie verder de *medizinische Zeitung*, *herausgegeben von dem Verein für Heilkunde in Preussen* 1837, N°. 31. — Dit naar mijn inzien zeer verdienstelijk werk van Dr. BAIRD wordt door *das Literaturblatt* (Redigirt von Dr. WOLFGANG WENZEL, Stuttgard und Tubingen, N°. 67, 2 Julij 1838) zeer gehekeld. Gezegd blad loochent ten onregte de geheele onthouding

welke in 1835 van *New-Bedfort* ter walvischvangst uitgegaan waren, 186, wier manschap geene spirituosa aan boord had; een bewijs derhalve, dat zelfs bij de meeste krachtsinspanning en bij den moeijelijksten arbeid de sterke dranken zonder nadeel kun-

---

van geestrijken drank door het scheepsvolk en voegt er bij, dat in die enkele gevallen, waarin de matrozen geene spirituosa aan boord hebben, dezelve zich echter, overal waar slechts voet aan wal wordt gezet, ruimschoots daarvoor schadeloos stellen, daar hunne eerste bezigheid bij de landing zoude zijn, den weg naar de meest nabijzijnde herberg in te slaan. — Hetzelve schroomt zelfs niet te zeggen, dat de *Bachanalien* van het Amerikaansche scheepsvolk die van alle andere bekende volken overtreffen. — Al ware het inderdaad dat het scheepsvolk, aan hetwelk men op de schepen den drank onthoudt, zich zulks op het vaste land zelfs in ruime mate zoude vergoeden, dan nog zouden de in *Noord-Amerika* genomene maatregelen onze goedkeuring wegdragen; want daardoor zoude in alle geval den matrozen de gelegenheid benomen zijn zich op de schepen zelve te bedrinken, welke buitensporigheid immers zoo dikwijls de aanleidende oorzaak is geweest van het ongelukkiglijk vergaan van zoovele schepen, die misschien nog behouden zouden zijn gebleven, wanneer de manschap deszelfs vastberadenheid en overleg niet door het onmatig drinken verloren had. — Wij weten immers uit ondervinding, dat wanneer de zeelieden met eene schipbreuk bedreigd worden, zij de noodlottige gewoonte hebben, van zich in den ergsten graad dronken te drinken, om zoodoende hunnen dood minder gevoelig en afgrijsselijk te maken, in stede van hunne beradenheid en bezinning tot allen mogelijken prijs te behouden, en alle krachtinspanning tot bewaring van het schip in het werk te stellen, en een overigens zeker graf in de golven te ontkomen. — Ter loops gewagen wij hier van de zonderlinge eigenschap der olie als golvenstillend vermogen, welk eenvoudig middel de beraden en nuchtere zeeman immers nog altijd zoude kunnen beproeven om de woede der golven te temmen en het gevaar van te vergaan te ontkomen. (Men vergel. A. VAN BEEK, *over het golvenstillend vermogen der olie.* Utrecht 1841, p. 2-4 en verder.)

nen gemist worden. Het is dan ook dien ten gevolge, dat niet alleen de waarborg-maatschappijen te *Boston* maar ook alle diergelijke genootschappen te *New-York* hunne premiën 5 procent verminderden, dat wil zeggen, voor die schepen, die geen' drank, uitgezonderd hetgeen voor de geneeskundige dienst vereischt wordt, mede aan boord nemen. — Meer dan 1300 Noord-Amerikaansche schepen zijn er thans, die geene spirituosa meer aan boord voeren, en onder de stoombooten, wier getal 500 beloopt, treft men er nog eene enkele aan op welke het gebruik van drank nog in zwang is; op alle de overigen wordt behalve de bereids genoemde levensmiddelen ook nog *Cacao* als schadeloosstelling uitgereikt. — VAN LIJNDEN (1) heeft opgemerkt dat een aantal zeelieden lang voor den eigenlijken ouderdom, door ziekten en gebreken buiten staat geraken om den lande te dienen, en dat vele dezer ziekten en gebreken ongetwijfeld hunnen oorsprong aan het onmatig of zelfs maar aan het gewoon dagelijksch gebruik van spirituosa verschuldigd zijn.

§ 23.

Als nog verdere bedenking tegen het onontbeerlijke en nuttige der sterke dranken voor onze zeelieden, kan men de gesteldheid van *Hollandsch Zeemagt* aanvoeren, tijdens er nog geen sterke drank op onze schepen gebruikt werd. — Hebben niet alle volken met jaloersche oogen de roemrijke overwinningen van eenen TROMP, DE RUITER; en van andere dappere Zeehelden aanschouwd, en vinden wij wel ergens in de

---

(1) De Regering en de Jenever. Amst. 1839 p. 17.

geschiedenis van lateren tijd, toen de sterke dranken reeds meer algemeen waren geworden, nog dergelijke roemruchtige daden vermeld? Ofschoon geene geestrijke dranken gebruikt werden, nam Hollands Zeemagt en Welvaart niettemin dagelijks toe; het was eene natie, wier schepen den Oceaan wijd en zijd bedekten, die fier en dapper immers de niets beteekenende opwekking van een weinig geestrijk vocht niet behoefde, om hare natuurlijke dapperheid door kunstige prikkels te vermeerderen. Deze dan ook niet, maar de liefde tot het vaderland en de zucht om wezenlijk groot en nuttig te zijn, deed onze edele en dappere Zeehelden tot het schitterend toppunt van roem en eer geraken, waarvan onze geschiedboeken gewagen. Het is er echter verre van af dat wij onze *Hollandsche* zeelieden beschuldigen willen, dat zij sedert het dagelijksch toenemend gebruik van sterken drank, zich minder roemrijk en dapper hebben gedragen dan weleer. Hiertegen pleit immers te duidelijk de laffe beschuldiging der Engelschen, die onze latere op hen behaalde overwinningen steeds toegeschreven hebben aan het drinken van jenever of het zoogenaamd *innemen van Hollandschen moed.* Mogen sommigen van hen zich bij het aanvangen der slag hebben schuldig gemaakt aan het bovenmatig gebruik van sterken drank, om daardoor hunne vrees voor den dood te verdrijven, of hunnen moed op te wekken, het grootste aantal hunner, behoefde voorzeker zulke opwekkingsmiddelen niet; hunnen alouden roem voor oogen, en hunne onderbevelhebbers tot voorbeeld hebbende, wisten zij steeds, zich hunner waardig te gedragen, en hunnen eens verkregen en edel gekochten roem te handhaven.

Luidens de Archieven van de Oost-Indische Kompagnie, bij besluit van de vergadering van den 10den December 1695, werd, toen de sterke dranken het eerst op onze schepen ingevoerd waren, aan ieder man op de Compagnieschepen, 1 soopje brandewijn dagelijks uitgereikt, en wel 's morgens een half soopje en 's avonds eene gelijke hoeveelheid; bij besluit van den 2den October 1760 werd deze hoeveelheid reeds verdubbeld. Ieder persoon aan boord, ontving namelijk twee soopjes of (1 mutsche) brandewijn daags (1). Iedereen die nu slechts eenigzins met de geschiedenis des vaderlands bekend is, zal zich gemakkelijk kunnen overtuigen dat het toenemend gebruik van *spirituosa* bij onze zeemagt, juist in eene omgekeerde rede met derzelver bloei en welvaart stond, en dat dan voorzeker het gebruik van geestrijk vocht op onze schepen, niet alleen van geene beteekenis kan zijn, maar zelfs het grootste nadeel, zoo wel voor het algemeen als bijzonder welzijn der natie stichten moet. Zeer schoon drukt zich hieromtrent C. DEUTSCH (2) uit, als hij zegt, dat, nademaal de brandewijn eene smetstof is, die alleen meer slagtoffers wegrukt dan moeras- en koortsdamp, Cholera, pokken, pest en alle overige besmettelijke ziekten te zamen, het ijsselijk is, dat dezelve in plaats van voor eeuwig verbannen en uitgeroeid te worden, nog steeds openlijk verkocht en gebruikt wordt, terwijl het daarentegen den Apotheker

(1) Men zie daaromtrent VAN GEUNS, over het gebruik van sterke dranken, door O. G. HELDRING, 1839, pag. 35.

(2) Der Branntwein als Urheber vieler Krankheiten, etc. Breslau 1839, p. 19. Vergel. HELDRING, de jenever erger dan de cholera.

ten strengsten verboden is, slecht één grein rottekruid, één druppel Pruissisch zuur, of het moest tot een technisch doeleinde zijn, te verkoopen, en men alom de strengste volhardingsregelen in acht neemt om de algemeene verspreiding van eene dierlijke smetstof, ja zelfs van eene sterfte onder het vee te voorkomen en te verhoeden.

§ 24.

Hebben wij in het voorgaande bewezen, dat een dagelijksch gebruik van geestrijke dranken voor Zeevarenden volstrekt niet dienstig, nog minder dus onontbeerlijk ware voor de bewaring der gezondheid, wij zullen uit het onderhavige zien, dat voor krijgslieden, arbeiders en andere lieden, de sterke dranken insgelijks noch noodig noch nuttig zijn ter instandhouding van dezelve; dit is reeds klaarblijkelijk uit het boven verhandelde, daar de voor den zeevarenden vastgestelde regel, met allen grond op deze lieden kan worden toegepast, als zullende eene vlugtige beschouwing der in de vorige §§ uiteengezette omstandigheden ons reeds genoegzaam overtuigen, dat deze lieden meestal aan dezelfde schadelijke invloeden blootgesteld zijn als de zeelieden, en bij gevolg evenmin als dezen, verligting of voordeel in het gebruik van geestrijk vocht tegen hunne bijzondere beroepsbezigheden vinden kunnen, maar noodzakelijk hunnen toestand door het nemen van drank verergeren moeten. Dat spirituosa, onder den invloed van koude of hitte, nog veel schadelijker gevolgen hebben kunnen, hebben wij bereids gezien, en zoo laten zich alle de opgegevene schadelijke invloeden, waaraan

de zeelieden blootgesteld zijn, en tegen welke eene verkeerde *opinie* het gebruik van sterken drank als onontbeerlijk aanraadt, met enkele uitzonderingen tot de krijgslieden, arbeiders en andere lieden in *Nederland* terug brengen.

Vestigen wij dan vooreerst onze aandacht meer in het bijzonder op de krijgslieden. — Het zijn niet dan uitvlugten en magtspreuken, wanneer men beweert dat de krijgsman in het veld, die den nacht, ligtgekleed, in het bivouak of onder den open hemel doorbrengt, en niets geestrijks, niets opwekkends bezit, om zijn grof en slecht voedsel te verduwen, den drank als versterkend, opwekkend en verwarmend middel behoeft. Deze stelling rust immers op eenen valschen grondslag, namelijk op het *versterkende* en de spijsvertering bevorderend vermogen der sterke dranken (1).

---

(1) Dat de drank niet versterkt, maar verzwakt is reeds afdoend en met bewijzen gestaafd boven aangetoond. Het is geen minder verderfelijk vooroordeel, wanneer men meent dat de vertering bevorderd wordt, door na de maaltijd een' borrel te drinken. Bevindt de maag zich namelijk in eenen gezonden toestand, dan zal zij, bijaldien zij niet door overmaat of door ondoelmatige spijzen overladen is, het genotene behoorlijk kunnen verteren, en de drank als een kunstmatig hulpmiddel ter vertering, zal ongetwijfeld veel nadeel stichten, doordien zij de maag in eenen ongewoon geprikkelden toestand verplaatst; immers bij alle processen der natuur is het onmisbaar dat op de overprikkeling eene verslapping volgt: als nu een opwekkend en prikkelend middel herhaalde malen gebruikt wordt, zal hetzelve de maag tot die ziekelijke noodzakelijkheid doen geraken, dat hetzelve door deze niet meer gemist kan worden. — Evenmin kan de vertering van moeijelijk te verduwen of vette spijzen door een' borrel bevorderd en gemakkelijker gemaakt worden, gelijk velen ten onregte gelooven. — De on-

Hoe het onder zoodanige voorzorgen als ik even vermeld heb, met de gezondheid der soldaten gesteld zijn moet, laat zich ligtelijk nagaan. Men kan bijna zonder onderscheid aannemen, dat vele ziekten, door welke onze krijgslieden aangetast worden, aan het gebruik van geestrijke dranken te wijten zijn, en het vooroordeel van het algemeen begunstigt bovendien nog dikwerf deze ziekten, dewijl dit derzelver oorzaak veelal in onbekende of onbeduidende schadelijkheden zoekt.

§ 25.

Alhoewel het niet te ontkennen valt, dat b. v. in die noodlottige oogziekte, die zoo vreesselijk onder onze troepen en in andere landen geheerscht heeft, en welke zoo vele en voor den Staat en de schatkist zoo kostbare offers gemaakt heeft (1), onzindelijkheid, het schilderen in koud en winderig weder,

---

dervinding leert toch, dat hier trouwens niets ondoelmatiger kan zijn, dan geestrijke drank, welke bij voorbeeld met vette spijzen in de maag vermengd, slechts de ontbinding van het vet ten gevolge heeft, waardoor dan vetzuur ontwikkeld wordt, hetwelk zich door sodbranden, kramp, misselijkheid enz. te kennen geeft. — De gezonde maag zal zonder kunstmatige prikkeling gemakkelijk hare verrigtingen kunnen volvoeren; de ziekelijke zal geen geestrijk vocht, maar de naar de omstandigheden doelmatig aangeprezene geneesmiddelen en verpleging ter herstelling vereischen.

(1) Men hoore daaromtrent van eene menigte geneesheeren de eenparige verzekering dat een schromelijk aantal krijgslieden, welke door deze hopelooze oogziekte aangetast waren, zich zelven in den bloeijendsten leeftijd den lande door hunne ligtvaardige uitspatting in den drank een onherstelbaar nadeel berokkend hebben.

de drukking der zware zschako, de stijve stropdas, — welke de terugvoering van het aderlijk bloed des hoofds, en bij gevolg ook van het oog zouden beletten, en aan welke laatste men vooral in *Belgie* het ontstaan der oogziekte toeschreef, — alhoewel deze omstandigheden eenigen invloed op den oorsprong der ziekte zouden kunnen uitoefenen, zoo begunstigt echter bovenal het gebruik van sterke dranken het uitbreken van dezelve. — De ziekte heerschte vooral onder het Garnizoen te *Breda*, *Nijmegen*, *Maastricht*, *'s Hertogenbosch* en *Bergen op Zoom*, alwaar de soldaten ook veel meer sterken drank gebruikten (1). — Ik geloof met velen dat genoemde ziekte besmettelijk is, maar zoude de voorbeschiktheid (*caussa praedisponens*) tot dezelve niet in *het gebruik* van sterke dranken te zoeken zijn? Immers de burgers die veel matiger leefden, werden weinig of niet aangetast, niettegenstaande zij dagelijks de Hospitalen bezochten, de lijders verzorgden en verpleegden. En al ligt dan ook de oorzaak van deze ziekte niet dadelijk in het gebruik van geestrijke dranken, zoo valt het toch niet te loochenen dat sterke drank in het algemeen zeer nadeelig voor het gezigt, en bijzonder voor eenigzins

---

(1) In 1833 was de opbrengst van de accijns op het binnenlandsch gedisteleerd voor de Provincie *Noord-Braband* de som van ƒ 745,000
terwijl daarentegen in 1829 de accijns opgebragt heeft . . » 240,887
dus een verschil van. . . . . ƒ 504,113
De belasting bedragende ƒ 12 per Nederl. vat, levert eene hoeveelheid jenever, op door het leger gebruikt van 42,666 vaten, behalve de bezetting van Maastricht en de depots der Corpsen in andere Provincien aanwezig (vergel. W. J. E. VAN LIJNDEN ter aangehaalde plaatse, pag. 42).

zwakke oogen is. »Bijna alle onmatige drinkers" zegt MACNISH, »hebben slepende oogonstekingen in meer- »dere of mindere mate. Hunne oogen zijn rood en »waterig, en hebben eene zoo bijzondere uitdrukking, »dat de oorzaak nooit miskend kan worden. Dit »en eene zekere slapheid om de lippen verraden »den drinker. De dronkenschap benadeelt de scherpte »van het gezigt, doordien het netvlies wordt aange- »grepen." — Wij spreken hier nu wel van het dagelijksch en matig gebruik van sterke dranken, maar zal dit dan het ligchaam niet aangrijpen? dit geschiedt, wel is waar, minder merkbaar, maar desniettegenstaande is het niet zonder invloed op het organisme. Hoe verkeerd en nadeelig is het derhalve, dat men in plaats van aan de opgenoemde nadeelen, die ten gevolge van het gebruik van sterke dranken ontstaan, geloof te hechten, den jenever daarentegen den soldaten als voorbehoedmiddel tegen allerhande ziekten en gebreken aanprijst. Behoorden de militaire artsen, in stede van den jenever als bijna universeel middel tegen eene menigte van kwalen en ongemakken te roemen, niet veeleer alles in het werk te stellen, om deze laatstgenoemde uit den weg te ruimen. — Tot betere opheldering hiervan zal een enkel voorbeeld niet ongepast zijn. — Wanneer gemelde geneesheeren bij voorbeeld eens het begin maakten van de kleeding enz., van het leger te velde aan een geneeskundig-wetenschappelijk onderzoek te onderwerpen, zonder de inrigting daarvan aan de mode, smaak of andere omstandigheden over te laten (1). —

(1) Dit punt verdient inderdaad wel de bijzondere aandacht der

Op den marsch moet de genie namelijk 8—13 ponden meer op den rug torschen dan de Grenadiers, en 15—20 ponden meer dan de gewone Infanteristen. Mogen dezelve nu ook al van een sterker ligchaamsgestel zijn, doet dit echter niets ter zake, omdat: 1°. een last welke men op den rug draagt voor den bloedsomloop en de ademhaling even hinderlijk is, onaangezien de sterkte en kracht van den drager, en 2°. een last, hoedanig men dien ook moge torschen, hoofdzakelijk op de geleding tusschen scheenbeen en achtervoet rust, welke geleding weinig naar den ligchaamsbouw, en geheel niet naar de spierkracht van het individu verschilt. — Voorts diende zoo veel mogelijk zorg gedragen te worden, dat de ongezonde en dampige atmospheer, welke hier en daar in de casernes heerscht (1), zoo veel mogelijk gezuiverd en verwijderd werd, in plaats van den jenever als behoedmiddel tegen dezelve te roemen. Dit laatste kan niet dan groot nadeel stichten, als kunnende de drank onder den invloed van eenen nevelachtigen dampkring nog veel minder verdragen worden dan anderzins. Hoe onbedacht handelen echter velen, door de sterke dranken in het algemeen als onontbeerlijk, ja zelfs met geen goud te duur betaald, te verklaren, in ons grootendeels moerassig, waterachtig land, waar dezelve

---

Hooge Regering tot zich te trekken, alzoo dezelve toch van het plan zwanger gaat, om de kleeding der Militairen eene verandering te doen ondergaan.

(1) Gelijk vroeger, b. v. in *de groote caserne* te Amsterdam bestond, en welk gebouw de soldaten wegens veelvuldig heerschende ziekten genoodzaakt waren te verlaten.

ons tegen den invloed van schadelijke dampen beveiligen en menige ziekte voorkomen zouden.

§ 26.

Veeltijds wordt aan de soldaten bij het te velde trekken, of wanneer men de eene of andere gevaarlijke of hagchelijke onderneming in het oog heeft, sterken drank uitgereikt, om oogenblikkelijken moed te verwekken. Deze wijze van handelen is echter even onberaden als beklagenswaardig. Het is inderdaad eenen oogenblikkelijken moed en opgewektheid, welke men te voorschijn roept, die echter of spoedig in verflaauwing en lafhartigheid overgaat, of door een allengs toenemend gebruik van sterken drank tot onbezonnenheid en roekeloosheid vervalt. Behoeft het wel gezegd te worden dat de welvaart en vrijheid van een volk, door eene dusdanige handelwijze voor altoos op het spel gezet worden? Hoe kan men deze legerkunde aanprijzen? Dezelve gelijkt den SPHINX in de fabel. Zij verslindt dengenen welke hare raadsels niet kan oplossen. Zal eene onderneming, eene verovering gelukken, dan moet de Krijgsman van vaderlandsliefde gloeijen, dan moet de regtvaardigheid eener edele, der menschheid heilige zaak hem aanvuren, maar hij behoort niet door eenen voorbijgaanden roes van naderhand bedwelmende dranken ontstoken te zijn. — De dappere Spartaansche held LEONIDAS met zijn klein hoopje *Lacedaemoniers*, en, slaan wij de geschiedsrollen van Nederland open, de edele WILLEM I de vader des Vaderlands, de heldhaftige MAURITS, de koene VAN DER WERFF, de vermaarde HASSELAAR, en vele anderen hebben bewezen, dat de kracht van eenen

enkelen man, wanneer hij van groote ontwerpen zwanger gaat, meer vermag, dan de kunstmatige opgewondenheid en onbesuisdheid van een geheel leger. Welk voordeel zou dus de drank kunnen aanbrengen? *Welk* voordeel? zal men hierop misschien herhalen; *dat* voordeel, dat door den jenever de soldaat aangewakkerd, en hem onverschrokkenheid ingeboezemd wordt. Op dit antwoord breng ik in het midden, dat ofschoon de sterke dranken inderdaad des krijgsmans moed en dapperheid opscherpen, wij toch deze maatregel niet anders dan gispen kunnen, vermits op eene veel gemakkelijker en min schadelijker wijze hetzelfde doel kan bereikt worden, bij voorbeeld, door eene krachtvolle en treffende aanspraak des bevelhebbers aan het leger, door belooningen van heldhaftige en roemrijke daden, enz. — Hoe veel vermogt niet NAPOLEON op zijne legermagt, toen hij zijne soldaten bij den aanvang van den beroemden Veldslag bij de *Pyramiden* toeriep: *de herinneringen van* 20 *Eeuwen zien op Ulieden neder*, en was het niet genoeg dat de groote NELSON bij den vermaarden Zeeslag bij *Trafalgar*, zijne matrozen slechts aanmoedigde door het eenvoudige maar krachtvolle gezegde: *Engeland vertrouwt dat gijlieden uwen pligt zult doen.* Was het wel bij deze en zoo vele andere aanspraken der beroemdste legerhoofden noodig, dat de moed, de geestdrift hunner onderhoorigen, door een mondvol sterken drank wierd opgewekt? — FREDERIK DE GROOTE reikte nimmer sterken drank aan de schoone en groote soldaten uit, welke te *Potsdam* in bezetting lagen (1). —

---

(1) Vergel. SÜSSMILCH, Göttliche Ordnung, enz. Blad I, Cap. 13, § 270.

De vrije Romeinsche burger, die als soldaat gewapend, minstens 90 ponden droeg, en onder aanvoering van JULIUS CAESAR in de 24 uren 16 uren wegs met eenen zoo beduidenden last aflegde, dronk niets anders dan *water* en *azijn*. En deze waterdrinkers hielpen de wereld veroveren (1). Voor dergelijke waarheden moeten verouderde vooroordeelen, gelijk men het alom verspreide denkbeeld van het noodzakelijke van den geestrijken drank met regt noemen kan, onderdoen en verdwijnen, even als moerasdampen voor de opkomende stralen der zon, en eens toch zal het gezond verstand zegevieren en de overhand behouden.

Als een treffend voorbeeld van de ontzenuwende kracht der spirituosa voor geheele volken beschouwen wij nog de lotgevallen der eerste Volken van het jonge Amerika; — zoolang dezelve in hunne natuurstaat, onbekend met de het leven vergiftigende en verpestende genietingen des beschaafden Europeaans voortleefden, zoolang ook stonden zij daar vrij en krachtvol, en trotseerden met het gelukkigst gevolg de indringende vijanden, welke hen poogden ten onder te brengen. Maar wat alle Europeaansche taktiek en krijgslist niet vermogt, dat volbragt de brandewijn, die vergiftige drank! — Gewaarwordingen en gevoelens huichelende welke zij niet bezat, en ondanks de terugblijvende nadeelen tot een herhaald genot verleidende, sloop zij ongemerkt tot de onervarene bewoners der aloude wouden en onafmetelijke vlakten (*Pampas*), wiegde hen in slaap, maakte zich

(1) Vaderlandsche letteroefeningen. Decr. 1840, n°. XVI, p. 823.

van hunne zinnen meester, legde de krachten van hun geest en ligchaam aan boeijen, leverde de thans niet meer vrij zijnde, maar aan hunne hartstogt ondergeschikten aan de zegevierende overweldigers over.

Dit was het lot van een vrij volk dat zich zonder uitzondering door den schijnbaren tooverglans liet bedwelmen. Hetzelve gaf zich aan verblindende bespiegelingen over, en droomde met genoegen van de vervulling van deszelfs Utopiaanschen droom; maar na het ontwaken, poogde het vruchteloos het juk af te schudden, waaronder hetzelve gedurende deszelfs noodlottigen zwijmel geraakt was (1).

§ 27.

Wij hebben gezien dat de eigenlijk gezegde sterke dranken, als bevattende eene volstrekte meerderheid alcohol, dan de wijn en het bier, ook daarom eenen veel nadeeliger invloed dan deze op de spijsverteringswerktuigen en diensvolgens ook op het overig organisme uitoefenen, en dat een matig gebruik van laatstgemelde dranken in een diaetetisch opzigt niet schadelijk ware. Nu vragen echter velen of de arme

---

(1) Thans is echter datzelfde Amerika ook het eerst uit deszelfs noodlottige bedwelming ontwaakt. — in het begin des jaars 1831 beproefde men het eerst om de geestrijke dranken uit het Amerikaansche leger te verdrijven; het gevolg hiervan was dat reeds op het einde van dat jaar, de soldaten krachtens een bevelschrift van den Minister van Oorlog zich van allen sterken drank onthielden en daarvoor geld in betaling ontvingen. De troepen der Vereenigde Staten bekomen thans zelfs ook geen geld meer als schadevergoeding, maar in stede dus van hun rantsoen brandewijn, erlangen dezelve koffij, suiker, rijst, cacao, en andere diergelijke levensmiddelen.

daglooner, wien het bij den tegenwoordigen stand van zaken zelfs aan het noodzakelijkste ontbreekt, die derhalve nog minder in staat is, zich van wijn of andere sterke dranken te voorzien, of deze, zeg ik, zich niet met een enkel glas jenever zoude mogen schadeloos stellen, om zich als het ware slechts voor een oogenblik te versterken en te verkwikken of om zijnen honger te stillen? Wij, dus redeneert eene door kwalijk geplaatste menschlievendheid vervoerde menigte, wij lijden aan niets gebrek, en kunnen de sterke dranken gemakkelijk ontberen, daar wij toch alle genietingen en gerieflijkheden des levens in ruime mate bezitten, en ingevalle wij ter versterking van ons ligchaam iets willen gebruiken, dan toch bezitten wij den verkwikkenden, hartsterkenden, smartwerenden, pijnstillenden, leedverdrijvenden wijn in overvloed. — De elegantste dame neemt haar likeurtje (1), al is het onder den roomzoeten, fluweelzachten, verdichten naam van *crême de rose*, *crême de velours*, *Maroskino*. De behoeftige arbeider heeft echter niets. Geen kleed om zich te dekken, geen voedsel dikwijls

---

(1) »Men moet niet wanen" zegt HUFELAND, (Macrobiotik 2e d. p. 49) »dat men het schadelijke ontgaan kan met zachte en zoet- »smakende *liqueurs*. Hetgeen die *liqueurs* zoo streelend maakt, be- »paalt zich bij de tong; in de maag verliezen ze hare suikerdeelen die »haren waren aard alleen verborgen en onkenbaar maakten, en doen »ze des te schadelijker werken". — En billijkerwijze zijn de likeuren nog nadeeliger dan de jenever en brandewijn, want dezelve bevatten bovendien nog velerhande soorten van scherpe aetherische oliën, wier gebruik op zich zelve reeds schadelijk op het ligchaam inwerkt, zoo als b. v. *Persico*, *Kirchwasser*, *Grünbitter*, welke eene niet onbelangrijke hoeveelheid Pruissisch zuur en koper bevatten.

om den nijpenden honger tot zwijgen te brengen, hij is dus wel genoodzaakt zijne toevlugt tot den jenever te nemen. Met welken schijn van billijkheid, dus vervolgt men, met welken schijn van regt zal men den geringen, den in het zweet zijns aanschijns ademende, vroeg en laat, in alle weer en wind, dag aan dag zijn' borrel misgunnen. Neen hij is hem behoefte, hij is hem heilzaam; zijn gewoon voedsel, het loon voor zijn onophoudelijk zwoegen en slaven, bestaat grootendeels in aardappels, eene kost, die wel zijne maag vult, maar zijn ligchaam weinig voedt, en bovendien hetzelve, benevens de ziel, die er volgens het gevoelen van den geleerden BILDERDIJK in huist, verpest. De voedende kracht van den jenever nu, is noodig en onontbeerlijk, om het kwaad door de aardappelen gebrouwen, geheel en al te vernietigen of ten minste te neutraliseren (1). — Ware het wezenlijk dezen

---

(1) Aldus spreken de gezamenlijke Jeneverstokers te Schiedam tegen Professor HERINGA, Chef der Maatschappij van matigheid, en D° HELDRING, auteur van het boekje: *de jenever erger dan de Cholera enz.* Men zie Kamper Courant 1838, N° 147. — Het eigenbelang dat men aldaar echter onder den dekmantel der menschlievendheid wil verbergen straalt niettemin duidelijk door! De zoogenaamde partijen der grooten welke niet zelden in Bacchanalien en zwelgerijen herschapen worden, bewijzen ons daarenboven, dat men zich evenzeer in den wijn te buiten kan gaan. Daarenboven zal toch wel niemand willen loochenen, dat de sterke dranken niet uitsluitend door de mindere klasse gebruikt worden, maar dat ook de rijke dikwijls aan dezelve zijne gezondheid en tijdelijke welvaart ten offer brengt. — De reden echter dat de sterke dranken eene zoo verschillende uitwerking op de rijke en arme klasse uitoefenen (deze zien altijd bleek, gene hebben eene hoogroode kleur), schijnt mijns inziens daarin te liggen, dat de gemeene aardappelbrandewijn, en jenever, (welke de arme gebruikt)

behoeftigen ernst om juist het door de aardappelen te weeg gebragte nadeel door eene teug jenever te verhelpen, dan konden zij toch hetzelfde doel beter bereiken, door voor het aan jenever besteede geld andere voedzame spijzen te koopen! — Wat echter, vragen anderen, blijft den armen over, wanneer men hem het matig gebruik van eenig geestrijk middel, dat hem zijne veelvuldige ontberingen nog eenigzins vergoedt, ontzeggen wil?

Alle deze bedenkingen rusten echter op eenen valschen grondslag: deze is namelijk het *versterkende* en *voedende* der geestrijke dranken. Ik heb dit reeds boven aangetoond, maar om het belang der zaak verdient dit punt wel eenige herhaling, en het is daarom dat ik vermeend heb eerder te uitgebreid, dan te bekrompen in dit onderwerp te moeten zijn; eensdeels omdat het gewigt der zaak zulks medebrengt, en ten anderen omdat ik niets liever gewenscht heb dan een vraagstuk van dat belang van verschillende zijden te doen beschouwen, hetgeen alleen geschieden kon door het hooren der onderscheidene partijen, en door de eenzijdigheid daar te laten. Het is onbegrijpelijk dat nog zoo velen dit dwaalbegrip durven staande houden, tot groot nadeel van een algemeen, dat zich op het gevoelen van deze zoogenaamde Voorstanders der matigheid beroept, die echter door de verkeerde meening (dat namelijk de jenever wel is waar als een kwaad, maar ook tevens als een noodzakelijk kwaad te beschouwen zij) de grootste onmatigheid veroorza-

---

veel meer koper bevatten dan de Fransche brandewijn, welke door de aanzienlijken gedronken wordt.

ken. — Indien de vermoeide arbeider inderdaad iets behoeft om zijne krachten op te wekken en te herstellen, dan toch zal hij nimmer met den jenever zijn doel bereiken. Dit geschiede door zoodanige middelen, die het ligchaam in waarheid voeden en bij gevolg kracht kunnen verleenen, b. v. door goede, voedzame spijzen en dranken, zoo als brood, bier, enz. — Het is ook hier even als bij alle dwaalbegrippen en bijgeloovige stelsels het geval, dat der voornaamste en edelste beginselen der menschelijke natuur geweld worden aangedaan; hoe is het anders mogelijk, dat men nog den armen veroorloven kan, om voor het geld, dat onder zijn half uitgehongerd gezin verdeeld, ieder ten minste nog een' mond vol brood zoude geven, — jenever of liever nog eene tijdelijke vergetelheid zijner ellende te koopen?

§ 28.

Zoo als wij boven gezien hebben, bezit de behoeftige daglooner, dus redeneert men ten onregte, niets om zich te versterken dan den jenever. Aangenomen, dat de jenever inderdaad een krachtgevend en versterkend vermogen zoude bezitten, dan toch zouden deze behoeftigen zich voor veel minder geld van het krachtige, voedzame en veel beterkoope bier kunnen bedienen. Vermits wij echter uit het te voren vermelde weten, dat de jenever en andere sterke dranken niet versterken of voeden, maar slechts voor eenen korten tijd prikkelen en opwekken, wie zal dan nog het gebruik van de eigenlijke sterke dranken boven dat van het bier durven stellen, en aanprijzen? Wie zal dan nog durven beweren, dat er in het dagelijksch

gebruik van sterken drank eenige nuttigheid gelegen is? Het is maar al te zeker, dat van de twee even sterke arbeiders of daglooners, hij die geen' drank drinkt, den dag over meer en oplettender werkt dan de ander. De drinker is gelijk aan den wandelaar, welke in den beginne schielijk loopt, maar kort hierop door dezulken ingehaald wordt, die bedaard en regelmatig hunnen weg vervolgen. —Zeker geneesheer te *Londen* heeft opgemerkt, dat onder meer dan 100 werklieden in eene glasfabriek 3 niets dan water dronken, en deze hadden een met hunnen ouderdom overeenkomstig voorkomen, terwijl de overigen, welke sterken drank gebruikten, 10—12 jaren ouder schenen te zijn, dan zij werkelijk waren.

Mij is inderdaad niet een beroep of handwerk bekend, dat het gebruik van geestrijke dranken zoude verontschuldigen of regtvaardigen.

Niettemin is de jenever, ofschoon het belagchelijk zoude zijn deszelfs onvoorwaardelijke noodzakelijkheid te willen staande houden, voor die arbeiders, welke veel in de vrije lucht bezig zijn, en wier arbeid eene genoegzame en aanhoudende beweging mede brengt, minder nadeelig, omdat juist deze beweging en de door dezelve te weeg gebragte en voortdurende uitwaseming, de kunstmatige opgewektheid in evenwigt weet te houden, gelijk zulks het geval is met timmerlieden, metselaars enz., die steeds in de vrije lucht en zwaar werken. Uit dien hoofde hebben ook de landlieden over het algemeen, niettegenstaande zij den jenever enz., dagelijks gebruiken, van deszelfs schadelijke gevolgen veel minder te vreezen, dan andere arbeiders, wier beroep eene meer zittende leef-

wijze noodzakelijk maakt, zoo als kleedermakers, schoenmakers, wevers, blikslagers enz. Deze lieden zitten meestal dagen lang in eene zeer ongezonde houding gebogen, geven daardoor aanleiding tot alle ziekten, welke uit eene verhinderde werkdadigheid der buiksingewanden ontstaan, zoo als eene belette bloedsomloop, Leverziekten, Hypochondrie, Melancholie, verhardingen en ontaardingen van verschillende organen enz. Zij lijden ten gevolge dezer aandoeningen reeds min of meer aan eene ziekelijke spijsvertering; nu echter willen zij dit laatstgenoemd gebrek, hetwelk het eerst hunne oplettendheid heeft gaande gemaakt, door het universeel middel, den jenever, uit den weg ruimen. Door deze dwaze handelwijze wordt echter de maag geprikkeld, en daarna verzwakt, en terwijl slechts eene eenvoudige, ligt verteerbare en voedzame kost, benevens eene behoorlijke mate van ligchamelijke beweging, de eenigste middelen zouden zijn om de nadeelen van hunne bijzondere beroepsbezigheden tegen te gaan, openen zij zich, door den ziekelijken toestand, waarin maag en ingewanden zich bevinden, bovendien nog het treurig verschiet van in het vervolg de ligst te verteeren kost zelfs niet meer te kunnen verdragen. — Volgens BARKHAUSEN (1) begunstigt de zittende levenswijze, bij overigens gelijke omstandigheden, het ontstaan van de dronkaardsziekte bij voorkeur; zelfs zoude deze ziekte reeds na een matig gebruik van sterke dranken ontstaan, zoo als BARKHAUSEN verhaalt van eenen man, welke 44 jaren

---

(1) Waarneming over de dronkaardsziekte, uit het Hoogduitsch door G. GREEVE, Dordrecht. 1829, p. 6—12.

oud was, en ofschoon dagelijks niet meer dan een half glaasje jenever drinkende, toch door deze ziekte aangetast werd en na een vreesselijk lijden van drie dagen bezweek. Alweder een bewijs dat zelfs een matig gebruik van geestrijken drank, niet zonder nadeel voor de gezondheid is.

Nog meer nadeel berokkenen de sterke dranken aan die werklieden, welke aan de schadelijke uitwasemingen van dierlijke stoffen zijn blootgesteld, zoo als aan looijers, slagters, snarenmakers of aan dezulken, welke met gevaarlijke metaal-, kolen- en andere dampen in aanraking komen, zoo als b. v. de goudwerkers, goud- en zilversmeden, draadwerkers, arbeiders in loodwitfabrijken, mijnwerkers, machinisten op stoombooten en andere stoomwerktuigen, als zijnde het genoegzaam bewezen dat het ligchaam, hoe meer deszelfs bloed of zenuwen in gisting zijn geraakt, des te eerder door dergelijke schadelijkheden aangedaan wordt.

Onder de zoo talrijke klasse der kuipers zijn mede slechts weinige personen, die geen' drank gebruiken, gedeeltelijk omdat zij wezenlijk krachtvorderende werkzaamheden uitoefenen, in het bijzonder zware lasten beuren, dan in koude, dampige kelders, dan op heete of tochtige zolders zich moeten ophouden, maar gedeeltelijk ook, dewijl de leerling van zijnen meester en medemakkers de stelregel van de onontbeerlijkheid des jenevers voor hunne werkzaamheden herhaaldelijk hoort aanprijzen, en dezelve nog menigvuldiger in practijk ziet brengen, en hij wordt mogelijk nog beschimpt, als hij in het begin geen' smaak in den jenever vindt. Er stierf dan ook, volgens BARK-

HAUSEN (1), zoo wel elders als in ons vaderland, jaarlijks een groot gedeelte kuipers in den bloei van deszelfs jaren ten gevolge van den drank.

Voor steenhouwers, koperslagers, smeden, arbeiders in snuif- en tabaksfabrijken is het matigst gebruik van sterke dranken reeds allerschadelijkst. Velen dezer bezwijken dikwijls reeds vroegtijdig ten gevolge eener longtering, omdat de fijne stofdeeltjes, welke zij dagelijks inademen, hunne longen prikkelen, en ten laatste in eenen ontstekingachtigen toestand verplaatsen. Komt nu bij de genoemde, nog eene tweede, veel schadelijker gelegenheidsoorzaak — de drank — dan kan het bijna niet missen, of deze lieden moeten in eenen jeugdigen ouderdom ten grave dalen.

§ 29.

Het is ook geene onderstelling, maar eene daadzaak, welke uit het bovenbijgebragte voldoende blijken zal, dat voor geestinspannende werkzaamheden, de sterke dranken mede onnoodig, zoo niet schadelijk zijn. Men zoude hier kunnen vragen, of niet de geestrijke vochten de verbeeldingskracht opwekken, het verstand scherpen en bijgevolg voor den dichter, zanger, toonkunstenaar, tooneelspeler en geleerde dienstig zouden zijn, en met HORATIUS uitroepen (2): »*dat het gevaar, o Lenaeus! van den met wijngaardloof omkransden God te volgen, een zoet en aanlokkelijk gevaar is*," of met SALOMO (3) zeggen: »dat de wijn

(1) T. a. pl., pag. 7—9.

(2) Ode, III, Carmen XXV, 19, 20, 21.

(3) Spreuken Kap. 7, vers 10.

opbeurt en levendig maakt," of zich op ARETAEUS, den beroemden geneeskundige van de XI eeuw beroepen: »dat door de geestrijke dranken de zintuigen opgewakkerd worden," of met COELIUS AURELIANUS tot de goede eigenschappen der sterke dranken hunne kracht om de ongevoeligheid en dofheid te verminderen, rekenen. Hierop antwoord ik, om zulks nog eens te herhalen, dat de sterke dranken aanvankelijk wel den geest opbeuren en verlevendigen, maar denzelven spoedig daarop in eenen staat van verflaauwing en werkeloosheid terug voeren. Te regt noemt PLUTARCHUS, van BACCHUS sprekende, denzelven *den dollen God.* — Wat ik reeds boven aangaande de overeenkomstige werking van de geestrijke dranken en het opium gezegd heb, past ook te dezer plaatse. Het heulsap immers spant ook in den beginne de krachten van den geest en de verbeelding sterker, maar verzwakking en uitputting zijn de onvermijdelijke en zekere naweeën.

Derhalve zoude ik geene klasse van ambachtslieden of andere lieden in Nederland kunnen opsporen en aanwijzen, voor de welke de sterke dranken van eenig kennelijk nut zouden zijn, uitgezonderd de drankverkooper en herbergiers, die, wanneer de wezenlijke nadeelen van het gebruik hunner waren, meer algemeend erkend zouden worden, zich over èen gevoelig verlies te beklagen zouden hebben!

Verder zal ik hierover niet uitweiden, en alhoewel ik eene plotselijke ontwenning van sterken drank voor schadelijk zou houden, (CELSUS (1) zegt zeer juist *dat*

---

(1) CELSUS, de medicina, Lib II, *quod contra consuetudinem est, nocet, seu molle, seu durum.*

alles wat met onze gewoonten strijdig is, het moge aangenaam of moeijelijk zijn, nadeelig is.) zal eene trapsgewijze vermindering door geen redelijk mensch kunnen worden afgekeurd (HIPPOCRATES (1) raadt ook aan om het gebruik van geestrijken drank niet eensklaps te ontzeggen: »*vini potum de repente mutatum.*"). Ten slotte beroep ik mij op het gezegde van den hofraad J. B. RISTELHUEBER, directeur van het werkhuis te *Brauweiler* nabij *Keulen* aan den Rijn (2): »Eene vierentwintigjarige onbevooroordeelde ervaring »heeft ons van het nietige dezer stelling overtuigd. »In het aan onze zorg toevertrouwde Armengesticht, »doorgaans bevolkt met 900 personen van verschil- »lenden leeftijd, bevinden zich op den duur een aan- »merkelijk getal van de zoodanigen, die sedert langen »tijd aan het genot van geestrijke dranken waren over- »gegeven; maar in het gesticht opgenomen zijnde, »werd hun slechts water te drinken gegeven; daarbij »werden zij echter gestrengelijk aan reinheid en orde- »lijkheid gewend en bekwamen eenen gezonden kost. — »Eenige maanden waren gewoonlijk toereikende tot her- »stel hunner verlorene krachten; *en in stede dat deze* »*regelmatige en altoos nuchtere leefwijze hen bena-* »*deelde*, werden zij, wanneer niet reeds een onher- »stelbaar verlies van levenskracht aanwezig was, *sterk* »*en voor elken arbeid geschikt.* De volstrekte ont- »houding van het genot van sterken drank, — dat

(1) Opera, Ed. HALLER, B. I. p. 242 Aphorism. 11,50.

(2) Wegweiser zur Literatur der Waisenpflege, der Volks-Erziehungswesens, der Armenfürsorge, des Bettelwesens, und der Gefängnisskunde. *Köln.* 1840.

»sluipend vergift, gelijk Dr. HUFELAND hetzelve noemt — »heeft de gelukkigste gevolgen slechts dan, wanneer »daarmede eene regelmatige leefwijze verbonden is; en »elke vrees voor eenen nadeeligen invloed berust »alleen in het vooroordeel der opgevatte dwaalbe- »grippen."

»Blijkt het niet" vraagt zeker *schrijver* (1), »uit »deze onwraakbare getuigenissen eener vierentwintig- »jarige ondervinding, dat de stelling: als of de ar- »beidende volksklasse den sterken drank niet zou »kunnen ontberen, — op een aangenomen vooroor- »deel berust, en van allen redelijken grond ontbloot »is? En toch" zegt hij, »heeft dit verkeerd begrip »bij honderden en duizenden post gevat, en vindt »hetzelve bij velen geloof. Maar daarin is dan ook »voornamelijk de oorzaak gelegen, dat een zoo groot »aantal achtenswaardige mannen en vrouwen, vijan- »den van alle onmatigheid, door eene ongelukkige »dwaling, het gebruik van sterke dranken door de »arbeidende klasse in bescherming nemen; daarin »ligt, bij onze menschlievende natie, de reden, »waarom de leer der volstrekte onthouding van den »noodlottigen jenever zoo weinig voorstanders vinden »mogt. Konden zoo velen, door hunnen stand en hunne »betrekkingen eerwaardige leden der maatschappij, »besluiten, verjaarde vooroordeelen af te leggen en »geloof te schenken aan hen, die niet door vooroor- »deelen, maar door de ondervinding geleid, de waar- »heid aan het licht stelden; dan gewis zou hetzelfde

---

(1) Vaderlandsche letteroefeningen voor December 1840, N°. XVI, pag. 823.

»medelijdend gevoel, hetwelk thans het kwaad begun-»stigt, eiken vriend en elke vrienden der mensch-»heid krachtig aansporen, om niets onbeproefd te »laten, ten einde het rampzalig en volstrekt nutteloos »gebruik van sterken drank bij de arbeidende klassen »te helpen weren.”

Het voorname geschilpunt was en is altijd de vraag: Is een dagelijksch gebruik van geestrijke dranken noodig of nuttig voor de bewaring der gezondheid? Voorwaar verwonderlijk is het, dat men zoo lang gewacht heeft en nog wacht met hetzelve te beslechten. De oplossing der vraag is zeer eenvoudig, gemakkelijk, voor elk gezond, zelfs ongeoefend verstand begrijpelijk. Het nuttelooze en schadelijke der spirituosa is op de meest mogelijke, verschillende wijzen door de ondervinding van alle tijden en volken bevestigd — en nogtans wil de zoogenaamde wereldgeest en de uitsporig geworden hartstogt alles voor eigen zingenot opofferen, gelijk NERO Rome in brand stak, om zich in het gezigt van het algemeen ongeluk te verlustigen. Wij hopen echter dat de tijd niet verre meer af is, welke een einde aan de bestaande dwaalbegrippen zal maken. De Hoofdvoorwaarde daartoe is echter, dat het gezond menschenverstand meester worde over de verdwalingen der hartstogten, en dat door openbaarheid en vrijzinnigheid van denkbeelden de waarheid aan het licht trede.

TWEEDE HOOFDSTUK.

GEVAREN EN NADEELEN VAN EEN ONNOODIG EN VOORAL VAN EEN ONMATIG GEBRUIK VAN GEESTRIJKE DRANKEN, BIJZONDER VOOR DEN GEEST EN DE ZEDELIJKHEID.

§ 30.

Alle nadeelen en daaruit voortspruitende ziekten en gebreken, welke ten gevolge van een zelfs matig gebruik van geestrijke dranken ontstaan, openbaren zich in eenen nog veel hoogeren graad na het onmatig genot van gezegde dranken. Zoo veel mogelijk naar kortheid, maar tevens naar duidelijkheid strevende, scheen eene herhaling van bovengenoemde schadelijkheden mij te dezer plaatse onnoodig. Eenige meer belangrijke gevaren en nadeelen heb ik echter gemeend, niet met stilzwijgen te mogen voorbijgaan, waaronder vooral enkelen zijn, welke voor de *geregtelijke geneeskunde* en *geneeskundige staatsregeling* van hoog belang zijn. Ik zal echter slechts eene vlugtige beschrijving van gemelde ziekten geven, als

zijnde dezelve van eenen meer geneeskundigen aard, en derhalve te dezer plaatse ongepast. Meer uitsluitend zal ik mij echter in dit hoofdstuk bezig houden met de beschouwing der eigenlijke gevaren en nadeelen, welke als gevolgen van het misbruik der sterke dranken voor den geest en de zedelijkheid ontstaan.

§ 31.

Komen de boven vermelde schadelijkheden, zoo als ik even reeds aangevoerd heb, dikwijls voor, bij een matig, overigens tot gewoonte geworden en dus niet geheel onnoodig gebruik van sterke dranken; zij zullen bij een onmatig gebruik des te menigvuldiger en verderfelijker wezen. In het eerste geval wordt aan de natuur nog tijd overgelaten, zich min of meer van de storingen, welke het evenwigt des ligchaams verbroken hebben, te herstellen, terwijl echter bij een herhaald misbruik, het eene nadeel onophoudelijk op het andere gestapeld wordt, en de gezondheid, ingevolge van dien, allengskens geheel ondermijnd en verwoest wordt.

De verschijnselen, welke na het dagelijksch onmatig genot van spirituosa ontstaan, hebben zeer veel overeenkomst met die van eene zamendrukking der hersenen. Hiervoor schijnt de omstandigheid te pleiten, dat, hoe meer de in gisting geraakte bloedmassa naar de hersenen toestroomt, des te sterker de groote bloedvaten der hersenen met bloed opgevuld worden, en dienvolgens eene aanzienlijke en hoogstnadeelige drukking op dit ingewand uitoefenen. Dat dit inderdaad plaats grijpt, bewijst het verloren bewustzijn van den beschonkenen, dat zelfs tot de hoogste ge-

voelloosheid overslaat; voorts het matte oog, de verwijdde oogappel, de soporeuse slaap, welke soms met eene zoo groote gevoelloosheid gepaard gaat, dat zelfs de hevigste en pijnlijkste verwondingen niet in staat zijn den dronkaard uit dezelve op te wekken.

De onmiddelijke gevolgen van dezen toestand zijn:

1°. *De verzwakking der oogen*, hetwelk bijna nimmer bij volslagen dronkaards achterwege blijft. Dit verschijnsel bestaat niet in kort- of verzigtigheid, maar in eene wezenlijke, allengs toenemende krachtsuitputting der zenuwen van het oog, welke ten laatste met eene volkomene verlamming van het gezigtsvermogen eindigt.

2°. *Het beven der ledematen en der tong.* Dit is mede een ontegenzeggelijk, ja zelfs een eigendommelijk teeken van de van lieverlede meer en meer toenemende drukking op de hersenen, hetwelk bij voorkeur, gedurende den zoogenaamden nuchteren toestand waargenomen wordt.

3°. *De onrustige en angstvolle slaap.* De dronkaard kent zelden den verkwikkenden en aangenamen slaap van den gezonden en matig levenden mensch. Zijn slaap is of onvast — ras voorbijgaande, zoodat hij telkens ontwaakt, met eenen brandenden dorst, welke voor het oogenblik slechts alleen door sterken drank te lesschen is — of vast, bijna apoplectisch, en heeft veel overeenkomst met dien, door het heulsap verwekt. Onrustbarende en sombere droombeelden, gevolgen van den ziekelijken toestand van maag en hersenen vergezellen dezen slaap, na welks afloop, de dronkaard door de hem bijblijvende zinsbegoo-

chelingenn, ondanks zich zelve, tot de grootste wanbedrijven en tot de ijsselijkste misdaden vervalt. (Vergelijk § 45).

4°. *Het slaapwandelen*, *de maanziekte* (Somnambulisme) komt mede zeer dikwijls bij dronkaards voor.

5°. *De verloren eetlust*; en vooral de *afkeer van vaste spijzen* verdienen hier niet vergeten te worden, als gevende aanleiding tot eene gebrekkige en ziekelijke voeding van het geheele ligchaam, welke wederom als de bron van een heirleger van ziekten en gebreken te beschouwen is. Alle krachten toch worden langzamerhand verwoest en uitgeput, de vochten worden slecht en bedorven, er ontstaan uitterende koortsen, ontaardingen, vermagering en tering van verschillende ingewanden. — Ik geloof, niet zonder grond te kunnen stellen, dat de tegenwoordig alom heerschende longtering, als gevolg der menigvuldig voorkomende *klier-* en *engelsche ziekte*, vooral aan het misbruik der sterke dranken te wijten is, welk misbruik immers het ontstaan van deze klierziekte bij voorkeur begunstigt (vergelijk § 14). — Voorts ontstaan nog algemeene en bijzondere waterzucht, gebreken, die niet dan met den ten laatste gewenschten dood een einde nemen.

§ 32.

Voor de *geregtelijke geneeskunde* en *geneeskundige staatsregeling* zijn, naar mijn inzien, de thans te ver-

meldene toevallen van veel gewigt, weshalven een beknopt overzigt van dezelve te dezer plaatse mij niet ongepast voorkwam. — Ik behandel dus:

1°. *De plotselijke vergiftiging van sterke dranken.* De dronkenschap is eene slaapdronkenheid, verdooving (*Narcotismus*), die zich zoowel physisch, als psychisch openbaart. Aanvankelijk zijn en bloedvaten- en zenuwstelsel opgewekt; maar spoedig wordt het laatste door het eerste ter nedergedrukt, tot dat eindelijk eene volkomene uitputting volgt. Wanneer het zoo verre gekomen is, bevindt zich de beschonkene in eene koortsachtige slaapziekte (*Lethargie*), en in eenen paralytischen toestand. Is de graad der beschonkenheid nog heviger, dan zijn beiden, en bloedvaten- en zenuwstelsel onderdrukt. De dronkenschap of roes brengt dan dezelfde toevallen te weeg, welke door de werking van zekere verdoovende vergiften daargesteld worden. De sterke dranken verdienen in de *leer der vergiften* (Toxicologie) geene mindere plaats te bekleeden dan de *doornappel* (Stramonium), de *dolle kers* (Belladonna) enz. — Wel is waar behoeft de kunst gewoonlijk niet in het midden te treden, om de herstelling van den waren vergiftigingstoestand ten gevolge van het misbruik van sterken drank ontstaan, te bevorderen; maar dit heeft alleen plaats bij personen, welke zich het gebruik van spirituosa van lieverlede eigen gemaakt hebben (langzame, slepende vergiftiging), terwijl daarentegen de voorbeelden gansch niet zeldzaam zijn, dat jeugdige personen, welke eene aanzienlijke hoeveelheid geestrijk vocht gebruikt hadden, plotseling, even als na het gebruik van de zoo evengenoemde vergiften, gestorven wa-

ren (1). — En geen wonder! De tot eene zekere hoogte geklommen toestand van dronkenschap kan oogenblikkelijk, hetzij door *beroerte* (Apoplexie), hetzij door *verlamming* (Paralysis) dooden. De plotselijke verlamming van het zenuwstelsel komt dus voor bij voorwerpen, welke op eenmaal eene belangrijke hoeveelheid sterken drank gebruikt hebben, en tevens aan deszelfs gebruik niet gewoon waren.

In de meeste gevallen, wordt bij den mensch, gelijk gezegd is, de levensvonk eensklaps uitgedoofd; in het gunstigst geval is hij schijndood, en kan de overgang tot eenen werkelijken dood alleen door eene dadelijke, het zij vrijwillige of kunstmatige braking, verhoed worden (2). Een geval van plotselijke vergiftiging

---

(1) Een geval van dien aard komt voor in het *Algem. Handelsblad* van 1840, betreffende zekeren jongen arbeider van 15 jaren, die bij gelegenheid dat men hem en zijne kameraden op jenever onthaalde, daarvan zoo veel dronk, dat hij eensklaps zonder voorafgaande teekenen stierf.

(2) Schoon TROTTER en anderen (*ueber die Trunkenheit und deren Einfluss auf den menschlichen Körper*) meenen dat men het gevaar, door koude badingen op het hoofd, enz., mede kan voorkomen, deel ik echter het gevoelen van RÖSCH (ter aangehaalde plaatse) dat zulks slechts bij eene onvolkomene beschonkenheid eenig nut kan aanbrengen — TROTTER spreekt van eene waarneming, in dewelke zulks altijd zou geholpen hebben, maar hij vergeet misschien, dat er in dit geval van eenen aan den drank verslaafden, en geenszins van eene toevallige dronkenschap sprake is. — Hij verhaalt namelijk van eenen beroemden Engelschen Raadsheer, (die niet minder door zijne voortreffelijke redeneringen dan door menigvuldige dronkenschap uitmuntte) dat wanneer hij door den wijn beneveld was, hij het geheele hoofd in koud water dompelde en zich dan te slapen lag. Zoodra hij 's morgens ontwaakt was, begaf hij zich (hetgeen ongelooflijk scheen)

door middel van brandewijn, wordt bij KORTUM (1) gelezen. Het is dat van eenen vijfjarigen, overigens zeer gezonden knaap, die men in eene herberg zoo veel bitteren brandewijn toegediend had, dat hij naar huis moest gedragen worden. Toen hij aldaar gekomen was, beproefde men hem op zijne beenen te laten staan, maar hij viel terstond weder ter aarde. Op den grond liggende, liep hem klare brandewijn, zonder de minste inspanning daartoe, uit den mond. Later braakte hij meermalen, was bij voortduring buiten kennis, jammerde zacht en bezweek des morgens ten 4 ure. — Een ander door RÖSCH (2) bekend gemaakt geval, is dat van eenen veertigjarigen man, die zeer aan den drank verslaafd was. — Hij kwam des avonds in eenen reeds half beschonkenen toestand in eene herberg, alwaar hij wederom brandewijn verlangde, welke men

---

zonder eenig gevoel van hoofdpijn, slapheid, of afmatting van geest of ligchaam te bespeuren naar de raadsvergadering, en was altijd vaardig om schoon en indrukwekkend te spreken. In een ander door TROTTER opgeteekend geval, waren eenige matrozen, welke beschonken in zee gevallen waren, door het koude water weder nuchter geworden. — BUFFON berigt, dat bij de wilden der Amerikaansche landengte, de vrouwen hunne beschonkene mannen in het water werpen, om dezelve des te spoediger aan de gevolgen der roes te onttrekken. Dit is echter waarschijnlijk eerder aan de plotselijke schrik, dan wel aan het koude water toe te schrijven; dewijl de koude, gelijk bekend is, (Vergel. § 18) de dronkenschap slechts vermeerdert, ofschoon een volslagen dronkaard noch door schrik, noch door eenige andere physieke aandoening tot zijnen vorigen toestand van nuchterheid, teruggebragt kan worden.

(1) KASPER'S Wochenschrift etc. 1833, N°. 51, § 1176.

(2) *Annales* D'HYGIÈNE *publique et de méd. leg.* Juillet 1838, Bd. XX etc.

hem echter niet gaf, omdat hij geen geld had. Er bood zich nogtans iemand aan, om eene halve flesch voor hem te betalen, onder beding dat hij dezelve in eenmaal zoude uitdrinken. De voorslag werd terstond aangenomen en de flesch in eenen teug geledigd. Spoedig daarop ging hij wankelend en in volslagene dronkenschap verder en kwam als bij toeval in eene nabijgelegene schuur, alwaar hij waarschijnlijk den nacht in eenen slaapdronken toestand doorbragt; 's morgens zag men hem uit deze schuur treden en zich naar eene nabij zijnde bron slepen, uit welke hij langen tijd en begeerig dronk. Later keerde hij naar de schuur terug, alwaar men hem 's namiddags dood vond liggen.

Nog een dergelijk geval van vergiftiging heeft RÖSCH (1) bij een zesjarig meisje waargenomen, hetwelk echter later herstelde.

In ons Vaderland zijn de gevallen van plotselijken dood na het gebruik van sterken drank zeer talrijk. Voor korten tijd is er nog in de Prinsenstraat te *Amsterdam* eene vrouw, welke zich aan het misbruik van sterken drank overgegeven had, dood op hare kamer gevonden. Tevens konde men geene andere oorzaak van dit ongeval opsporen. (Algem. Handelsblad 11 Febr. 1841). Prof. SEBASTIAN (2) geeft een dergelijk geval op. — Meerdere gevallen van dien aard zoude ik hier kunnen bijbrengen, indien ik niet vreesde

(1) Analecten für die gesammte Staatsarzneikunde, Bd. I, 1839, Berlin, p. 39.

(2) Berigt over de sterfgevallen in de stad Groningen gedurende het jaar 1838 in Geneesk. Bijdr. Groningen 1839.

te wijdloopig te worden. — Slechts de volgende nog om onze stelling te bewijzen. Volgens SÜSSMILCH (1) stierven er te *Londen*, van het jaar 1686 tot 1710, 27 personen in dronkenschap, en van 1711 tot 1735 niet minder dan 499. — Nog grooter was het aantal, dat, van 1736—1758, door eenen plotselijken dood, ten gevolge van de buitensporigheid in het drinken getroffen werd; hetzelve bedroeg namelijk 631 voorwerpen. — Er stierven dus te *Londen* in een tijdsverloop van 73 jaren 1157 personen aan eene plotselijke vergiftiging (om het dus eens te noemen) ten gevolge van de uitspatting in den drank, terwijl bovendien nog gedurende dit tijdsbestek 2233 personen dood op straat gevonden werden.

CASPER (2) wil ook opgemerkt hebben, dat het aantal van plotselijke sterfgevallen te *Berlijn* sedert eenige jaren, tegelijk met het misbruik van sterke dranken aanmerkelijk toegenomen is. — Van 1813—1819 heeft hij *alleen* 29 dergelijke gevallen waargenomen. MOST (3) noemt onder de vergiften ook de sterke dranken en vooral de *Foeselolij*, welke in den korenbrandewijn, maar nog meer in den aardappel-brandewijn en jenever gevonden wordt. Dezelve verwekt, zegt hij, beving, stuipen, en zelfs razernij. Hij zag bij eenen man, die 40 jaren oud en zich zeer aan den drank te buiten gegaan was, den dood, ondanks alle toegebragte hulpmiddelen, zeer spoedig volgen.

---

(1) Göttliche Ordnung enz. Bd I.

(2) Ter aang. plaatse § 1180.

(3) Encyclopedisch Woordenboek der Practische Genees-, heel- en Verloskunde. Amsterdam 1836, Dl. III, 2e stuk, p. 484.

Dr. WILLIAM (1) geeft duidelijk zijne overtuiging te kennen, dat van de sterfgevallen van lieden boven de 20 jaren oud, ten minste bij het achtste gedeelte de dood aan het onmatig gebruik van sterke dranken toe te schrijven is.

§ 33.

Wij gaan thans over tot de beschrijving van een niet minder afgrijsselijk, ja schier het ijsselijkst uitwerksel der buitensporigheid in het drinken, namelijk tot de beschrijving van

2o. de *Zelfontbranding:* Wanneer reeds het omkomen in de vlammen een ieders gemoed met ijzing en afgrijzen vervult, dan is dit nog veel verschrikkelijker, wanneer de mensch eene prooi der vlammen wordt, welke als het ware van zelfs uit zijn ligchaam, even als uit eene vulcaan breken, en denzelven in een oogenblik in asch veranderen, zoodat er gewoonlijk niets van hem overblijft, dan eenige gedeelten der ledematen, en des schedels. — De zelfontbranding van het menschelijk ligchaam is een zeer merkwaardig verschijnsel, — eene akelige, ten gelukke der menschheid echter nog zeldzaam voorkomende, wijze van sterven, welke te voren voor eene fabel gehouden, thans echter door geloofwaardige waarnemingen van getrouwe natuuronderzoekers buiten twijfel is gesteld.

Ofschoon KOPP (2) en anderen te regt beweren, dat zich de gassoorten in de holligheden, en in het

---

(1) Berigt over de ziekten in Londen.

(2) Darstellung und Untersuchung der Selbstverbrennungen. Diss. de causis combustionis spontaneae. Jena, 1800.

celweefsel des ligchaams (hetgeen vooral bij zwaarlijvigen en bij vrouwen, wier ligchamen meer met vet doorgroeid, en dus meer brandbaar zijn, het geval is) ophoopen, en dan door inwerking van de luchtelectriciteit worden aangestoken, geloof ik toch dat de oorzaak hiervan voornamelijk in het veelvuldig gebruik van geestrijke dranken te zoeken is (1). — Zeer goed laten zich echter beide gevoelens vereenigen. In zeer vele gevallen waren de personen aan den drank verslaafd, en gebeurde het ongeluk in de nabijheid van een brandend licht of van eenig ander brandend ligchaam (2).

De wijngeest kan zich in den vorm van gas in het menschelijk ligchaam ophouden, vooral bij zuipers, die aan *ijlhoofdigheid met beving* of *dronkaardsziekte* (Delirium tremens) lijden, gelijk zulks door lijkopeningen buiten twijfel is gesteld. — Dr. KIRK beschrijft zoodanig geval. Hij opende namelijk zekeren persoon, die in dronkenschap gestorven was, eenige uren na deszelfs dood. Nadat hij het hoofd gespleten had, vond hij in beide holten aan de slapen, eene vloeistof, welker reuk met dien van jenever overeenkwam. Om zich volkomen te overtuigen, nam hij

---

(1) Vergel. W. RITTER, über Selbstentzündung in organischen und leblosen Körpern, 1804.

(2) In de maand Februarij l. l. is er te Rotterdam, *in de baan*, zekere geheel op zich zelve wonende vrouw, F... B... genaamd, doende een herbergje, in hare woning verbrand gevonden. Eene stoof met vuur, waarop zij scheen gezeten te hebben, stond bij haar, en daar de vrouw zich zeer aan den drank te buiten ging, is waarschijnlijk ook deze buitensporigheid de oorzaak van dit ongeluk geweest (Algem. Handelsbl. 6 Febr. 1841).

een deel van die vloeistof, en stak hetzelve in brand. Dadelijk vertoonde zich eene *blaauwachtige vlam*, even als van jenever, welke eenige minuten boven de oppervlakte van den lepel zweefde (1).

Jahn heeft meerdere gevallen waargenomen van personen, die in korten tijd zeer veel brandewijn gedronken hadden, en welken plotseling vlammen uit de keel braken. Ook krünits en gmelin geven daarvan voorbeelden op; de laatste zag dit verschijnsel in vele streken van *Rusland* en *Siberie*, alwaar de inwoners veel sterken drank gebruiken, menigvuldig voorkomen (2).

Het zoude te dezer plaatse doelloos zijn, ons met dit verschijnsel verder in te laten, aangezien deszelfs geheimvol wezen nog niet genoegzaam ontsluijerd is.

Tot meerdere opheldering van dit verschijnsel zal ik hier echter een enkel geval mededeelen.

Bij den Heer w. goede (3) wordt het volgend voorval gelezen: Dr. o' niel, directeur van het liefdadigheidsgesticht te *Lemmerick*, werd in zekeren nacht ten twee ure plotseling gewekt door iemand, die geheel verschrikt, hem naar zijne kamer voerde, welke juist gelegen was onder die, bewoond door Mistress pacock,

---

(1) J. Percy heeft door distillatie alcohol verkregen uit de hersenen van aan den drank overledenen. Ook in het bloed, urine, gal enz., vond hij alcohol. — Hij neemt, behalve de algemeene werking na de absorptie, ook nog eene locale op de maagzenuwen aan (Edinb. med. and surg. Journ. N°. 65, 1839, p. 253).

(2) Zie frank, System einer vollständigen medizinischen Polizei, Bd. VIII, pag. 244.

(3) Galerij van merkwaardige personen en voorvallen enz.

eene vrouw van 60 jaren, welke sedert lang een onmatig gebruik van sterke dranken maakte. — Zoodra de deur geopend was, zag hij midden in het vertrek, een op den grond uitgestrekt dood ligchaam, geheel in brand en zoo rood als gloeijend ijzer, hetwelk door de zoldering scheen gevallen te zijn, waaraan zich dan ook vuur vertoonde. En inderdaad werd hij bij nader onderzoek, eene in het rond gebrande opening in de zoldering gewaar, groot genoeg om een lijk door te laten, en eene vrije gemeenschap met de kamer boven de zijne daar te stellen. Hij begeeft zich naar boven, en ontdekt ook daar de brandende opening, waardoor het lijk gevallen is. Het vuur gebluscht hebbende, trachtte hij de oorzaak der doorbranding te ontdekken, doch vruchteloos. — Er bevond zich in de kamer noch licht, noch kandelaar; aan den haard waren slechts weinige met asch bedekte gloeijende steenkolen. Men onderzocht de kamer naauwkeurig, en overtuigde zich dat de brand in geen ander gedeelte van het vertrek ontstaan was. Daarentegen vond men zeer nabij de opening, eene teenen mand en eene kleine houten doos, welke geheel van de werking des vuurs waren bevrijd gebleven.

De verslaafdheid aan sterken drank is echter geen volstrekt vereischte tot het ontstaan des verschijnsels van de zelfontbranding, hetgeen blijken moge uit een door MOST (1) medegedeeld geval, betreffende een' smid REYNATEAU uit *Leagnan*, welke op den 5en September 1822 eene kleine voetreis naar het 2 mijlen

---

(1) Ter aangehaalde plaatse, Supplement 1e. deel, 2e. stuk, 1839, pag. 304.

verwijderde *Bourdeaux* deed. De dag was zeer heet, de thermometer stond bijna op 30° R., en de lucht scheen een onweder te voorspellen. Des namiddags neemt de man den terugtogt aan, hij loopt wat haastig en de weg is onbeschaduwd, zoodat de brandende zonnestralen op hem inwerken. De kleeding van den smid bestond uit nieuwe stoffen; hij voerde geene ligt ontbrandende zelfstandigheden, zoo als vitriool-olie, sterk water enz., met zich, had ook slechts een matig middagmaal gebruikt, gelijk hij dan ook over het geheel zeer matig van levenswijze en eerst 40 jaren oud was, en nimmer geestrijken drank in overmaat gebruikt had, maar bij een krachtig ligchaam, duidelijk een cholerisch temperament bezat. Toen de man nog slechts $\frac{1}{4}$ uur van huis was (het was vier ure na den middag) komt het hem bij eene draaijing des ligchaams voor, als of hij eenen slag op de regter dij kreeg; daarop bemerkt hij aan den wijsvinger van de regterhand, welke bij het been naar beneden hing, eene blaauwachtige vlam. Oogenblikkelijk brengt hij zijne vingers, met oogmerk om de vlam te blusschen, aan zijne broek, die ook ontbrandt. R. werpt zich op den grond, brengt zoo snel mogelijk de hand onder het zand, en steekt er wat van in zijn' zak, werwaarts het vuur reeds was doorgedrongen. Ook de vingers der linkerhand vatten vuur. Hij komt zoo t'huis, doopt de vingers meermalen in koud water, maar kan de spelende blaauwe vlam niet blusschen. Eerst door de verdere toevoer van lucht te beletten gelukt het eindelijk. Er verliepen wel 2 maanden voordat de in ontsteking en verettering overgegane vingers genezen waren.

In een opstel hetwelk voor eenigen tijd in de *Academie des Sciences* te *Parijs* werd voorgelezen, worden de volgende omstandigheden opgegeven, welke met de zelfontbranding in het algemeen in verband staan. — 1°. Overmatig gebruik van sterke dranken. — 2°. Ouderdom boven de 30 jaren. — 3°. Een werkeloos leven en spierzwakte. — 4°. Het vrouwelijk geslacht. — 5°. De nabijheid van een brandend ligchaam. — 6°. Het wintersaisoen.

Alhoewel alle deze omstandigheden in het bijgebragt geval van REYNATEAU ontbraken, hellen toch de meeste schrijvers tot het gevoelen over, dat evengenoemde omstandigheden, vooral echter de uitspatting in het gebruik van sterke dranken, tot het ontstaan der zelfontbranding veel afdoen.

Bij MARC (1) worden eenige gevallen van zelfontbranding gelezen. — NEVEU beschrijft een geval van zelfontbranding bij eene oude vrouw in *Parijs*, dat in het jaar 1799 voorviel. De vrouw was zeer aan den drank verslaafd. Andere gevallen, van personen, welke zich zeer aan den drank te buiten gingen, worden medegedeeld door BOCCAS, KOPP, FODERÉ (2) en anderen.

Eene andere vraag, waarom in deze vreesselijke ziekte de geneeskundige hulp meestal zonder gevolg zij, is voor het tegenwoordige nog niet te beantwoorden. Het schijnt echter dat de verbranding door oorzaken onderhouden wordt, welke buiten ons bereik liggen. Misschien ligt de oorzaak daarvan ook eenig-

---

(1) Dictionnaire des Sciences méd. 1825. Art. Combustion.

(2) Traité de Médecine lég. et d'Hygiène publique, Tom. IV, p. 69.

zins in de spoedige vertering van het ligchaam, of dat de daardoor getroffene personen in de meeste gevallen dood worden gevonden, zoodat er geene mogelijkheid bestaat, om narigten in te winnen omtrent de verschijnselen, welke hun treurig uiteinde zijn voorafgegaan.

Genoegzaam zeker is het intusschen uit het bovenstaande, en uit de menigvuldige gevallen, welke in bovengemelde werken gelezen worden, dat het misbruik van sterke dranken zoo niet als de eenige, althans als eene hoofdoorzaak van dit verschrikkelijk verschijnsel te beschouwen is.

§ 34.

Bij de opsomming der talrijke nadeelen en gevaren voor het ligchaam, welke ten gevolge van het onmatig gebruik van geestrijke dranken ontstaan, is er nog een nadeel, hetwelk ik niet mag nalaten te vermelden, namelijk:

3o. *De onvruchtbaarheid*, en *de invloed, welke de uitspatting in den drank op het aankomend geslacht uitoefent.* Dit nadeelig gevolg is naar mijn gevoelen, voor de geneeskundige staatsregeling niet van alle belang ontbloot.

Niet alleen wordt gedurende de beschonkenheid het voorttelingsvermogen aanmerkelijk verminderd en verzwakt, maar de gewoonte van onmatig te drinken vernietigt deze eigenschap ten laatste geheel en al. Lippich verhaalt dat het hem uit *twintig* waargenomen gevallen gebleken is, dat dronkaards zelden kinderen krijgen, en in het gunstigst geval althans niet meer dan één kind kunnen voortbrengen. De-

zelfde schrijver heeft wijders berekend, dat van 100 in dronkenschap geteelde kinderen, welke overigens ter wereld zouden komen, ten minste 60 in de kiem verstikt worden. Dit zal ons ook geene verwondering baren, wanneer wij bedenken, dat het bloedvaten- en zenuwstelsel van dronkaards reeds dermate is uitgeput, dat er geene kracht meer overblijft om nieuwe wezens te kunnen voortbrengen. – Eene zoodanige verzwakking van het voorttelingsvermogen heerschte vooral onder de Fransche troepen in *Egypte*, en LARREY beschuldigt het overmatig gebruik van brandewijn, als de hoofdoorzaak van dit verschijnsel. — Ook SCHÖNLEIN zegt, dat het brandewijn drinken de aanleidende oorzaak dezer ziekte is, welke in *West-Azië* dikwijls voorkomt.

§ 35.

Hebben wij ons dus reeds eenigermate overtuigd van den schadelijken invloed welken de geestrijke dranken op de bevruchtiging kunnen hebben, wij zullen ons nog verder kunnen vergewissen, wanneer wij ons oog op de verschillende volken in massa en op het aankomend geslacht vestigen.

De hoeveelheid der inwoners van *Kasan*, *Perm* en *Wiatky*, heeft sedert de regering van IWAN WASILEWITSCH, toen men voor het eerst den brandewijn leerde kennen en gebruiken, aanmerkelijk afgenomen, en de inwoners zelve hebben sedert eene koperkleurige huid. Hebben dezelve niettemin kinderen, dan zijn deze gewoonlijk mager en zwak, erven meestal de ziekten en gebreken hunner ouders en dalen in eenen nog zeer jeugdigen ouderdom

reeds ten grave. — De groote DARWINUS, die een groot vijand der sterke dranken was, heeft opgemerkt, dat alle ziekten, die uit het misbruik van dezelve voortspruiten, tot in het derde geslacht erfelijk zijn (Vergel. § 14).

Van 97 kinderen, dus geeft LIPPICH op, welke gedurende eenen staat van dronkenschap waren voortgebragt, waren er slechts 14, die met geene gebreken behebt, ter wereld kwamen. De overigen waren allen min of meer ziekelijk en gebrekkig, en stierven alras na de geboorte (1).

Blijkens de berigten der sterfgevallen te *Londen*, sterft aldaar de helft van alle daar geborene kinderen vóór het derde jaar, terwijl van de kinderen der *Vereeniging van Vrienden*, welke de matigheid en nuchterheid stipt in acht namen, de helft den ouderdom van 47 jaren bereikten. — MACNISH zegt, dat veel van dit onderscheid, wel is waar, in de gunstige omstandigheden te zoeken is, in welke de kwakers algemeen leven, waardoor zij in staat gesteld zijn om hunne kinderen goed op te voeden en te verplegen, maar dat toch de matigheid en wering van allen sterken drank het meeste daartoe bijbragt (2).

Als voorbeelden van de gunstige werking, welke de geheele onthouding der geestrijke dranken te weeg

---

(1) BRÜHL-CRAMER, über die Trunksücht u. s. w. Berlin, 1819.

(2) Ten gevolge van het al meer en meer toenemend misbruik van sterke dranken nemen ook reeds de Quaker-gemeenten in *Engeland* af. *De Bury Herald* berigt, dat van de 16 Quaker-huizen in het graafschap *Suffolk*, alwaar veel drank gebruikt wordt, thans 8 gesloten zijn.

brengt, mogen de *Tartaren* dienen, aan welken dezelve door de voorschriften van hunne Godsdienst ontzegd is (1), en de *Grieken*, die door spierkracht, energie, edele gestalte en hoedanigheden uitmunten.

Ook behoort, behalve de opgenoemde schadelijkheden, ten gevolge van het bovenmatig gebruik van spirituosa, ten aanzien van den bijslaap, nog hierbij vermeld te worden, dat de voortteling gedurende de dronkenschap, bij de voorwerpen niet dan zeer schadelijk kan inwerken, omdat door de verhoogde prikkelbaarheid van het gestel, eensdeels de ontsteking der pisbuis, en zelfs bij gezonde voorwerpen, gemakkelijk ontstaan kan, en ten andere de mededeeling van de smetstof van reeds bestaande venerische aandoeningen bijna altijd plaats grijpt.

Ten slotte maak ik, bij de physieke nadeelen, welke als gevolgen van het misbruik van sterken drank ontstaan, nog gewag van eene zeer hopelooze ziekte, te weten, de verbeening der slagaderen. Otto (2) heeft dezelve meestal bij brandewijndrinkers aangetroffen. Hij voegt er bij, dat het gebruik van wijn, cider en andere sterke dranken in *Engeland* en *Frankrijk* de kalkvorming in de slagaderen menigvuldiger doet voorkomen (3).

---

(1) Naar de nieuwere begrippen dezer volken, alsmede der Turken, is de Champagnewijn, geen wijn, en bij vrolijke partijen ontkurken zij menige flesch Champagne, ter eere van den Profeet. — Ook hebben de Turksche Schriftgeleerden uit den *Koran* duidelijk (dit gelooven zij althans) bewezen, dat appelwijn geen wijn is.

(2) Anat. Pathologique, p. 341.

(3) Men zie A. A. Sebastian, Geneesk. Bijdr., Gron. 1839, p. 66.

§ 36.

Doch het is niet alleen voor het ligchaam, dat een zeer belangrijk, ja meestal onherstelbaar nadeel uit het onmatig gebruik van sterke danken voortspruit, maar het is vooral de geest, welke door de uitspatting in den drank door duizende gevaren bedreigd wordt. Waar, waar zal ik het einde vinden in de opsomming der schadelijkheden, welke het misbruik van geestrijke dranken voor den geest, het verstand en de rede, — voor deze uitvloeisels der goddelijke natuur, gelijk de Hoogleeraar J. L. C. SCHROEDER VAN DER KOLK (3) dezelve noemt, — gesticht heeft en nog sticht? Gelijk des dronkaards krachten, gevoel, zintuigen, in één woord, gelijk alle deszelfs ligchamelijke eigenschappen van lieverlede afgestompt en eindelijk vernietigd worden, even zoo verliest hij, ten gevolge zijner onmatigheid, het edelste, dat hem door den Schepper is gegeven, — zijne rede en zijn denkvermogen, de pronkstukken van het menschelijk aanwezen. — Zijne psychische hoedanigheden houden echter niet eensklaps op met werken, maar eene trapsgewijze afdaling van zijne geestvermogens is duidelijk te bespeuren, tot dat hij eindelijk door den grootsten ramp, welken de sterveling ooit kan ondervinden, getroffen wordt: namelijk door krankzinnigheid.

In het eerst doet zich de stoornis van zijnen geest als stompzinnigheid, als verzwakking van het denk-

---

(1) Redevoering over de verwaarloozing der vereischte zorg ter leniging van krankzinnigen en der genezing derzelven in ons vaderland, 1838, Utrecht, p. 1.

vermogen voor; hij is wankelmoedig, onbestendig, lafhartig en moedeloos. Karakterloos en bloohartig gelijkt hij den gesnedene, welke echter nog verre boven hem verheven is; immers deze is nog in het bezit van zijn verstand, — terwijl gene aan niets meer denkt, dan aan de oogenblikkelijke bevrediging van zijnen hartstogt, daar hij niet sterk genoeg van wil is, om de eens bij hem vastgewortelde neiging tot een zoo betreurenswaardig genot, inzonderheid bij nieuwe verlokkingen daartoe, wederstand te bieden, en slechts dan zich gelukkig gevoelt, wanneer hij aan zijne drinkzucht den vrijen teugel heeft gevierd.

Deze drinkzucht door HUFELAND (1) *drinkziekte, instinktmatige hebbelijke dronkenschap* (Dypsomania, Polydypsia ebriosa), door PLATNER (2) *Amentia vinolenta* genoemd, kan men volgens RÖSCH niet meer met den naam van ondeugd en hartstogt bestempelen, maar is inderdaad eene ware zielsziekte. Het is zoo ver gekomen, dat de dronkaard zich niet meer in staat gevoelt, zich van den drank af te houden. Zijne eenigste wensch, zijn eenigst streven is, onophoudelijk door te drinken: en bijaldien men de voldoening van zijnen hartstogt tracht te verhinderen, dan vervalt hij in eenen toestand van razernij en berooft zich dikwijls gedurende deze ijlhoofdigheid van zijn ellendig leven. Volgens SCHLEGEL is de drinkzucht eene hoofdoorzaak van de menigvuldig voorkomende zelfmoord in *Engeland, Duitschland* en *Rusland.* Gedurende het

---

(1) HUFELAND'S journal 1824, April 1837.

(2) De *Amentia vinolenta*, *Dypsomania* en *Delirium tremens* ontstaan ook somtijds bij plotselijke onthouding van den drank.

jaar 1829 werden er te *Londen* 200 zelfmoorden in dronkenschap gepleegd. Waarschijnlijk zijn deswege de gevallen van zelfmoorden zeldzamer in *Italië* en andere zuidelijke landen, omdat men aldaar veel minder gebruik van sterke dranken maakt. Voorheen, toen men nog weinig in Engeland dronk, hoorde men ook minder van zelfmoorden gewagen.

Sedert echter van het einde af der 16e eeuw de sterke dranken aldaar meer in zwang zijn gekomen, vindt men ook het aantal zelfmoorden aanmerkelijk toegenomen.

Toen *Rome's* bloei allengs afgenomen en voor de zedeloosheid had plaats gemaakt, werd ook de zelfmoord menigvuldiger onder de Romeinen, omdat tevens de dronkenschap niet, gelijk voorheen, door een iegelijk veracht en verfoeid werd. Vroeger toch werd deze ondeugd door ieder regtgeaard Romein onbetwistbaar voor de grootste schande gehouden. »Daar hangt eene wijnflesch," was de spottende uitroep der Romeinsche soldaten, terwijl zij op het lijk van den dronkaard BONOSUS wezen, die zich in eenen aanval van vertwijfeling aan eenen boom had opgehangen.

De afschrik, welke de Spartanen voor de dronkenschap hadden, was niet minder groot. Immers het was bij hen gebruikelijk, de slaven beschonken te maken en hen openlijk in dezen vernederenden toestand ten toon te stellen, om het opkomend geslacht met haat en verachting jegens deze ondeugd te vervullen.

Bij de oude Spanjaarden werd deze ondeugd evenzeer veracht. Eene oude Spaansche wet bepaalde, dat, indien een edelman om eene misdaad ter dood veroordeeld was, hij terstond zou worden vrijgesproken, wanneer hij verklaarde, dat hij het feit in dron-

kenschap gepleegd had; daar men onderstelde, dat een edelman liever den dood zou willen ondergaan, dan bekennen, dat hij een slaaf was van zulk eenen vernederenden hartstogt. — Casper, van de stad *Berlijn* sprekende, zegt (1): »Beiden, zoowel de schatrijke Engelschman, als de arme Duitsche daglooner, offeren hier hunne gezondheid en leven op en verspillen hunne bezittingen; een ieder echter op zijne eigene manier: gene aan de Faraobank en het Vauxhall, deze in de brandewijnkroeg. Hij gelooft verder, dat, aangezien de reeks van zedelijke oorzaken van den zelfmoord, zoo als tegenspoed, staatkundige aangelegenheden, eerzucht, hopelooze liefde, ja zelfs zorg voor het bestaan minder in aanmerking komen, als kunnende in eene stad als *Berlijn*, ieder arbeider, die oppassen wil, gemakkelijk in zijne behoefte voorzien; hij gelooft, zeg ik, dat men veilig de toenemende drinkzucht, — die zedelijke pest van onzen tijd, — als de hoofdoorzaak van den menigvuldig voorkomenden zelfmoord opgeven kan."

»De dronkenschap, deze ondeugd," zegt hij op eene andere plaats, »dringt ook reeds meer en meer tot »de hoogere standen door, en tast zoowel den geest »als de zedelijkheid tot in het merg aan. Zij is onge»twijfeld de naaste oorzaak van den toenemenden zelfmoord in *Berlijn*."

Het *Wadzecksche* weekblad verzekert, dat ten minste een vierde gedeelte der gedurende de jaren

(1) Beiträge zur Mediz. Statistiek und Staatsarzneikunde, Berlin, 1825, pag. 60.

1812—1821 gepleegde zelfmoorden het onmiddellijk gevolg waren van uitspattingen in den drank.

Bij de inwoners van *Kamschatka*, welke zeer dikwijls beschonken zijn, treft men, in weerwil dat zij zeer tevreden met hun lot zijn, den zelfmoord menigvuldig aan. Ook behandelen zij hunne vrouwen op eene grove en plompe wijze, even als de dronkaards en is het gevoel van menschlievendheid geheel en al bij hen uitgedoofd.

Ofschoon zij door de ongekunsteldheid en eenvoudigheid hunner zeden en leefwijze overigens weinig door ziekten worden aangetast, worden niettemin velen het slagtoffer der longtering, welke op eene schrikbarende wijze onder hen heerscht, en onbetwistbaar als gevolg van het misbruik van sterken drank te beschouwen is (1).

Blijkens eene statistieke opgave der in *Frankrijk* gedurende het jaar 1834 gepleegde zelfmoorden (2), hadden zich 2340 personen eigenhandig van het leven beroofd, waaronder men 700 arbeiders en daglooners telde, welke zich bijna allen in den drank te buiten gingen. Overigens telde men onder deze zelfmoordenaars 1775 mannen en 565 vrouwen, waarschijnlijk daarom, dewijl de laatste over het algemeen veel matiger leven en veel minder aan den drank verslaafd zijn. Bovenstaande statistieke opgave, vermeldt dan

(1) SCHNÜRRER, Geographische Nosologie. Stuttgart 1813, N°. 115. — J. G. POHL, Handbibliothek für meine Tochter. Nördlingen 1797, p. 288. — (Vergel. § 31)

(2) Rapport sur l'administration de la justice criminelle en France.

ook onder de oorzaken der zelfmoorden, voornamelijk het misbruik van geestrijke dranken.

Ingevolge statistieke opgaven te *Parijs*, (vergel. Vaderl. Letteroefeningen, October 1840, N°. XII), ten jare 1834 opgemaakt, blijkt, dat in den loop van gezegd jaar van de 574 zelfmoorden een aantal van 108 aan eigenlijke dronkenschap zijn toe te schrijven; — 55 anderen, door achteruitgang hunner zaken, en verlies van hunne kostwinning, waren daarbij in het ongeluk gestort; en is het vermoedelijk, dat ook dronkenschap hierbij de hoofdrol zal hebben gespeeld. — Onder 236 plotselijke sterfgevallen, telde men er 24 als gevolgen van plaatselijke oorzaken en 212 als door beroerten voorafgegaan. Van deze 212 bevonden zich 84 (te weten 72 mannen en 12 vrouwen), toen de genoemde kwaal hen trof, in eenen staat van dronkenschap. Van daar heeft men het besluit afgeleid, dat het meerendeel van de aan gemelde kwaal overledenen, boven het aangeduide getal van 84, door onnoodig gebruik van spirituosa, zich eenen plotselijken dood heeft op den hals gehaald.

Het onderzoek in 1835 te werk gesteld, heeft op 635 zelfmoorden te *Parijs* een aantal van 97 opgeleverd, waarvan de onmiddellijke aanleiding in de dronkenschap gelegen was. — Nog meerdere berigten omtrent andere landen zou ik hier kunnen bijvoegen, wanneer wij alle statistieke berigten over den zelfmoord met elkander vergelijken, zoo ik niet vreesde al te wijdloopig te worden. Alleenlijk voeg ik hier nog bij, dat men veilig rekenen kan, dat er onder 5 zelfmoordenaars ten minste altijd één is, die zich ten gevolge der dronkenschap eigenhandig van het leven beroofd heeft.

Overal waar het misbruik van sterken drank toegenomen heeft, is ook de zelfmoord menigvuldiger geworden. Te *Berlijn* telde men, volgens Dr. CASPER (1), van 1788—1797 slechts 62 zelfmoorden, terwijl dit getal van 1813—1822 tot 544 was gestegen. — Te *Parijs* beliep het aantal zelfmoorden gedurende de jaren 1817—1821, 346; in het jaar 1834 alleen hadden in *Parijs*, gelijk ik zoo even vermeld heb, 574 personen hun leven eigenhandig geëindigd (2).

§ 37.

Hoezeer niet in dezelfde mate, komen toch ook in ons vaderland de zelfmoorden tegenwoordig menigvuldiger voor, dan weleer. — Ook als aanleidende oorzaak derzelven is aldaar de jenever algemeen en genoegzaam bekend en behoef ik daarover niet breed uit te weiden; in de verschillende dagbladen heeft men, helaas! maar al te dikwijls gelegenheid, treurige tafereelen van dien aard te lezen (3).

---

(1) T. a. p. p. 62.

(2) Vergel. ESQUIROL, les maladies mentales considerées sous les rapports Médical, Hygienique et Medico-Legal, Tom. I, p. 402 etc.

(3) Zoo heeft er, om slechts van een enkel voorbeeld te gewagen, in de Provincie *Utrecht*, in het verloopen jaar, het volgend hoogst treurig voorval plaats gehad: Zekere JAN LANGELAAR, huisvader van een talrijk gezin, vroeger als ambachtsman om zijne werkzaamheid en naauwgezetheid algemeen geacht, naderhand voerman van *Ede* op *Utrecht*, vertrok den 4 Maart 1840 van *Utrecht* om zich over *Amersfoort*, waar hij eenige goederen te laden had, naar zijne woonplaats te begeven. Bij zijne overigens goede hoedanigheden had hij de slechte, van zich nu en dan in het overmatig gebruik van sterken drank te vergeten. — In den laatsten tijd ging het hem niet voorspoedig, en dan vooral als hij zorgen had, had hij de treu-

§ 38.

Het is zeker, dat ook huisselijke zorgen, een ongelukkige echt, eerzucht, schande, liefde, spel,

---

rige dwaling, die met den geest van jenever te kunnen verdrijven. Nu weder komt hij beschonken te *Amersfoort* aan de poort en rijdt dezelve binnen, zonder zich aan het belastingkantoor te storen. De Kommiezen vragen hem of hij niets voor de belasting geladen had, waarop hij echter naauwelijks antwoord geeft. Nu onderzoeken deze zijne kar en vinden jenever; kar en paard worden daarop verbeurd verklaard en hij tot eene boete verwezen. Dit ongeluk vordert nieuwen jenever, en in plaats van zijne zaak te verdedigen (daar het gemakkelijk had kunnen bewezen worden dat hij *niet van zins* was te smokkelen), drinkt hij aanhoudend door. Eindelijk, den derden dag, is hij geheel nuchter, en zoude in dezen staat zeker gemakkelijk den volgenden dag ontslagen zijn geworden. Hij echter gejaagd, teleurgesteld, beangstigd, wrevelig, maar vooral gedrukt en bezwaard door den last zijner schuld, wil aan dit alles een einde hebben, loopt van het kantoor, waar hij onderhandeld had, naar buiten en verworgt zich, eene hoogzwangere vrouw met 8 kinderen in armoedige omstandigheden achterlatende.

Een ander geval wordt in het *Handelsblad* van den 22^{en} Mei 1841 gelezen, van zekeren PIETER ZONNEVELD, te *Rotterdam* woonachtig, welke, voornemens zijnde zich met zeker meisje in den echt te begeven, op eens het wanhopig besluit nam zich van het leven te berooven, hetgeen hij dan ook werkelijk in den nacht van den 22^{en} op den 23^{en} Mei gedaan heeft, hebbende hij zich door middel van een touw opgehangen, en zoodoende zijn leven geëindigd. Daarbij wordt verzekerd, dat dronkenschap, de kweekster van zoovele onheilen, ook in dit geval als de naaste oorzaak kan opgegeven worden.

Den 28^{en} Julij l. l. heeft zich mede te *Rotterdam* (zie *Algem. Handelsblad* 31 Julij 1841) zekere Franschman, NICOLAS LENARD, door een pistoolschot eigenhandig de hersenen verbrijzeld. De gedachte persoon was, volgens informatiën, sterk aan den drank ver-

staatkunde, enz. somtijds den zelfmoord begunstigen, maar hoofdzakelijk is dezelve toch aan verstandsverbijstering en krankzinnigheid toe te schrijven. Alle schrijvers nu stemmen daarin overeen, dat de krankzinnigheid altijd de hoofdrol in de geschiedenis van den zelfmoord gespeeld heeft. »Les maladies mentales, »l'Hypochondrie, la Lypemanie," zegt ESQUIROL (1), »sont le plus ordinairement la vraie cause de la »haine ou de l'ennui de la vie, qui enfantent si souvent »le suicide, qu'on appelle volontaire." Hieruit verklaart het zich ook duidelijk, waarom nu de jenever en andere sterke dranken zoo dikwijls aanleiding geven tot zelfmoord, als beroovende dezelve den mensch *toch insgelijks* van het edelst geschenk der Godheid, van zijn verstand en rede. Hierop zegt ESQUIROL (2): »L'ivrognerie, en altérant le cerveau, degrade peu

---

slaafd, en moet in eenen staat van dronkenschap tot dit gruwelijk besluit zijn gekomen. Onverminderd de afgeschoten pistool, lag eene tweede, dewelke insgelijks geladen was, aan zijne zijde, terwijl bovendien eene hoeveelheid buskruid en lood, in zijne zakken verborgen, bij hem is gevonden.

Voorzeker ben ik de eenigste niet die de opmerking zal gemaakt hebben, dat er te *Rotterdam* veel meer zelfmoorden, diefstallen en andere ongelukken dan in eenige andere plaats van ons vaderland plaats grijpen. Immers de verschillende dagbladen geven daarvan dagelijks bijna de doorslaandste bewijzen. Dat nu in het misbruik van sterke dranken grootendeels hiervan de reden gelegen is, blijkt genoegzaam uit de boven bijgebragte voorbeelden, en maken wij uit deze voorloopige bewijzen de gevolgtrekking, dat het *misbruik* van sterken drank te *Rotterdam* eene noodlottige hoogte moet bereikt hebben. (Vergel. mede *Handelsbl.* 1 Sept. 1841).

(1) t. a. p. Tom. II. p. 7.

(2) t. a. p., Tom. II, p. 60 etc.

»à peu l'intelligence, affaiblit les organes du mou»vement, conduit à la folie, au delirium tremens, »à la paralysie, qui tue un si grand nombre d'alie»nés et conduit au suicide. — Ten bewijze hiervan verhaalt hij, dat er in *la Salpetrière* eene vrouwelijke bediende was, welke zich zeer in den drank te buiten ging. Alle middelen, om haar daarvan af te houden, waren even vruchteloos als ontoereikend. Men was derhalve genoodzaakt deze persoon op te sluiten. Nu echter werd zij woedend en trachtte aan haar leven op alle mogelijke wijze een einde te maken.

Goll (1) ontmoette in de gevangenis te *Bamberg* eene vrouw, welke, zoodra zij te veel gedronken had, eene levendige begeerte in zich gevoelde om brand te stichten. Was deze hartstogt bevredigd of voorbij, dan beproefde zij inmiddels eenen zelfmoord. Voor dat men deze vrouw opgesloten had, had zij niettemin reeds 15 maal brand gesticht.

Op eene andere plaats getuigt esquirol (2), dat er dikwijls vrouwen in *Charenton* bewaard worden, welke in eenen staat van dronkenschap verkeeren, en in de door dezelve te weeg gebragte *woede* of *melancholie*, zich van het leven berooven. Uit dien hoofde meent hij veilig de oorzaak van den menigvuldig voorkomenden zelfmoord in *Engeland* in het misbruik van geestrijke dranken te kunnen zoeken. Weinige invloeden voorzeker hebben op de geestvermogens eene zoo nadeelige uitwerking als het misbruik van

---

(1) Vergel. mahon, Med. legale et Police medicale, T. II, p. 64.
(2) L. c. Tom. I, pag. 432.

sterken drank (1). En het is ten gevolge van deze stoornis en krenking van het verstand, dat de dronkenschap middellijk de hoofdoorzaak van den zelfmoord is.

§ 39.

Dat reeds de volledige dronkenschap gelijk staat met eene voorbijgaande krankzinnigheid, hebben vele wetgevers ingezien, en het is uit dien hoofde, dat het in dronkenschap gepleegde feit minder streng dan anderzins gestraft wordt. De *Jury* in *Frankrijk* spreekt ook tegenwoordig het in dronkenschap gepleegde misdrijf vrij; iets, dat het *code pénal* zelve toestemmen moet, als zijnde volgens Art. 64 van dit wetboek, elke krankzinnigheid eene reden van verschooning (2). Ook zoude, volgens het wetboek van *Beijeren*, *Zurich*, *Lucern* en *Hanover*, de volledige dronkenschap gelijk staan met eene voorbijgaande toevallige krankzinnigheid. — Onder 615 mannen, welke in het krankzinnigenhuis te *Petersburg*, gedurende de jaren 1820—1830 opgesloten waren, bevonden er zich 125, wier krankzinnigheid het onmiddellijk gevolg van den drank was (3).

De overige oorzaken waren:

---

(1) *Inter dementias frequentior et est, et.... quae ex ebrietate contingit* zegt ZACHIAS (quaestiones medico-legal.) Liber II, Titulus I, Quaestio XI. p. 32.

(2) Il n'y a ni crime ni delit, lorsque le prevenu etait en état de demence au moment de l'action.

(3) Vergel. HUFELAND'S en OSANN'S Journal für practische Heilkunde, Jahrg. 31, IV. p. 86.

1°.	Ongelukkige lotsverwisseling	105
2°.	Woest levensgedrag, liederlijkheid	75
3°.	Verwaarloosde opvoeding	34
4°.	Hooge ouderdom	23
5°.	Mishandeling	15
6°.	Huisselijke oneenigheid	17
7°.	Hopelooze liefde	13
8°.	Trotschheid, hoogmoed	13
9°.	Eerzucht	4
10°.	Schrik	3
11°.	Godsdienstige dweeperij	6
12°.	Heimwee	12
13°.	Zelfbesmetting	11
14°.	Erfelijke aanleg	17
15°.	Vallende ziekte	31
16°.	Aangeboren onnoozelheid	9
17°.	Misvorming des schedels	5
18°.	Hoofd- en andere verwondingen	8
19°.	Onderbuikziekten	48
20°.	Zenuwziekten en Hysterie	31
21°.	Zonnesteek	1
22°.	Geestinspanningen	9
	Totaal	490

Dus komen er op 615 krankzinnigen 125 drinkzieken, derhalve op 5 : 1. Rekent men nu van deze 615 diegene af, die buiten hunne schuld, tot dezen ongelukkigen toestand gekomen zijn, zoo als b. v. sub N°. 1, 3, 4, 5, 10, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, dan blijven er van 615 zinneloozen 276 over; dan is de verhouding tusschen de door andere oorzaken en door dronkenschap geworden krankzinnigen gelijk 5 : 2.

Een voorname grondtrek van den algemeenen aanleg tot psychische krankheden, zoo als dezelve inzonderheid door den tegenwoordigen stand der be-

schaving worden daargesteld, is derhalve het al meer en meer algemeen wordend gebruik en misbruik der sterke dranken. Ook ELLIS (1) bevond, dat een groot deel der psychische ziekten door het misbruik van sterke dranken werd veroorzaakt. — BAYLE bewees dat $\frac{1}{3}$ dier ziekten aan deze oorzaak kan worden toegeschreven, en ESQUIROL geeft, volgens FERRUS, dezelve de derde plaats onder de oorzaken. Volgens CASPER (2) staat de dronkenschap als oorzaak van psychische krankheden tot andere oorzaken bij mannen gelijk 1 : 10 bij vrouwen gelijk 1 : 27. — ESQUIROL (3) echter merkt te regt aan, en op eene andere plaats bewijst CASPER dit zelf ook (vergel. § 36 pag. 81), dat deze verhouding voor de verschillende landstreken verschilt.

Sommige schrijvers willen de dronkenschap dikwijls even goed reeds als verschijnsel dan als oorzaak van eenen bijzonderen aanleg tot psychische ziekten aangemerkt hebben, welke onderstelling nogtans in geenen deele door de ervaring is bevestigd.

Onder 780 krankzinnigen in *Amerika*, telde men bijna 400 welke door den sterken drank in dien toestand gestort waren. — Bij een naauwkeurig onderzoek betreffende de oorzaak van waanzinnigheid in 1125 gevallen, welke in de krankzinnigenhuizen der *Vereenigde Staten* voorkwamen, vond Dr. EARLE, dat 146 gevallen dadelijk aan de uitspatting in den drank te wijten waren (4).

---

(1) GERSON u. JULIUS Magazin Mai und Jun. 1835 p. 320 en volg.

(2) Characteristik der französ. Medicin pag. 331.

(3) Vergel. LEUPOLDT, zielgeneeskunde door J. C. FOCKE, pag. 125, Amst. 1840.

(4) FRORIEP'S Notizen, Maart 1840, n°. 285 p. 336.

Het misbruik van geestrijken drank is de kweeker der meeste rampen welke onder de volken van het *Noordelijk Europa* en *Azië*, de Laplanders, Samojeden, Ostiaken en Kamschatkadalen, endemisch heerschen. Deze volken zijn dermate aan zenuwtoevallen onderhevig, dat dezelve door het minste gedruisch in onmagt en stuiptrekkingen vervallen. De Samojeden lijden aan zeer belangrijke ziekten. De eene *Imeraschism* genaamd, bestaat in eenen hevigen aanval van razernij, gedurende welken de zieke eene onwederstaanbare neiging heeft alles na te bootsen. De andere wordt de *Diable au corps* genoemd, waarin de zieke het stellig denkbeeld (Idée fixe) heeft, dat zijn ligchaam door duivels of kwade geesten bezeten is, terwijl hij tevens door een aanhoudend hikken gekweld wordt. Deze personen zijn zeer zwak, genezen zelden en boezemen door hunnen aanblik het diepst medelijden in; de vrouwen welke aan deze ziekte lijden, zijn meestal onvruchtbaar (1).

De Indiërs beschouwen de dronkenschap als eene soort van dolheid, en in hunne taal beteekent het woord »*Ramgam*" zoowel eenen *dronkaard* als eenen *zinneloozen*.

In 't misbruik van geestrijke dranken, zegt ESQUIROL (2) is voornamelijk de oorzaak gelegen der razernij, der slaapdronkenheid en der stompzinnigheid. In *Rusland*, in *Zweden*, in *Denemarken* en in de overige koude en vochtige landen zijn ten minste *drievierde* gedeelten der zielszieken zulks door hunne onmatigheid geworden.

(1) Vergel. SCHNÜRRER, Geographische Nosologie, Stuttgart 1813 p. 115.
(2) t. a. p. Tom. II, p. 72.

Hoe tegenstrijdig is het derhalve niet, dat men in het algemeen in *Nederland* den sterken drank ter wering van de vele schadelijkheden aanprijst, welke ons vochtig en nevelachtig klimaat medebrengt.

Onder 482 melancholici te *Charenton* waren er 29 drinkzieken. — Van het jaar 1826—1833 waren er aldaar 1557 krankzinnigen, van dewelke 234 personen zulks ten gevolge der buitensporigheid in het drinken waren geworden.

Blijkens een door den gezondheidsraad der hospitalen te *Parijs* opgemaakt berigt, waren er van 174 mannen, welke door waanzin aangetast waren, 75, en van 1726 waanzinnige vrouwen 156 door het misbruik van geestrijk vocht gekrenkt. Hier is dus ook weder het getal van mannen verre overwegend, omdat deze veel meer aan den drank verslaafd zijn.

Volgens het laatste Parlements berigt (1) waren er van 20,000 krankzinnigen in *Engeland*, ten minste 1500—2000 door den drank zulks geworden. Echter gelooft PIENEL ten onregte, dat de waanzinnigheid in *Engeland* bijna uitsluitend aan de ongeregelde levenswijze en aan de verslaafdheid aan den drank is toe te schrijven, terwijl hij verder beweert, dat dezelve in *Frankrijk* meestal door zedelijke oorzaken zoude onstaan. — Dat dit echter zoo niet is, heb ik boven genoegzaam aangetoond (2).

Omtrent *Duitschland* berigt Dr. CASPER (3) dat in *Berlijn* van *drie* krankzinnigen er ten minste altijd

(1) *The Lancet* Januar. 1839.

(2) Men zie daaromtrent *Esquirol*, Tom. I p. 227. 292 en 432, en Tom. II p. 682.

(3) Ter aang. plaatse p. 62.

één is, wiens ongelukkige zielsziekte in het onmatig gebruik van spirituosa haren oorsprong heeft genomen.

Volgens berigten uit *Bedlam* en andere krankzinnigenhuizen, is de dronkenschap eene der meest gewone oorzaken der zinneloosheid. Van 286 kranken, welke zich tegenwoordig in het *Richmond-Asyl* te *Dublin* bevinden, is de helft aldaar wegens deze oorzaak. — In de laatste jaren waren in het krankzinnigenhuis te *Hildesheim* 80 personen opgenomen, die alleen aan den sterken drank hun ongeluk te wijten hadden.

D^r^. R. J. F. ZSCHOKKE van het *Cretinismus* (1) sprekende, geeft den brandewijn vooral als de aanleidende oorzaak van deze noodlottige ziekte op. De bewoners van *Aarau* en van meerdere streken van *Zwitserland* gebruiken den drank in groote hoeveelheid, en zeer dikwijls heeft de bevruchtiging bij hen plaats in een' roes van brandewijn (2).

Het spijt ons zeer, niet in staat gesteld te zijn, ook te kunnen mededeelen van welken invloed het misbruik der sterke dranken op de krankzinnigen in ons vaderland geweest is, als zijnde daaromtrent, zoo

---

(1) Het *Cretinismus* is eene hoogere graad van zwakheid van het verstand, welke bij de bewoners van vochtige en warme bergdalen eene inheemsche (endemische) ziekte is. *Cretinisten* (halfmenschen) zijn kleine, verminkte en dikbuikige wezens, met een bleek geelachtig en opgezet aangezigt, dikke tong, gezwollen lippen, onverstaanbare spraak, met een zwaar steeds nederhangend hoofd, waaraan het voorhoofd bijna geheel ontbreekt. Zij zijn dom, zwak van verstand en in den hoogsten graad zelfs sprakeloos.

(2) *Ueber den Cretinismus im Bezirke Aarau.* Vergel. HAËSER, Repertorium, B[d] II, 1e st. Jena 1841 p. 2—3.

ver ons bekend is, tot nog toe niets openbaar gemaakt; de resultaten omtrent dit punt zullen echter gewis niet lang meer achterwege blijven, nu de strekking en uitbreiding der krankzinnigenhuizen, door de onvermoeide en menschlievende pogingen van den Hoogleeraar SCHROEDER VAN DER KOLK, eindelijk naar den algemeenen wensch tot stand zijn gekomen, en reeds zulke heilzame vruchten hebben opgeleverd (1). Onmiskenbaar evenwel zullen in onze krankzinnigenhuizen ook de sporen der dronkenschap zijn, en schoon misschien minder overwegend dan in andere landen, zal nogtans de invloed der uitspatting in den drank op de zinneloozen ook bij ons duidelijk te herkennen zijn, en gewis niet gering zijn aan te slaan.

Volgens eenen officiëlen staat van het aantal der krankzinnigen en hunne verdeeling, beloopt het algemeen getal der in alle provincien van ons Rijk behoorende krankzinnigen **1925**: als **931** mannen en **994** vrouwen. Al moge nu ook het aantal vrouwen dat der mannen eenigzins te boven gaan, dan zal toch niemand willen tegenspreken dat ook velen daarvan, ten gevolge van het misbruik van sterke dranken, tot dien ongelukkigen toestand geraakt zijn.

§ 40.

Na al het betoogde zal voorzeker niemand meer aan de noodlottige uitwerking van de sterke dranken op den geest twijfelen, aangezien de stelling, dat eene aanhoudende uitspatting in den drank eindelijk in

(1) Men zie de aangeh. verh. over de verwaarloozing der vereischte zorg ter leniging van het lot der krankzinnigen. Utrecht 1838.

volslagene verstandsverbijstering en zinneloosheid overgaat, reeds als genoegzaam door de ervaring toegelicht kan beschouwd worden; niet minder echter, wanneer men bedenkt, dat de geestvermogens, door eene aanhoudende prikkeling en stoornis der hersenen, ten gevolge der dronkenschap, ook noodzakelijk op eene kwalitatieve wijze moeten worden aangedaan. Het beeld van eene enkele beschonkenheid, duidt dit reeds aan. De een b. v., overigens een verstandig en bedaard mensch, wordt in den beschonken toestand een wezenlijke zot en spreekt niets dan onzin; de ander een rustig mensch, wordt twistziek, raast en tiert en tracht op alle mogelijke wijze geschil te veroorzaken. Een derde, die zachtaardig en vredelievend is, doet zich in de dronkenschap als driftig en oploopend voor. Vrolijke menschen worden droefgeestig, zwaarmoedig, geraken soms in vertwijfeling enz. Dus zijn de schakeringen, onder welke de dronkenschap zich voordoet, welke echter naar het individuele ligchaamsgestel, door bestaande ziekten, door het karakter, de opvoeding enz. gewijzigd worden (1).

---

(1) Deze uitwerking van roes verschilt, zoo als ik zeg, naar de hoeveelheid en hoedanigheid van het genotene, naar de gewoonte en den natuurlijken aanleg van te drinken, naar het gestel, de opvoeding, het karakter en de gemoedsgesteldheid, zich nu eens vroeger, dan eens later openbarende, en naar gemelde omstandigheden een zeer verschillend beeld der dronkenschap daarstellende. Een overigens beschaafd mensch, zal zich ook in dezen toestand zoo ligt niet vergeten als een onopgevoed en plomp mensch, die ten gevolge zijner zinsverbijstering veel eerder tot gewelddadige handelingen vervalt. HOFFBAUER (vergel. TROTTER, *über die Trunkenheit und deren Einfluss auf den menschlichen Körper*, nach der 4e Eng. Ausgabe mit psychologischen Bemerkungen verwandten In-

Wanneer nu deze toestand echter niet voor eene enkele maal plaats grijpt, maar zich daarentegen bijna dagelijks herhaalt, dan blijft ook de geest dagen lang in eenen staat van verdooving en werkeloosheid. De dronkaard bevindt zich niet meer in staat den minsten kracht- of geestinspannenden arbeid te verrigten, want hij heeft het vermogen van bedaard na te denken, van rijpelijk te overwegen, van te combineren, voor altoos verloren. Als het laatste wrak van zijnen deerlijk gehavenden geest blijft hem nog de verbeeldingskracht over, welke echter van lieverlede door de voortdurende zinsbegoochelingen voortgesleurd en eindelijk vernietigd wordt.

Volgens eene overlevering van den *Talmud*, zoude de *Satan*, toen NOACH den eersten wijnberg geplant had, den wijnstok met het bloed van een schaap, eenen leeuw en een zwijn gemest hebben, welke dieren hij na elkanderen over den wijnstok geslagt had. De kracht van het bloed drong er doorheen en komt nog in deszelfs gewas te voorschijn. — Wanneer de mensch *een'* beker wijn drinkt, zoo is hij zacht en vriendelijk als een lam. Drinkt hij daarvan *twee* zoo wordt hij moedig als een leeuw en trotseert alles. Drinkt hij nog

halts begleitet von J. E. HOFFBAUER pag. 199) zegt, dat plompe en grove voorwerpen, wanneer dezelve sterken drank gebruikt hebben, onhandelbaar en twistgierig worden, ja zelfs, bij de minste tegenspraak in oploopendheid geraken en zich met de vuist regt verschaffen. — Vinum varios in variis temperaturis effectus gignit, unde ex ebrietate simile phrenesi delirium insurgit, aliquando melancholia est etiam, quando fatuitatem excitet, oblivionem ac veternum, quin etiam maniam et furorem (Conf. ARISTOTELES, Probl. lib. 3, Probl. I. caet.).

meer, zoo verliest hij het verstand en wentelt zich tevens gelijk een zwijn in het slijk. Het is daarom dat de wijzen zeggen: »wanneer te veel wijn gedronken wordt is het verstand verloren."

§ 41.

Hoezeer ik vermeen de gevaren en nadeelen, welke het onmatig gebruik van geestrijke dranken voor den geest ten gevolge heeft, genoegzaam te hebben uiteengezet en toegelicht, kan ik evenwel dit onderwerp niet staken, zonder nog met eenige woorden van de verschillende proteusachtige vormen te gewagen, onder welke deze krenking en stoornis der geestvermogens zich verder voordoen.

Onder de schadelijke uitwerkselen der buitensporigheid in het drinken op den geest, behooren dan genoemd te worden:

1°. *De Dronkaardziekte of ijlhoofdigheid met beving der zuipers* (Zitterwahnsinn, delirium tremens, oinomania, delirium potatorum). SUTTON (1), ALBERS (2), GODEN (3), ESQUIROL (4), LIND (5), BARKHAUSEN (6), BRÜHL-

(1) Traits on Delirium tremens, on Peritonitis and on some other internal inflammatory affections and on the gout. Londen 1800.

(2) Vergel. HEINEKEN, Abhandlung über das Delirium tremens. Aus dem Engl. 1824.

(3) Von den Delirium tremens. Berlin 1825.

(4) t. a. p. Tom. II, 80.

(5) De delirio tremente sic dicto observationum series cum epicrisi de morbi indole ac natura. Havniae, 1822.

(6) Waarneming over de dronkaardziekte, uit het Hoogduitsch door G. GREEVE. Dordrecht, 1829.

CRAMER (1), en anderen hebben deze ziekte naauwkeurig en uitvoerig behandeld en beschreven. Zij is dat gebrek, waardoor men slechts na het gedurende langen tijd voortgezet misbruik van sterken drank wordt overvallen, en kenmerkt zich vooral door stoornissen in de verrigtingen der zenuwen en der hersenen, namelijk door slapeloosheid, ijlingen, zinsmisleidingen van eenen bijzonderen aard, Demonomanie, zwaarmoedigheid, door het beven der ledematen en het inzinken der krachten. — De voornaamste oorzaak is alzoo het overmatig gebruik van geestrijk vocht, welks treurige gevolgen voor geest en ligchaam, vooral TROTTER en BRÜHL-CRAMER beschreven hebben. Wij zullen echter over deze ziekte niet uitweiden, maar willen alleen doen opmerken, dat de ziekte bijna nooit bij wijndrinkers, nog zeldzamer bij bierdrinkers, maar bijna uitsluitend bij brandewijndrinkers enz., aangetroffen wordt. Verbazend groot is het aantal personen, aan deze ziekte bezweken. De vrouwen, als veel matiger levende, worden zelden aangetast.

RAIJER zag onder 160 kranken, slechts 7 vrouwen, BANG (2) onder 456 slechts 10, HOEGH-GULDBERG (3) 1 onder 73, KRÜGER-HAUSEN 1 onder 16, en de directeur van het hospitaal te *Christiania*

---

(1) Ueber die Trunksucht und eine rationelle Heilmethode derselben. Berlin 1819.

(2) Heidelberger medicin. Annalen. Band III, Heft I.

(3) Commentat. de delirio tremente. Hafn. 1836.

onder 11 *éène* vrouw. — Men treft de ziekte menigvuldiger in het noorden aan, b. v. in *Noorwegen*, *Zweden*, *Denemarken*, *Rusland*, *Polen*, *de Vereenigde Staten*, *Engeland*, *Noord-Duitschland*, *Nederland*, dan in het zuiden, zoo als in *Frankrijk*, *Italie* enz., hetgeen gewis daarvan komt, dat in de Noordelijke landen de buitensporigheid in het drinken veel grooter is.

Terwijl BANG in het Frederiks Hospitaal te *Koppenhagen* gedurende de jaren 1826—1829 onder 9000 zieken, 456 aan *Zuipers-waanzin* lijden zag, verklaart HOEGH-GULDBERG, dat hij deze ziekte gedurende de jaren 1833 en 1834 slechts enkele malen in de *Parijsche* Hospitalen aangetroffen heeft. Engelsche geneesheeren verklaren, dat deze ziekte tegenwoordig menigvuldig in *Indie* voorkomt, omdat de inwoners sterk aan den drank verslaafd zijn.

In ons Vaderland is deze ziekte ook niet zeldzaam. Dezelve is in de *Groninger* hospitalen in de laatste jaren meermalen voorgekomen (1). Ook te *Amsterdam* en *Rotterdam* worden vele voorbeelden waargenomen. De Heer G. GREEVE (2) en andere geneesheeren te *Utrecht* hebben dergelijke gevallen beschreven (3).

---

(1) HUBER Diss. de delirio tremente Gron. 1840. Vergel. mede A. A. SEBASTIAN, Berigt over de sterfgevallen in de stad Groningen gedurende het jaar 1838 p. 12.

(2) Zie het door Z. W. E. zeer Gel. vertaalde werk van Dr. BARKHAUSEN. — Voorrede.

(3) Volgens SOBERNHEIM (*die Physiol. der Arzneiwirk.* 1841 p. 82.

2°. *De dronkaardige razernij*, welke zonder ophouden 4—6 weken aanhoudt, gedurende welken aanval de lijder eene onwederstaanbare zucht heeft om alles te vernielen, en tot het plegen van afgrijsselijke misdrijven. (Vergel. § 45 enz).

3°. *De dronkaardige woestheid*. Ook deze kenmerkt zich door twistgierigheid, wederregtelijke handelwijze, enz. (Vergel. § 49 enz.) Zij komt veel bij robuste personen voor.

4°. *De dronkaardige neerslagtigheid*. Deze treft men meer bij zwakke, teergevoelige personen aan; zij slaat ten slotte tot volslagene melancholie en stille waanzinnigheid over.

5°. *Zinsbegoochelingen, misleidingen* en *zinsbedrog* geven veelal aanleiding tot de grootste misdaden (1).

6°. *Drinkzucht. Drinkziekte*. (Dypsomanie). Het zij genoeg op te merken dat de met deze ziekte behebte personen, ook ten slotte, bijaldien zij niet reeds eerder bezwijken, tot volslagene krankzinnigheid vervallen. (Vergel. § 36)

Reil (2) over de voorbeschiktheid van dronkaards tot waanzinnigheid handelende, zegt te regt, dat alle geestrijke dranken specifiek op de hersenen werken.

---

noot 2) kan men het *Delirium tremens* wel aan eene alcoholisering met eene daardoor ontstane overprikkeling der hersenen toeschrijven. — Dit schijnt mij een zeer goed denkbeeld, omdat de sterke dranken specifiek op de hersenen werken en alcohol in dezelve (bij zuipers) aangetoond is. vergl. § 14 p. 21, noot (1).

(1) Hierover meer bij de vermelding der gevaren, enz. voor de zedelijkheid.

(2) Fieberlehre, Band IV. p. 30.

7*

Hij, die zich aan den drank overgeeft, geraakt in den beginne in eene opgeruimde stemming; hij is aanvankelijk zeer vrolijk, wordt echter later stil, onverstandig, dan gevoelloos en ten slotte ijlhoofdig en razend.

§ 42.

Wij hebben thans derhalve gezien, dat ook voor den geest de sterke dranken en vooral derzelver misbruik een bijna onnoemlijk heirleger van nadeelen en gevaren stichten, en billijkerwijze durf ik zeggen, dat nog afgezien van de bereids vermelde schadelijkheden voor het ligchaam, of van de nog voor de zedelijkheid te beschouwen, reeds de sterke drank als de kweeker van zoo vele rampen en onheilen, niets anders dan gevaar en ongeluk kan aanbrengen. Hoe bedroevend is het dan, dat nog zoovele menschen de hooge waarde van hunne geestvermogens, zoo weinig op prijs weten te stellen, om dezelve geheel aan de sterke dranken ten prooi te laten. Men is niet te vreden, voor dat de geest geheel is uitgedoofd en men met den wijsgeer HORATIUS uitroepen kan: *dulce est desipere in loco.* Niet dat ik mij zelven voor onfeilbaar acht, maar ik vertrouw dat geen redelijk wezen tegen deze wijze van handelen, tegen deze verblinding, tegen dit *cum ratione insanire*, het zwaard met mij in de scheede zal kunnen laten rusten. Hoe schoon de bloemen ook zijn mogen waarmede men het schadelijke der geestrijke dranken tracht te bedekken, zal toch eens, en zoo wij hopen spoedig, de naakte waarheid met luister van uit dezelve herrijzen.

§ 43.

Naar hetgeen ons tot dus verre gebleken is, omtrent de uitwerkselen der onmatigheid in het drinken voor het ligchaam en den geest, zoo kan het ons geenszins bevreemden, wanneer ten gevolge dezer onmatigheid, de *zedelijkheid* met het grootste gevaar bedreigd wordt en zelfs een belangrijk nadeel ondervinden moet. Van de gevaren en nadeelen handelende, welke uit het misbruik van geestrijke dranken voor de *zedelijkheid* ontspruiten, durf ik zelfs, op grond van veelvuldig gedane waarnemingen, vast stellen, dat deze laatste bovenal en nog veel meer dan al het overige, door het toenemend misbruik van geestrijke dranken geleden heeft. In dit opzigt is de jenever eene zedelijke pest, een onbarmhartige vijand en overweldiger, welke met het vlammend zwaard in de vuist, alles, wat onder deszelfs bereik is, zonder mededoogen ter neder houwt en niet een enkel slagtoffer spaart of ontsnappen laat. — In dit opzigt is de jenever en andere geestrijke drank een invretende kanker, welke slechts dan eerst zijne noodlottige werking staakt, wanneer reeds het gif tot merg en been is doorgedrongen en de lijder reddeloos verloren is. Neen, deze uitdrukking, deze vergelijking is nog te zwak, te krachteloos, te onduidelijk. Willen wij den jenever volgens zijnen waren aard afschilderen, dan is hij een' sluipmoordenaar, eenen bloedgierigen tijger gelijk, die gretig en met lekkenden muil op zijne zorgelooze prooi loerende, haar op het onverwachts bespringt en wreedaardiglijk verscheurt. Hij is eene onder een effen waterspiegel verscholen

klip, een valsche vriend, die den mensch aan alles ontrukt om hem geheel aan zich te onderwerpen, die den mensch met de misdaad bevriendt, aan de deugd ontscheurt en aan de zonde koppelt; een vijand die te geduchter wordt, daar hij de wachters der vesting bedwelmt en doet insluimeren.

Engeland, zegt zeker schrijver teregt, (1) dringt *China* een verleidelijk vergif — het opium — op. Hier te lande dringt de een den ander dagelijks een niet minder verleidelijk vergif op, namelijk den vloeibaren gloed, den lavastroom, die de teedere deelen des ligchaams verschroeit, het bloed ontsteekt, de fijne levensgeesten doet vervliegen — den jenever; den jenever, die pest, die erger dan de cholera ons vaderland verheert, den valschen vriend, die versterking belooft, maar ontzenuwt, die lokt en tot zich troont om in boeijen te knellen, die belooft den dorst te lesschen, maar eenen onleschbaren dorst verwekt. Die eerst vervrolijkt en straks verwildert en verbijstert, die eerst welwillend en minzaam maakt, maar welhaast hard, gevoelloos, egoïstisch.

De Engelschen sparen hunne landgenooten, *zij* trachten vreemdelingen te verderven, *wij* onze landgenooten, vrienden, huisgenooten, ondergeschikten. De Engelschen komen als vijanden met norsch gezigt en dreigend gebaar, dan weet men wat er van te denken, dan is men op zijne hoede; maar wij bieden jenever aan met een vriendelijk gezigt en met minzame woorden, terwijl wij elkander de hand drukken, of hartelijk begroeten. Wie kan dan verraad ver-

(1) In de Drentsche Ct. 1. Jan. 1841.

moeden, wie kan zich dan wachten? Wat wonder dat de ongelukkige, vertrouwende op dat vriendschapsbetoon, het vergif aanneemt en inslikt! Op den eersten dag toch des nieuwen jaars, wordt dengenen, die trouwhartig volgens het eerwaardig gebruik komt geluk wenschen, dadelijk met dien gelukverwoestenden drank bescheid gedaan. Zoo barbaars handelt men in de 19de eeuw.

Men betreurt dat er geen *interdict* of *ban* meer is om *Engeland* te keer te gaan en den Christennaam voor schennis te bewaren. Moeten wij niet nog dieper betreuren, dat er geene magt is, die ons belet den jenever te verspreiden en den schoonen naam van vriendschap en welwillendheid voor ontheiliging bewaart?

Het Engelsch bewind beschouwt zich als een *bewind voor kooplieden;* van daar deszelfs gedrag, zegt men. En uit welke beschouwingswijze is dan te verklaren hetgeen bij ons plaats vindt. Welligt uit de wijze van beschouwing van KAIN, die zeide »ben ik *mijn broeders hoeder?*"

§ 44.

Is dan, gelijk wij boven gezien hebben, de arts niet dan te dikwijls in de gelegenheid, de treurige en vreesselijke gevolgen van het misbruik van geestrijke dranken diep geroerd te moeten aanschouwen, niet minder voorzeker kan de regtskundige zich dagelijks overtuigen van den schadelijken en hoogst nadeeligen invloed, die dat zelfde misbruik op den zedelijken toestand uitoefent. Hoe vele misdrijven worden voor den regterstoel behandeld, die slechts ten

gevolge des misbruiks van sterke dranken gepleegd zijn? Hoe vele misdadigers hebben toch hunne veroordeeling, hunne verbanning uit de maatschappij aan het onmatig gebruik van diezelfde bedwelmende en gevaarlijke dranken te wijten? En hoe staat het met de welvaart en het vermogen van het volk? Hoedanig zijn de zeden en hoe is het met de Godsdienst? Sedert de sterke dranken algemeen zijn geworden, hebben armoede, bedelarij en losbandigheid toegenomen. En geen wonder! Gelijk namelijk de ledig-gang en armoede soms aanleiding geven tot uitspatting in den drank, even zoo zijn dezelve zekere en onvermijdelijke gevolgen daarvan. De dagelijksche ondervinding leert genoegzaam, dat zij, welke jenever drinken, over het algemeen slecht werken; en dan nog offert de aan den drank verslaafde arbeider het met zweet en moeite verdiende geld dadelijk weder aan den jenever op. De losbandigheid en ontucht van den echtgenoot geven daarenboven niet zelden aanleiding tot huisselijke oneenigheid en twist, en zijn hoogstwaarschijnlijk wel de voornaamste reden van de zich allengs vermenigvuldigende echtscheidingen, zoowel in ons vaderland als elders. Ten bewijze, dat het de sterke dranken zijn, welke de armoede en losbandigheid alom doen toenemen, strekke het navolgende, door den Heer P. GOLQUHOUN in het werk getiteld: *Traité sur la Police de Londres*, traduit de l'Anglais par L. C. D. B. *Paris* 1807 pag. 26, Tom. II, in de noot aangeteekend: »Het verdient onze bijzondere en »gewigtige opmerking, dat, gedurende de schorsing »der stokerijen in 1796—97, de armen in dat ge»deelte der stad, waar de meesten hun verblijf hiel-

»den, veel fatsoenlijker en gezonder voor den dag kwa-
»men, en hunne huurpenningen op den verstreken tijd
»geregelder voldeden, dan anderzins, niettegenstaan-
»de de prijs van het brood en van alle de overige
»noodzakelijke eetwaren aanmerkelijk gestegen was,
»en in weerwil, dat zij toen den bijstand van de
»uitgestrekte liefdegiften, welke in 1795 uitgedeeld
»waren, ontberen moesten. Deze verbetering van hunnen
»toestand kon men alleen aan de onthouding van den
»jenever toeschrijven, aangezien dezelve te duur was
»om zich dien aan te schaffen, waaruit men te regt
»de gevolgtrekking kan maken, dat het geld, hetwelk te
»voren met zoo veel onbedachtzaamheid verkwist werd,
»thans tot het aankoopen van levensmiddelen en an-
»dere dingen van behoefte gebruikt werd, hetwelk
»eene som van meerdere honderd duizend ponden
»bedroeg. Hunne leefwijze en gedrag getuigden daar-
»enboven van de goede gevolgen, welke de geheele
»onthouding van dit verderfelijk vocht voor hen gehad
»hadden. De geschillen en gevechten waren zeldzamer
»dan voorheen, en zelden of nooit bezocht men de
»slechte huizen."

»Niettegenstaande dit alles, kostte het brood het
»grootst gedeelte van dit tijdvak 15 stuivers en het
»vleesch was aanmerkelijk duurder dan het vorige
»jaar, vooral het varkensvleesch, hetwelk gedeeltelijk
»aan de stremming der branderijen, maar voornamelijk
»aan de schaarschte der granen toe te schrijven was."

§ 45.

Dat de sterke dranken, door hunnen nadeeligen invloed op het ligchaam en de verstandelijke vermogens, niet min-

der op de ontaarding der zeden werken, zal ik trachten door eenige bijzonderheden op te helderen. *Salus populi suprema lex esto*, zegt CICERO. Wij hebben alreeds gezien dat de spirituosa in de geschiedenis des ligchaams en der ziele eene belangrijke rol spelen, en dat door hen de gezondheid geknakt en verwoest wordt. Zonder gezondheid nu bestaat er geen geluk, geen heil op deze aarde. Het ziekelijk individu, gelijk een ziekelijk huisgezin, — een ziekelijk volk, is ongelukkig. En alles, dat de gezondheid ondermijnt, ondermijnt ook de welvaart, verjaagt het geluk, de tevredenheid en de deugd.

Bij den hoogeren eisch der hartstogten paart zich eene opgeruimdheid van den geest, eene zekere ligtzinnigheid, welke de *zonde* in bekoorlijker licht plaatst, dan waarin zij tot nog toe beschouwd is. Sterker aangevallen door den vijand — de verleiding en de ondeugd — en minder gedekt door de borstwering der bedachtzaamheid, is de strijd spoedig verloren, omdat, in den staat van bedwelming, aan verdediging, in goeden ernst niet gedacht — en slechts te laat en vruchteloos de nederlaag betreurd wordt. Wie weet, hoe menigeen, die onder moedig strijden tot nog toe het veld behouden had, op zoodanige wijze en op zulk een oogenblik overrompeld werd! Gelukkig, zoo berouw tot aan het graf bedachtzaamheid leert door geheel het leven! — Rampzalig hij, die van kwaad tot erger vervalt, en wordt, hetgeen hij zonder den invloed van de geestrijke dranken nooit zoude geweest zijn.

§ 46.

Eene tweede bijzonderheid, welke wij moeten gedenken is deze. — Op de hoogere uiting van den geest, gelijk die door de eerste werking der sterke dranken te weeg wordt gebragt, volgt een tegenovergestelde toestand, een toestand van verdooving, van stompzinnigheid, ja zelfs van voorbijgaande krankzinnigheid, in welke de mensch, ondanks zich zelven, de meest wederregtelijke handelingen begaat, en door drift of zinsmisleiding aangezet, de grootste misdaden en buitensporigheden volvoert om dezelve niet dan te laat te betreuren (1).

---

(1) Zoo sloeg een timmermansknecht zijn eigen kind met eene bijl dood, in eene vlaag van krankzinnigheid, die ten gevolge van dronkenschap ontstaan was. Deze man, die overigens altijd vredelievend en arbeidzaam geweest was, was sedert 6 jaren aan den drank verslaafd. Zijn hartstogt, die nu en dan terugkeerde, was zoo sterk, dat die hem dan dreef, twee tot drie weken aanhoudend door te drinken. Alsdan was hij zeer stil en deed niemand eenig leed. Niet zoodra had hij echter met drinken opgehouden, of hij werd voor eenigen tijd krankzinnig; dan gevoelde hij zich zeer beangst en beklemd, leed aan ophooping van bloed naar de hersenen en was steeds zeer opgewonden. Later echter leidde hij een zeer geregeld leven. — Hij was 41 jaren oud en had een weinig onderrigt genoten. Een gelukkig huwelijk had hem verscheidene telgen geschonken, waarvan hij de jongste, zijnde een knaapje van vijf jaren, bij uitstek lief had. Nadat een dezer aanvallen van drinkzucht voorbij en hij in den vroeger beschreven staat van afmatting geraakt was, doodde hij dit zoo beminde kind. Toen hij namelijk eene geheele week achtereenvolgend gedronken had, zonder te arbeiden, was hij zekeren dag rustig te huis gebleven, kapte 's morgens hout met zijne vrouw, dronk drie dagen lang geenen enkelen droppel drank en ging 's avonds welgemoed ter ruste.

§ 47.

De *Godsdienst* lijdt niet minder bij dit alles, ja strekt veelal tot schild en verontschuldiging voor de uitspatting in den drank. Immers de ambachtsman en andere minvermogenden zeggen, dat de Zondag, — de rustdag — daarvoor dient, om zich voor de gedurende eene geheele week geledene vermoeijenissen en ontberingen schadeloos te stellen. — Ook hier maakt het misbruik van sterke dranken eenen bedroevenden

---

Alvorens de vrouw den volgenden morgen uitging, wekte zij haren echtgenoot, die korten tijd daarna door eenen schrikkelijken en ongekenden angst werd bevangen. — Hij sidderde hevig en meende eene stem te hooren die hem onophoudelijk toeriep zijn kind te dooden. Hij sprong het bed uit, doorliep verscheiden malen haastig het vertrek, vouwde zijne handen en beproefde deze treurige gedachten door een gebed te verjagen. Hij begeeft zich nu naar de legerstede van het knaapje en overlaadt hetzelve met liefkozingen, doch eenige oogenblikken daarna wordt hij door dezelfde angst en siddering aangegrepen en hij verbeeldt zich de verschrikkelijke stem andermaal te hooren. Buiten staat om wederstand te kunnen bieden, springt hij op, grijpt eene bijl, slaat zijn kind daarmede herhaaldelijk op het hoofd en barst daarbij in tranen uit. Toen hij bloed zag vloeijen keerde zijn bewustzijn eenigermate terug en hij hangt de bijl weder op hare plaats. Nu wekt hij zijne oudste dochter en gebiedt haar zijne vrouw te roepen. — Een waarachtig en opregt berouw en een vreesselijk hartzeer overmeesterden hem. Hij beefde over zijn geheel ligchaam en had geene kracht meer zich te kleeden. Voor het geregt gedaagd zijnde, beleed hij zijne misdaad terstond en verhaalde de eenvoudigste omstandigheden met de meeste naauwkeurigheid, terwijl hij er tevens bijvoegde, dat hij reeds tweemalen door dezelfde aandrift tot het begaan van eenen moord overvallen was geworden, doch dezelve alsdan door gebeden en spoedige verwijdering meester was geworden. (Men zie HENKE, *Zeitschrift für die Staatsarzneikunde* 1837, Heft IV. p. 69.

inbreuk op de plegtigheid en statigheid, waarmede de dag des *Heeren* naar zijne instellingen behoort gevierd te worden. — Men vergeet, dat deze dag aan *den Heere* behoort te worden toegewijd, en in plaats van zich in Gods- of bedehuizen te vereenigen, komt men in herbergen en kroegen bijeen, brengt aldaar het grootst gedeelte van den dag en daarop volgenden nacht door, en daar wordt dan het met zweet en moeite verdiende geld aan den drank verkwist. De gevolgen, welke uit eene zoodanige handelwijze kunnen ontspruiten, zijn onberekenbaar. Hoe ligt toch vergeet de beschonkene zich zelven, hoe ligt maakt hij zich in den beschonken staat, in weerwil van zijne, overigens beste, grondbeginselen, nu aan slagen, kwetsingen en schande schuldig, hoe gemakkelijk wordt hij nu door zijne verhoogde verbeeldingskracht of opgewondenheid, tot het begaan van diefstal, tot het plegen van moord en doodslag vervoerd (1) en verleid!

---

(1) Als eene bijdrage, tot welk eene misdaad het gebruik van sterken drank kan aanleiding geven, kan het volgende, in de maand Mei l. l. binnen de stad *Culenborg* (provincie *Gelderland*) voorgevallen dienen: Den avond van den 30sten Mei ontstond tusschen twee ingezetenen der stad *Culenborg* twist in eene herberg, aldaar even buiten dezelve gelegen; weldra werden de twistenden handgemeen, met dit treurig gevolg, dat de een zijn zakmes trok, en zijne wederpartij overhoop stak. Volgens oordeel van deskundigen was de wond midden in het hart toegebragt, zoodat de dood hierop oogenblikkelijk moet gevolgd zijn. De verslagene, vader van vijf kinderen, die allen nog onmondig waren, en welke door zijnen dood in volslagene armoede zijn gedompeld, was als een oppassend man bekend, die volgens de opgave der gehoorde getuigen niet beschonken was; de dader echter,

§ 48.

Niet geheel ongepast schijnt het mij toe, alhier eene beschrijving ten opzigte van de jeneverpaleizen te *Londen* (1) te laten volgen, ten einde de lezer zich ten volle moge overtuigen van den nadeeligen invloed, welken het misbruik der geestrijke dranken op de zedelijke vorming en toestand oefent. Ook levert dit voorbeeld ons een bondig bewijs, dat de toenemende armoede en het toenemend misbruik van sterke dranken, onmisbaar gelijken tred hebben gehouden.

De zoogenaamde jeneverpaleizen te *Londen*, alhoewel zich bijna in alle straten dier stad bevindende, zijn echter des te prachtiger en talrijker, naarmate de buurt, welke hen omgeeft, morsiger en armoediger is. De jeneverpaleizen in en bij *Drury-lane*, *Holborn*, *St. Giles*, *Covent-Garden* en *Clare-market* zijn de prachtigste van geheel *Londen*, maar nergens in die groote stad vindt men ook eene diepere armoede en ellende, dan in de nabijheid dier hoofdstraten.

---

die spoedig gearresteerd en naar den Heer *Officier van Justitie* bij de Regtbank te Tiel gevankelijk was opgezonden, moet volslagen dronken en in eene zoo hevige opgewondenheid zijn geweest, dat hij na het plegen van den doodslag, in de herberg teruggekeerd met den broeder des vermoorden aan het vechten was geraakt en dezen hevig had mishandeld.

Bijna gelijktijdig met dit verschrikkelijk voorval, had er te *Mülheim* (aan den Rijn) een dergelijk plaats. Een vader had zijn eigen kind vermoord. In eenen staat van dronkenschap wilde hij zijne vrouw slaan en trof het kind, hetwelk zij op den arm droeg. Het kind overleed onmiddelijk. (vergl. *Alg. Handelsblad* 3 Junij 1841, N° 2986.)

(1) *Leeskabinet* 1841 p. 36 Julij.

Men verbeelde zich bouwvallige huizen met vensters, welker gebrokene ruiten met papier overplakt of met oude vodden toegestopt zijn, terwijl elke kamer aan een afzonderlijk gezin, dikwijls zelfs aan twee of drie verhuurd is. Fruit- en groenteverkoopers wonen in de kelders, barbiers en zoutevischlieden in de voorhuizen en schoenlappers in de achterkamers; op de eerste verdieping vindt men eenen honden- en vogelkooper; op de tweede drie geheele huisgezinnen en eenen troep uitgehongerde Ieren op den zolder en in de gangen, terwijl in de voorkeuken een muzijkant, in de achterkeuken eene schoonmaakster met acht kinderen is gehuisvest. De morsigheid is voorbeeldeloos; om in huis te komen moet men eene goot overstappen, welke vol modder is; voor sommige vensters hangen kleederen te droogen, uit andere werpt men allerlei ontuig op straat. Meisjes van 14 of 15 jaren, met ongekamde haren en in oude mansjassen gekleed, loopen op bloote voeten rond, jongens schijnen bijna geheel geene kleeding noodig te hebben; mannen en vrouwen met eenige versletene lompen bedekt, ziet men ledig rondslenteren, drinken, rooken, vloeken, twisten en vechten. — In eenen anderen hoek liggen stenende grijsaards en jammerende kranken, welke van alle geneeskundige hulp ontbloot zijn; zelfs ligt hier en daar een stervende, die met eene verwensching op de lippen den laatsten ademtogt uitblaast..... Men slaat den hoek om, welke eene verandering! Hoeveel luister en glans! Het prachtige jeneverpaleis met deszelfs grillig versierd stoep-hek, de verlichte klok, de vensters met spiegelglas en gebeeldhouwde rosetten en de menigte van gasvlammen op vergulde pij-

pen, vormen met de morsigheid en de duisternis, die wij pas verlaten hebben, een inderdaad verblindend contrast. Het inwendige is nog fraaijer dan het uitwendige..... Maar reeds genoeg om te doen zien, dat alle pracht en rijkdom van deze laatsten, ten koste van ondeugd, armoede en ellende ontstaan is.

Hetzelfde vinden wij in ons vaderland weder. Voorbeelden, als de zoo even beschrevene, zijn aldaar waarlijk niet zeldzaam. Ook daar gaat de daglooner gretig zijne penningen verspillen, om zich jenever te verschaffen. Heeft hij het met zweet verdiende loon ontvangen, dan sluipt hij aanstonds met zijne medgezellen naar de herberg om hetzelve te verteren. Nadat men nu eenigen tijd gedronken heeft en de gemoederen verhit en opgewonden zijn, herinnert men zich tevens en niet zonder eenige pijnlijke gewaarwording dat reeds bijna alles verteerd is. Om echter eene tijdelijke vergetelheid dezer gewaarwording te koopen, drinkt men onophoudelijk door, tot dat men ten laatste over de minst beduidende zaak geschil krijgt en elkander met moord en doodslag bedreigt. Eindelijk loopt de twist zoo hoog, dat men inderdaad handgemeen wordt. Er volgt een tooneel van verwarring, geschreeuw en gejammer. De waard, welke tusschenbeide komt, wordt met vuistslagen begroet en op den grond geworpen. Op het voortdurende geschreeuw en gegil komen ten slotte de buren en met deze de policie binnen, nu volgt een schreeuwend en worstelend ondereen gemengd gevecht. Het einde is, dat eenigen van de twistzoekers naar de wacht en de gevangenis gebragt, anderen dood naar hunne woningen bij hunne verschrikte en diepbedroef-

de vrouwen gedragen worden. Zijn er onder, die er heelshuids zijn afgekomen, deze begeven zich naar huis en ontzien zich niet om hunne vrouwen te slaan, omdat zij klagen, hunne kinderen te mishandelen, omdat zij honger durven hebben.

Maar houden wij op, eene verdere en meer uitvoerige beschrijving te geven, welke slechts pijnlijk en walgelijk zoude worden. Ik wil alleen hier nog bijvoegen, dat zoodanige tafereelen, gelijk ik er alhier slechts een enkel vlugtig heb afgeschetst, er bijna dagelijks voorvallen, en dat gewis een ieder zich daarvan ruimschoots in zijne woonplaats zal kunnen vergewissen.

De gevallen, welke wij omtrent de toenemende zedeloosheid, uit het misbruik van sterke dranken voortspruitende, in de verschillende dagbladen vinden opgeteekend, zijn inderdaad schrikbarend...... Ik zal den lezer met de opsomming van dezelve niet verder vermoeijen, daar toch, gelijk CICERO zegt: »*woorden overtollig zijn, waar daadzaken spreken.*"

§ 49.

De algemeene redenering is, dat *liefdadige* menschen zich met kouden afkeer van de beschrijving van dronken mannen en ellendige afgemagerde vrouwen zullen afwenden, want de streelende bewustheid hunner eigene zedelijke waarde zou hen de armoede der eersten en de verzoekingen der laatsten (tot diefstal en ontucht) doen vergeten. Het jeneverdrinken is een groot gebrek, maar de armoede is een nog grooter, en ten zij men dit laatste kan wegnemen, of den half uitgehongerden arme kan bewegen om

niet voor het geld, dat onder zijn gezin verdeeld, ieder ten minste een mondvol brood zou geven, jenever te drinken en dus eene korte vergetelheid zijner ellende te koopen, zullen de jeneverpaleizen in getal en pracht blijven toenemen. Aldus redeneert men, maar ten onregte. Immers verwart men hier duidelijk oorzaak met gevolg. — Wanneer men de zaak onpartijdig, zonder blind vooroordeel uit het regte oogpunt beschouwt, dan zal men zich zeer spoedig kunnen overtuigen, dat wel degelijk in het toenemend gebruik van geestrijke dranken de hoofdbron van de alom vermeerderde armoede gelegen is, schoon dikwijls ook deze als de aanleidende oorzaak van de buitensporigheid in den drank beschouwd moet worden. Ten bewijze hiervan het volgende:

De Heer W. J. E. VAN LIJNDEN (1) zegt, dat volgens het verslag nopens den staat van het armenwezen over 1835, in dat jaar bedeeld zijn geworden door de *Diaconie-besturen*, als huiszittende armen zoo wel gedurende het geheele jaar als tijdelijk, een totaal getal van 237,766 zielen; voorts zegt hij, dat er geene reden bestaat om te veronderstellen, dat deze bedeelden zich meer dan anderen van het gebruik van jenever zouden onthouden hebben, daar toch de meeste door denzelven tot armoede zijn vervallen, en nu wederom in den jenever troost en vergoeding voor andere ontberingen zoeken. In dat zelfde jaar, toen de bevolking 2,528,367 zielen bedroeg, heeft de accijns op het gedistilleerd voor het geheele rijk bedragen in hoofdsom, de som van *f* 2,911,947—, het-

(1) Ter aangeh. plaatse, pag. 43.

geen, daar de accijns *f* 12 van het Nederlandsch vat bedraagt, eene consumtie aanduidt van 24,266,225 Nederlandsche kannen, en gemiddeld op iedere ziel ruim 9½ Nederlandsche kan beloopt (1), en dus zoude zulks op 237,766 armen een aantal van 22,588 Nederlandsche vaten uitmaken. En inderdaad zijn deze 22,588 vaten jenever, welke voor fabrijkswaarde, accijns in hoofdsom en opcenten, plaatselijke belastingen, voor de winst van tappers enz., eene som bedragen van *f* 1,505,866— door de bedeelde armen in 1835 gebruikt. Ook hebben volgens bovengenoemden schrijver de collecten, giften en gemeentelijke *subsidiën* in 1835, voor meer dan ⅓ verstrekt om den jenever der behoeftigen te betalen, terwijl zelfs de collecten en giften daartoe alleen niet toereikend zouden zijn geweest; doch te zamen genomen, is er nog iets voor andere behoeften, zoo als kleederen, brandstoffen, medicijnen, begrafeniskosten, enz., overgeschoten!

Door het vermijden van het eene kwaad geeft men derhalve voedsel aan een veel erger, en men is de *scylla* slechts ontkomen om in den *charybdis* eenen onvermijdelijken dood te gemoet te snellen.

---

(1) Deze berekening stemt bijna geheel overeen, met die door den Heer W. F. BÜCHNER, Med. Dr. enz. (*Bijdragen tot de Geneeskundige Topographie en Statistiek van Gouda*) ten opzigte der stad *Gouda* gemaakt. ZEd. zegt, dat volgens de berekening van den verimposten jenever en likeuren, die echter, wegens de schaamteloos gedrevene smokkelarij, nog wel met een vierde te vermeerderen is, er voor iederen persoon 9 kan en 3 maatjes en voor ieder huisgezin 40 kan sterken drank in het jaar komen.

§ 50.

Mogt na het betoogde niet te min het geloof aan de gegrondheid van onze stelling bij den lezer geen ingang vinden en wil hij meer in het bijzonder weten van welk eenen invloed de uitspatting in den drank op den morelen toestand zij, hij sla het oog op de gevangenissen, de tuchthuizen, en dan zal hij ondervinden, dat het in de meeste gevallen de sterke dranken zijn, welke den mensch tot de grootste misdrijven brengen. Hij hoore de getuigenissen van onze Regtskundigen, welke als uit eenen mond verzekeren, dat de meeste misdaden en moorden begaan worden door menschen, welke zich geheel en al aan den drank hadden overgegeven, althans door dezulken, die op den oogenblik hunner misdaad door de geestrijke dranken daartoe verleid werden. —Te *Albourn*, eene plaats in *Engeland*, van 1400 inwoners, zaten 647 misdadigers in het tuchthuis; 467 hunner waren dronkaards, waarvan 346 in dronkenschap hunne misdaad gepleegd hadden. Elders waren er onder 39 gevangenen 35, die zich aan den drank hadden overgegeven. — Aangaande de schrikkelijke gevolgen der sterke dranken voor de zedelijkheid verklaart de Heer POYNTER, welke drie jaren lang *Onder-sherif* van *Londen* en *Westminster* geweest was, in eene zitting van het Lagerhuis, dat hij sedert langen tijd, de misdadigers hunne ellende aan het drinken hoorde toeschrijven, zoodat hij hen tegenwoordig bijna niet meer vraagt naar de oorzaak van hunnen ongelukkigen toestand. Hij heeft gezien, dat de ondeugd van te drinken de wortel van alle

andere is. Door de ondervinding is het hem gebleken, dat bijna allen, welke wegens moord veroordeeld waren, bekenden, dat zij ten tijde hunner misdaad dronken waren geweest. — De regter HOLES heeft uit eene twintigjarige ervaring ondervonden, dat wanneer de moorden, rooverijen en alle groote misdaden, welke in dien tijd werden begaan, in vijf deelen werden gesplitst, vier van dezelve aan de dronkenschap moesten worden toegeschreven. — Volgens den *Caledonian Mercury* van den 26 October 1829 waren er niet minder dan 90 mannen en 130 vrouwen in den loop van eene week, in eenen staat van dronkenschap, naar de verschillende wachthuizen der policie in *Edinburg* gebragt. Dit was het grootste aantal sedert eenige jaren. In *Glasgow* gaat het niet beter dan in *Edinburg*. Den 1 Maart 1830 waren er onder 45 gevallen, die voor de policie in *Glasgow* kwamen, 40 wegens dronkenschap, en het is bewezen, dat meer dan 9000 gevallen jaarlijks voor de policie van deze stad en hare voorsteden komen, — eene verschrikkelijke schildering van deze ondeugd.

§ 51.

Niet minder talrijk zijn de gevallen van gewelddadigheden en misdrijven, ten gevolge van dronkenschap, welke wij in de jaarboeken der geregtshoven in *Frankrijk* vinden opgeteekend. Volgens officiële berigten van de policie der stad *Parijs* blijkt het, dat aldaar jaarlijks meer dan 20,000 personen dronken worden gevonden, en ten minste ook de helft der misdadigers dronkaards zijn.

Het gedaan onderzoek te *Parijs* (1) heeft tevens doen zien, dat de dronkenschap eene der blijkbaarste oorzaken van een groot aantal onheilen is, die met voertuigen plaats hebben. Immers heeft men opgemerkt, dat ten jare 1834, op een getal van 270 gekwetsten, 110 volslagen beschonken waren, tijdens dat hun met rijtuig eenig ongeluk bejegende; terwijl volgens daarvan opgemaakte staten, van de 100 onheilen met rijtuigen, 70 door dronkenschap, 20 door onoplettendheid of onvoorzigtigheid en 10 door toevallige omstandigheden veroorzaakt werden. Door elkander rekende men het aantal gekwetsten, bij zulke gelegenheden, in het eerste geval op 40, in het tweede op 30 en in het derde op 20 individus. — Daarenboven is gebleken, dat het aantal ongelukken aan arbeidslieden van verschillende soort overgekomen, zeer talrijk en ten jare 1834 tot een cijfer van 282 is geklommen. De oorzaken dier ongelukken opsporende, heeft men ontdekt, dat het meerendeel van dezelve door voorzigtigheid of wel door het in acht nemen der matigheid had kunnen worden voorgekomen; het misbruik van sterke dranken, inzonderheid bij de arbeidende volksklasse, als de voornaamste bron van al die onheilen te beschouwen zijnde, is daarbij tevens opgemerkt, dat de hulp, verleend aan die ongelukkigen, welke zich zelven in het water hadden gestort, doorgaans onvruchtbaar is bevonden bij hen, die in eenen staat van dronkenschap verkeerden. In dit geval is een verwijl van

(1) Vaderlandsche Letteroefeningen voor Oct. 1840, N°. XII, *Mengelwerk*, bl. 637.

weinige minuten onder water toereikende om eene onherstelbare verstikking te veroorzaken. — Bij het onderzoek naar de oorzaken van ongelukken met rijtuigen gedurende het jaar 1835 te *Parijs*, bleek, dat 8 dronkaards in eenen zoodanigen staat van wezenloosheid verkeerden, dat zij de rijtuigen niet wisten aan te duiden, die hen hadden onderste boven geworpen; over het geheel mag men, bij al de ongelukken die den arbeiders overkomen, en waarvan de oorzaak niet altijd bepaaldelijk is aan te wijzen, veilig aannemen, dat dezelve veel minder zouden zijn, indien de bedoelde personen een spaarzamer gebruik maakten van geestrijke dranken. Inderdaad, indien men de over den jare 1835 ontworpene tabel raadpleegt van ongelukkigen, die door het vallen van ladders, daken of andere hoogten, gekwetst of overleden zijn, zoo zal men daarop 79 van de 315 ambachtslieden (of wel $\frac{1}{4}$ van het geheel) aantreffen, behalve nog de ongelukken op den openbaren weg voorgevallen, wier aantal 225 beloopt.

De resultaten door den Heer RISTELHUEBER als bestuurder van eene werkinrigting, (in welke 900 bedelaars, landloopers en zedelijk verwaarloosde kinderen van beide seksen bewaard worden) omtrent de verschillende oorzaken hunner opsluiting verzameld, leverden in betrekking op de nadeelige gevolgen van het overmatig gebruik van geestrijke dranken den uitslag, dat gemiddeld *een derde gedeelte* der mannelijke opgeslotenen ten gevolge van dronkenschap en daardoor veroorzaakte onzedelijkheid in hechtenis waren genomen. — Gedurende de jaren 1838 en 1839 werden in het geheel 706 mansper-

sonen boven de 24 jaren in het gesticht opgenomen, waarvan 253 aan een overmatig en hartstogtelijk gebruik van geestrijke dranken waren overgegeven; de meesten hunner waren dermate ontzenuwd, dat zij tot aanhoudenden en eenige inspanning vorderenden arbeid meer of min ongeschikt werden bevonden. Ook onder de vrouwen bevond zich een aantal, dat zich in eenen hoogen graad aan den drank te buiten ging. Eene van deze uit den omtrek van *Gelder*, kon op eens eene bovenmatige hoeveelheid (2 kannen) naar binnen slaan, zonder in eenen staat van dronkenschap te geraken.

§ 52.

Is het ons vroeger gebleken dat verschillende ziekten der dronkaards zeer nadeelig op het aankomend geslacht inwerken, niet minder vreesselijk en verderfelijk is de invloed, welken de onmatigheid en het slechte voorbeeld van ouders op de zedelijkheid en vorming hunner kinderen te weeg brengen. Van 690 kinderen, welke in *New-York* om misdrijven in kerkers opgesloten waren, behoorden er meer dan 400 tot familiën, wier vaders dronkaards waren (1). — Zulke kinderen hebben, doordien hunne ouders hunne opvoeding geheel verwaarloosd hebben, noch voor eer, noch voor schande, noch voor hetgeen groot, schoon en goed is, eenig gevoel; zij hijgen alleen — naar drank. — Het misbruiken van den drank in de prille jeugd, maakt deze kinderen alsdan tot

(1) Vergel. BÖTTCHER, de verderfelijke gevolgen van het jeneverdrinken, bl. 66.

een volledig afbeeldsel van ongevoeligheid, domheid en losbandigheid, die aan het dierlijke grenzen, en terwijl bij andere ondeugden nog altijd de hoop op beterschap overblijft, bederft het buitensporig drinken den mensch geheel en al en voert hem onvermijdelijk te gronde. Een staat, waar deze ondeugd algemeen wordt, moet in het verderf gaan. — De geschiedenis leert ook, zooals wij reeds vroeger gezien hebben (vergelijk § 35), dat bij wilde volken het oogenblik van de verkorting van derzelver levensduur en zedelijke ontaarding, altijd begonnen is van het tijdstip af, dat de sterke dranken bij hen ingevoerd zijn, en dat dit geschenk meer afgedaan heeft, om hun eenen zekeren ondergang te berokkenen, dan het buskruid en het kanon.

Toen de hoofden der volkstammen van het *Noordelijk Indiën* in *Amerika* opgemerkt hadden, dat de brandewijn, welken zij van de Europeanen ten geschenke hadden ontvangen, vreesselijke verwoestingen onder hen aanrigtte en hunne onderdanen met eenen gewissen ondergang bedreigde, verboden zij deszelfs invoer en gebruik.

Een hunner vertegenwoordigers sprak bij gelegenheid van een congres den voorzitter op de volgende wijze aan: Wij verlangen ploegen, andere werktuigen en arbeiders van u om ons land te bebouwen; echter zullen alle onze pogingen vruchteloos zijn, zoo niet deze groote vergadering alhier, aan een iegelijk den verkoop van brandewijn of andere geestrijke dranken ten strengste verbiedt. De invoer van dit vergift wordt wel op het land, maar niet in onze steden geweerd, alwaar meer dan een jager hetzelve tegen pelterijen, ja zelfs tegen zijn geweer en zijne

kleeding inwisselt en arm tot zijn huisgezin terugkeert. Vader! het ontbreekt uwe kinderen niet aan lust tot arbeiden, maar zij zijn door den invoer van dit gevaarlijk gif arm; zij zijn veel zwakker en magteloozer dan hunne blanke broeders. Toen deze voor het eerst ons land bezochten, waren onze voorouders talrijk en gelukkig; maar sedert zij met de blanken in aanraking gekomen zijn, en den brandewijn hebben leeren kennen, is hun aantal en geluk aanmerkelijk afgenomen.

De Koning van *Otaheiti*, POMARE II, wiens regtschapenheid, verstand en wijsheid door zijne bekeering tot het christendom bekend is, had aan de *Engelschen* den verkoop van brandewijn aan zijne onderdanen verboden, en deze maatregel was het, welke het meest tot den voorspoed en de welvaart der *Gezelschaps-eilanden* bijdroeg.

Voor korten tijd is het eenige Engelsche speculanten gelukt, de opheffing van dit verbod te bewerken, en reeds neemt de zedeloosheid onder het volk hand over hand toe. Het is vooral de vrouwelijke kunne, die in menigte op de Engelsche schepen zamenkomt, zich aan het Europeaansch vergift bedrinkt en van hare denkvermogens en zelfbewustzijn beroofd, zich aan ondeugd en losbandigheid prijs geeft.

In *Duitschland* en *Zwitserland* schijnen zich geene mindere zedelijke gevaren ten gevolge van het meer en meer veld winnend misbruik der geestrijke dranken op te doen. Men schrijft namelijk uit *Lausanne* (1): Dat het overmatig brandewijn drinken vooral

(1) Das Morgenblatt, Mei 1838, N°. 115.

schuld heeft aan de menigvuldig voorkomende mis daden en wanbedrijven. — Om het groot aantal kindermoorden, welke in *Lausanne*, *Bern* en andere dorpen plaats hebben, te kunnen verklaren, moet men met de liederlijkheid en bedorvendeid van de landmeisjes aldaar bekend zijn. Ook de echtscheidingen zijn zeer talrijk, omdat de vrouwen, wanneer zij beschonken zijn (hetgeen niet zelden gebeurt) hunnen huwelijkseed in de armen van den een' of ander' verleider vergeten.

Zoodanig is het buitenslands gesteld; maar wenden wij van daar de blikken naar den grond onzer geboorte en vragen wij hoe het aldaar met het morele gesteld is, dan is het antwoord, dat ook hier de uitkomsten betrekkelijk zelfmoorden, diefstallen, moorden, misdrijven, ongelukken op den openbaren weg, plotselijke sterfgevallen, toenemende armoede, enz., niet minder aanzienlijk en bedroevend zijn dan elders. Immers hebben wij voorloopig (vergelijk § 43) reeds opgemerkt, dat de zedelijke ontaarding, welke door het misbruik van geestijke dranken veroorzaakt wordt, zich meer en meer openbaart. Tot de ontdekking van deze waarheid behoeft de lezer voorzeker mijne hulp niet. Hij hoore de getuigenissen en verklaringen van de regtbanken, der geregtshoven en der militaire raden, dat de dronkenschap eene ondeugd is, die alleen meer slagtoffers naar de gevangenissen, naar het schavot, naar de lijkenhuizen brengt dan alle overige ondeugden te zamen. — Een ambtenaar van het openbaar ministerie, tevens regent eener militaire strafgevangenis, heeft dan ook verklaard, dat onder alle militairen aldaar gevangen, zich niet een enkele bevond, wiens

misdaad en straf niet het gevolg was van sterken drank (1). — Het is niet minder waar, dat een groot aantal diefstallen door menschen gepleegd worden, welke daardoor aan hunne zucht tot drank pogen te voldoen. Van deze omstandigheden eene meer uitvoerige beschrijving te geven zal gewis onnoodig zijn. Genoeg zij het op te merken, dat de sterke drank de hoofdoorzaak van de tuchtiging en opsluiting dezer menschen is, die zonder hunnen noodlottigen en heilloozen hartstogt nimmer eene gevangenis zouden zijn ingetreden! Het gebeurt immers niet zelden, dat zoodra het den drinker aan middelen ontbreekt om zijne neiging te bevredigen, hij zijne hand naar de bezitting van anderen uitstrekt. Dit geschiedt niet zoo zeer met het doel om zich te verrijken, als wel om aan zijnen hartstogt te kunnen voldoen (2). — Heeft hij nu voor het gestolene — het loon zijner misdadige behoefte als het

---

(1) Zie W. J. E. VAN LIJNDEN, t. a. pl. bl. 18 en O. G. HELDRING, t. a. pl. bl. 66.

(2) Zoo zijn er in de maand Januarij ll. drie personen voor het Provinciaal Geregsthof van *Noord-Braband* teregt gesteld en veroordeeld tot een gevangenzetten in een rasp- of tuchthuis voor den tijd van vijf achtereenvolgende jaren, alsmede eerloos verklaard, wegens diefstal bij nacht in een bewoond huis gepleegd. Alle deze 3 personen waren tot deze misdaad door bovenmatig gebruik van sterke dranken gebragt en hadden daardoor hunne huisgezinnen en brave familiën in rouw gedompeld, daar het gestolene (zijnde wat lood en ijzer) te gering was, om te kunnen veronderstellen, dat zij die diefstallen zouden hebben gepleegd met doel om zich te verrijken; maar men algemeen wist dat het slechts (om zoo te spreken) te doen was, om jenever centen te hebben. Men zie *Algem. Handelsblad*, Januarij 1841. N°. 2897.

ware — jenever gekocht en gedronken, en zelfs veel gedronken, dan drijft de booze geest des genots hem andermaal naar buiten en verleidt hem tot grootere wandaden. Dikwijls sterkt de ellendeling zich opzettelijk door sterke dranken, tot het bedrijven van wederregtelijke handelingen en misdaden, en meer en meer wordt hij eerst, wanneer hij zich eenen roes gedronken, en de sterke drank de stem van den goeden geest en der deugd in hem verdoofd heeft, toegankelijk voor de in- en uitwendige aanloksels van schanddaden en misdrijf, en rijpt hij voor gevangenis en schavot.

Dit alles schijnt, wanneer men de zaak oppervlakkig beschouwt, vergroot en verergerd; maar inderdaad, indien men een weinig dieper doordringt en meer in bijzondere omstandigheden treedt, dan blijkt het ten duidelijkste, dat, alhoewel regtstreeks slechts weinigen bij het misbruik van sterke dranken lijden, indirect de geheele Staat, het geheele land en volk veel schade moeten ondervinden, en dat de zedelijke vorming hand over hand afneemt. — Zoodanig zijn de zaken bij ons gesteld in eene eeuw van verlichting, in eene eeuw waarin alle partijen vooruitgang willen hebben, en er op zijn best een *status quo* blijft en het *salus publica suprema lex* deerlijk verwaarloosd wordt. Men beschouwe dit laatste in dien zin gemeend, dat alschoon men overal ontucht, losbandigheid en zedeloosheid tracht te weren, men niettemin het verkoopen van jenever en brandewijn straffeloos toelaat. En is er nogtans wel eene omstandigheid, welke de ontaarding der zeden meer bevordert en tucht en orde meer in den weg staat dan wel het gebruik der sterke dranken? — Zulke omstandigheden dan, en wie zal

dit niet gaarne erkennen, behooren voorzeker in eene eeuw, waarin men wil dat de stem der waarheid tot aller harten doordringen en over vooroordeel zegevieren zal, niet voorbijgezien te worden. Men worde toch eindelijk wakker en opene de oogen. De innige overtuiging dat het tijd wordt ook van onze zijde de handen aan het werk te slaan, heeft ons deze, misschien wat hard gezegde waarheid afgeperst; wij kunnen bij het meer en meer algemeen worden der sterke dranken geene koele aanschouwers blijven en met onverschillige oogen den achteruitgang der zedelijkheid gade slaan. Zouden wij, met de noodlottige zekerheid van eenen ons bedreigenden ondergang, insluimeren, in plaats van nog bij tijds de algemeene gevoelloosheid en apathie te bestrijden en de hand uit te steken om het ons dreigend gevaar af te wenden en te ontkomen?

Zoodanig, zeg ik, is het bij ons gesteld, en daar ik vermeen, dat het behandelde naar waarheid is geschetst, vlei ik mij ook, de algemeene toegevendheid niet te vergeefs te hebben ingeroepen. — Ondanks dit alles komt er in zeker tijdschrift (FRORIEP'S *neue Notizen* N°. 166, Nov. 1838) een artikel voor, hetwelk de strekking heeft, om de buitengewone zedelijkheid der *Hollandsche natie* te betoogen. Aldaar zegt men namelijk, dat er in *Holland* op eene bijzondere wijze van zedelijke geaardheid tegen de onmatigheid in het drinken gestreden wordt. Het vochtig en nevelachtig klimaat en de schaarschte van zuiver en gezond water noodzaakt de inwoners tegen wil en dank meer van andere dranken te gebruiken; ware nu in dit opzigt de matigheid niet eene gewetenszaak van het

hoogste gewigt, dan zouden de gevolgen van het heerschend gebruik geducht en onberekenbaar zijn. Het gelukkig gevolg inmiddels van deze eigendommelijke morele inspanning is zeer groot. Dronkenschap is in *Holland* bijna even zeldzaam als nalatigheid in rentebetaling of verwaarloozing van de vereischte zorg voor de zee-dijken. Geen land wordt er gevonden, dat in zedelijke vorming en toestand met *Nederland* kan vergeleken worden.

Aldus is het dat men over ons land denkt, en schoon het ieder regtgeaard Nederlander genoegen zal doen, dusdanige taal uit den mond van zijne naburen te hooren, staat het zeer te betwijfelen of hij in alle deelen daarmede zal instemmen; alhoewel wij gelooven, dat de zedelijkheid in ons land niet zoo diep gezonken is als zulks elders, vooral in *Engeland* en *Duitschland*, ten gevolge der sterke dranken plaats gehad heeft, dan toch kunnen wij, hoe gaarne wij zulks overigens wenschten, het gezegde van den schrijver niet toejuichen, vermits wij aanmerkelijk in gevoelen met hem verschillen, en wij ons verpligt achten, opdat de waarheid aan het licht kome, hem onze goedkeuring te weigeren. Bezwaarlijk wel is waar, zal het zijn, uit den ouden slender te geraken, maar de vertraging welke het belangrijk ontwerp tot wering van het misbruik der sterke dranken schijnt te ondervinden, moet ons noch afschrikken, noch vreemd voorkomen, nademaal het overbekend is, dat nieuwe ondernemingen, hoe goed dan ook, zoowel hier te lande als elders, slechts zeer langzaam tot stand komen. Wij zijn geenszins als voorstanders van de beperking in

het gebruik der spirituosa opgetreden, omdat de algemeene *opinie* zoodanige handelwijze tegenwoordig medebrengt, maar wij hebben slechts eenige weinige *daadzaken* vermeld, en laten vervolgens aan een ieder de beoordeeling over in hoe verre onze klagten al dan niet gegrond zijn. Wij kunnen evenwel niet van dit onderwerp afstappen, zonder onzen wensch te kennen gegeven te hebben, dat er eindelijk doeltreffende maatregelen tot het reeds zoolang ontworpen plan, tot wering van het misbruik van sterke dranken, zoowel van wege de regering als van het volk zelve, genomen mogen worden; over welk punt wij echter meer in het bijzonder in het *vierde hoofdstuk* zullen handelen, weshalve wij, des lezers toegevendheid andermaal inroepende, hem daarheen verwijzen.

DERDE HOOFSTUK.

ONDERZOEK OF HET GEBRUIK VAN STERKE DRANKEN SEDERT VIJF EN TWINTIG JAREN GROOTELIJKS IN NEDERLAND TOEGENOMEN IS.

---

§ 53.

Zonder te willen loochenen, dat de kennis hiervan van het hoogste belang is, aarzel ik echter geen oogenblik te bekennen, dat de ontwikkeling van dit punt van onderzoek mij hoogst moeijelijk valt, ja ook dan, wanneer een schat van ondervinding en alle statistieke Tabellen van de opbrengst der belasting op de sterke dranken voor mij zouden zijn uitgespreid. Hoe meer is zulks echter thans het geval, nu ik van deze laatsten schier geheel ontstoken ben. Immers hoe gaarne ik te dezer plaatse ook met statistieke opgaven in het groot over het geheele rijk zoude willen optreden, daar men toch wel hoofdzakelijk uit deze, alleen bekende, daadzaken, zoo niet de naauwkeurigste, dan toch ten minste, goede ge-

9

volgtrekkingen zoude kunnen putten, is mij zulks ten eenen male onmogelijk, alzoo mijne pogingen om die te verkrijgen, geheel en al schipbreuk geleden hebben. Te vergeefs heb ik te dien opzigte aanzoek gedaan bij het Ministerie van Finantiën om inzage te mogen hebben van hetgeen de belasting op het binnenlandsch gedistilleerd in het bedoelde tijdvak opgebragt heeft. (Hiermede toch scheen het mij toe te kunnen volstaan, daar de consumtie van het buitenlandsch gedistilleerd betrekkelijk zeer gering te noemen is.) Men heeft mij echter geantwoord, dat aan mijn verzoek niet voldaan konde worden, dewijl het onderhavige als eene huishoudelijke zaak beschouwd moest worden, waarvan men niet gedoogde, dat een openbaar gebruik gemaakt werd. Ik bejammer het dus, dat mij het voornaamste ontbreekt, hetwelk tot den waren en besten grondslag van mijn onderzoek strekken konde en als zoodanig van veel waarde is — officiële opgaven van de opbrengst der belasting op het binnenlandsch gedistilleerd.

Nogtans betwijfel ik het of eene zoodanige opgave alleen, wel een juiste maatstaf zoude zijn, om te beoordeelen of het gebruik van sterke dranken al dan niet toegenomen is, daar de meerdere of mindere consumtie van onderscheidene andere omstandigheden afhankelijk is, gelijk in de volgende §§ nader betoogd zal worden.

§ 54.

Om derhalve eenigzins oordeel te kunnen vellen, zag ik mij, bij gebreke aan andere grootere en meer afdoende tabellen, in de noodzakelijkheid gebragt,

grootendeels mijne navolgende opgave te ontleenen aan den staat, zoo als de Heer VAN LIJNDEN (1) dien opgeeft en denzelven met nog eenige andere brokstukken te vereenigen. Mogt dan al hier of daar eene gedeeltelijke aanvulling wenschelijk zijn, zoo zal men uit de navolgende opgave, hoe gebrekkig en onvolledig dezelve overigens ook zijn moge, althans eenigermate tot het geheel kunnen besluiten.

Ik heb het voorts niet ondoelmatig geacht, met deze beschouwing de bevolking van ieder gewest in ieder jaar voor het grootst gedeelte te vereenigen (2).

Eindelijk moet ik nog ten aanzien van de hier volgende Tabel aanmerken, dat ik buiten staat geweest ben, het aantal der belasting provinciesgewijze in de jaren 1817 en 1840 afzonderlijk op te geven. — Uit dien hoofde blijft het altoos moeijelijk, uit onze opgave voldoende uitkomsten te trekken, en dit nog te meer, wijl de intermediaire jaren (1818—1822 en 1837—1839) hier niet bijgevoegd zijn. Ik moet echter herinneren, dat in zoo verre mij bekend is (3), er vooral gedurende de jaren 1837—39, ter naauwernood eenige noemenswaardige verandering in de opbrengst der belasting plaats gegrepen heeft.

---

(1) t. a. pl. — Prijscourant der Effecten 1838. VAN HOGENDORP, Bijdragen tot de Huishouding v. Staat.

(2) Vergel. LOBATTO, *Jaarboekje* 1827 enz. Album voor de Aardrijkskunde 1841.

(3) Vergel. Algemeen Handelsblad 1840, Junij.

Hierbij gaat dus een

	NOORD-BRABAND.	GELDER-LAND.	NOORD-HOLLAND.	ZUID-HOLLAND.	UTREGHT. .
Bevolking 1817......	301,334	270,817	379,793	398,058	110,028
Opbrengst » .....*f*					
Bevolking 1823......	318,039	275,670	385,163	424,966	114,020
Opbrengst » .....*f*	215,505	190,654	618,942	672,312	117,798
Bevolking 1824......	321,917	279,226	388,425	432,054	115,642
Opbrengst » .....*f*	234,600	210,275	651,979	782,258	115,077
Bevolking 1825......	324,071	282,272	391,187	435,167	117,743
Opbrengst » .....*f*	251,446	216,768	671,742	799,333	126,494
Bevolking 1826......	328,026	285,573	394,550	441,453	119,351
Opbrengst » .....*f*	260,042	217,123	655,376	783,184	119,442
Bevolking 1827......	332,551	293,396	391,568	453,818	122,213
Opbrengst » .....*f*	251,965	227,368	620,376	766,564	123,455
Bevolking 1828......	335,854	297,533	393,572	459,035	123,868
Opbrengst » .....*f*	266,392	213,507	655,865	749,198	125,974
Bevolking 1829......	348,891	309,793	413,988	479,737	132,359
Opbrengst » .....*f*	240,887	212,611	611,168	745,518	112,744
Bevolking 1830......	349,289	312,897	417,458	484,608	131,835
Opbrengst » .....*f*	289,649	231,458	618,071	749,465	113,242
Bevolking 1831......	349,088	313,420	419,253	487,179	131,677
Opbrengst » .....*f*	602,703	227,349	460,704	780,623	95,401
Bevolking 1832......	349,700	315,053	419,424	486,520	131,856
Opbrengst » .....*f*	741,282	210,311	487,018	732,777	93,817
Bevolking 1833......	352,661	318,952	420,955	488,341	132,415
Opbrengst » .....*f*	745,191	231,039	559,391	751,451	105,760
Bevolking 1834......	355,150	323,167	420,345	492,918	134,364
Opbrengst » .....*f*	574,377	250,036	599,368	823,613	112,530
Bevolking 1835......	358,938	328,091	420,448	497,311	137,372
Opbrengst » .....*f*	434,061	245,194	604,373	822,218	114,252
Bevolking 1836......	362,781	332,395	422,503	503,354	138,922
Opbrengst » .....*f*	391,373	247,163	629,061	862,231	123,929
Bevolking 1840......	378,437	345,762	526,020	443,334	145,132
Opbrengst » .....*f*					

OVERZIGT VAN HETGEEN DE BELASTING OP HET BINNENLANDSCH GEDISTILLEERD IN HOOFDSOM OPGEBRAGT HEEFT OVER DE DIENSTJAREN 1817—1840 INGESLOTEN, BINNEN DE NOORDELIJKE PROVINCIëN MET BIJVOEGING VAN DE GELIJKTIJDIGE BEVOLKING VAN IEDER GEWEST.

VRIESLAND.	OVERIJSSEL.	GRONINGEN.	DRENTHE.	ZEELAND.	TOTAAL.
181,183	149,946	139,832	47,765	114,800	2,093,556
				f	2,392,836
196,667	156,603	151,548	51,617	125,596	2,199,889
207,892	121,081	149,688	31,856	121,165	2,446,893
199,335	158,399	153,860	52,383	127,659	2,228,300
248,948	154,124	181,927	39,666	124,639	2,743,493
202,687	160,991	156,093	53,868	129,715	2,253,794
273,272	198,947	215,145	44,598	133,805	2,931,550
205,016	162,791	157,973	54,835	132,221	2,281,789
262,416	145,591	205,919	55,222	134,179	2,838,494
200,332	165,936	153,982	59,915	133,932	2,307,643
281,933	154,231	228,688	39,160	105,588	2,799,327
201,694	167,892	155,183	61,119	134,184	2,329,934
277,467	155,978	218,553	43,167	104,355	2,810,456
204,909	178,895	157,504	63,868	137,262	2,427,207
255,239	156,268	192,877	44,881	98,862	2,671,055
207,425	180,495	159,321	64,028	137,194	2,444,550
264,561	138,975	198,558	37,813	110,760	2,752,552
209,766	181,082	160,832	64,888	136,991	2,454,176
214,525	128,103	128,510	31,258	155,036	2,824,252
212,244	181,361	162,058	65,397	137,314	2,460,927
200,371	116,978	148,442	27,651	151,378	2,909,938
215,447	183,703	163,972	66,261	138,675	2,471,382
200,221	133,781	159,431	27,651	157,804	3,071,720
217,882	186,062	166,164	67,230	140,342	2,503,624
200,639	148,264	165,829	30,399	146,105	3,051,160
221,273	186,563	168,346	68,038	141,987	2,528,357
204,123	144,662	176,987	34,202	131,875	2,911,947
224,615	188,722	170,691	69,319	144,220	2,558,522
208,448	154,679	181,479	35,411	138,093	2,971,867
227,859	197,694	175,651	72,484	151,358	2,663,731
				f	2,985,496

§ 55.

Ons onderzoek komt nu grootendeels op het volgende neder:

Men zal bij eene eenigzins oplettende beschouwing en vergelijking der onderscheidene kolommen van den voorgaanden staat, de *vijf* volgende hoofd-opmerkingen maken, die, schoon eenigermate gebrekkig, uit de medegedeelde globale opgave reeds van zelve voortkomen.

Vooreerst. Dat in het tijdvak van **1817—1824**, het gebruik van sterken drank *vrij algemeen*, in het bijzonder echter in de provinciën *Noord-* en *Zuid-Holland*, *Vriesland*, *Overijssel*, *Groningen* en *Drenthe* toegenomen is.

Ten Tweede. Dat in het jaar **1824** de consumtie in alle gewesten aanzienlijk vermeerderd is.

Ten Derde. Dat gedurende het tijdsbestek **1825—1830** het gebruik *algemeen* afgenomen is.

Ten Vierde. Dat in het tijdvak **1830—1833** (tijdens de Belgische onlusten) er eene niet onbelangrijke toename in het gebruik van sterke dranken te bespeuren was, en wel voornamelijk in de gewesten van *Noord-Braband* (1), *Zuid-Holland* en *Zeeland*, terwijl de overige gewesten eene neiging tot afneming vertoonden.

Ten Vijfde. Dat in het tijdvak van **1833—1840** ingesloten, schoon vrij algemeen eene duidelijke strekking tot vermindering van gebruik ware te bespeuren, hetzelve echter in het bijzonder in de

---

(1) Vergel. § 25, (noot (30)).

provinciën *Noord-Braband* en *Gelderland* afgenomen is.

Bij de slotsom van ons onderzoek houden wij het er dus voor, dat men over het bedoelde tijdvak van 1817—1840 ingesloten, voor de grootte der cijfers niet behoeft terug te deinzen, alzoo vrij algemeen eene neiging tot vermindering was op te merken.

Gesteld zelfs, dat de consumtie gelijken tred met de bevolking gehouden had, en dus absoluut toegenomen was, dan nog zoude dezelve naar evenredigheid eene vermindering hebben ondergaan. Men kan toch veilig rekenen, dat de min of meer behoeftige volksklasse, $\frac{3}{4}$ gedeelte van de toegenomene bevolking beslaat, en deze toch heeft onbetwistbaar het grootst aandeel aan de jaarlijksche consumtie; zoodat het ook dan klaarblijkelijk is dat het gebruik van sterke dranken afgenomen moet zijn.

Deze vermindering zoude welligt nog beter in het oog gevallen zijn, en daaruit zuiverder resultaten getrokken kunnen worden, wanneer ik, in plaats der *getallen*, het aantal *kannen* hier had kunnen opgeven. Immers moeten van die getallen nog afgetrokken worden de opcenten, die gedurig, de laatste jaren uitgezonderd, vermeerderd zijn, en zouden die getallen dus een veel kleiner cijfer aanwijzen.

Hiermede willen wij echter niet ontkennen, dat de hoogte der cijfers nog altijd ontzettend is.

Dat wij wijders het bij velen heerschend misbruik diep betreuren, behoeft geen nader betoog. Al aanstonds zal hij, die de vorige bladzijden gelezen heeft, zich daarvan hebben overtuigd.

§ 56.

Ik vermeen voorts nog te moeten opmerken, dat om een juist oordeel te kunnen vellen, of het gebruik der sterke dranken al dan niet toegenomen is, sedert de laatste 25 jaren, men wel degelijk een algemeen rijksoverzigt houden moet, daar blijkens de opgegevene tabel in de statistieke opgave van eene enkele provincie geen grond gevonden kan worden, om de mate van dezelfde consumtie ook voor de overige gewesten min of meer af te schatten. Zoo beliep b. v. in de provincie *Drenthe*, om ons slechts bij het minst bevolkt gewest te bepalen, de belasting op het *binnenlandsch gedistilleerd*:

Over het dienstjaar	bij eene bevolking van	in hoofdsom	en met de 38 opcenten
1834	67,230	*f*30,514,89	*f*42,110,54$\frac{1}{2}$
1835	68,038	»34,202,35	»47,199,25$\frac{1}{2}$
1836	69,319	»35,411,59$\frac{1}{2}$	»48,867,99$\frac{1}{2}$
1837	70,146	»36,771,88	»50,745,17$\frac{1}{2}$
1838	71,155	»41,846,73	»57,748,49
1839	71,994	»40,139,—	»55,391,81$\frac{1}{2}$
1840	72,484	»42,130,25	»58,139,71$\frac{1}{2}$

(1) Alzoo is in deze provincie, althans over het tijdsbestek van **1834—1841** het gebruik van sterke dranken grootendeels toegenomen, terwijl hetzelve daarentegen in de gewesten *Zeeland*, *Utrecht* en *Friesland* eene strekking tot vermindering had, en blijkt dus hieruit, dat de consumtie van het eene gewest aanmerkelijk met die van het andere verschilt, en diensvolgens niet als maatstaf dienen kan om daarmede andere provinciën te beoordeelen.

---

(1) Voor de naauwkeurigheid dezer opgave, die mij toegezonden is door de verpligtende dienst eens vriends, geloof ik te kunnen instaan.

§ 57.

Hebben wij ons uit het voorgaande eenigermate kunnen vergewissen, dat de hoegrootheid van het gebruik der sterke dranken sedert 25 jaren niet vermeerderd is, wij mogen het niet ontveinzen, dat de gebruikt wordende hoeveelheid dier dranken, wij herhalen het, nog altijd ontzettend genoemd kan worden, vooral in tegenoverstelling van die van den wijn en het bier. — Immers werd de hoeveelheid der belasting op den wijn en het bier geraamd:

Over het dienstjaar 1817
Op de buitenlandsche wijnen ƒ1,900,000. — Op de bieren ƒ3,700,000.
Over het dienstjaar 1840
Op de buitenlandsche wijnen » 800,000. — » » » » 300,000.

Wederom moet ik hier opmerken, dat uithoofde in de opgave van het jaar 1817 mede begrepen zijn, de voormalige zuidelijke provinciën des rijks en in 1840 alleen de gewesten, die thans tot ons koningrijk behooren, wij genoegzaam geene naauwkeurige uitkomsten uit dezen staat kunnen trekken. Edoch is het met een' oogopslag niet moeijelijk te ontwaren, dat het gebruik van wijn niet vermeerderd en de consumtie van bier verbazend afgenomen is.

Om zulks ten opzigte van den wijn aan te toonen, vestigen wij ons oog nogmaals op de provincie *Drenthe*, waartoe wij door denzelfden berigtgever in staat gesteld zijn.

Over het bedoelde tijdvak 1834—1841 was aldaar de opbrengst der belasting op de buitenlandsche wijnen als volgt:

Over het dienstjaar	bij eene bevolking van	in hoofdsom	en met de 38 opcenten
1834	67,230	*f* 7,498,21	*f* 10,347,51$\frac{1}{2}$
1835	68,038	» 9,898,90$\frac{1}{2}$	» 13,660,48$\frac{1}{2}$
1836	69,319	» 9,445,52	» 13,034,82
1837	70,146	» 9,148,14	» 12,624,44$\frac{1}{2}$
1838	71,155	» 7,572,17	» 10,449,58$\frac{1}{2}$
1839	71,994	» 7,706,42$\frac{1}{2}$	» 10,634,86$\frac{1}{2}$
1840	72,484	» 7,234,80	» 9,983,79$\frac{1}{2}$

§ 58.

Thans stel ik mij voor nog een woord over de verminderde bier-consumtie te zeggen. Men heeft al dadelijk uit de bijgebragte raming der belasting op het bier in de jaren **1817** en **1840** kunnen bespeuren, dàt dezelve in dit tijdvak allengs minder opgebragt moet hebben. De reden hiervan echter is hoofdzakelijk gelegen in de afscheiding der Belgische provinciën, alwaar wel het grootst gedeelte dier belasting geheven wordt, en het is daarom ook dat uit dien staat, weinig tot de bij ons verminderde bier-consumtie besloten kan worden.

Daartoe zouden andere bewijzen moeten strekken.

Om zich dan een denkbeeld te vormen van de verminderde bier-consumtie (1), die gedurende het

---

(1) Zelfs na de uitbarsting der Belgische onlusten is het gebruik van bier nog veel meer achteruitgegaan. Immers daar men bij ons voor het grootst gedeelte bier uit *Braband* gebruikte (alzoo de Engelsche bieren over het algemeen te duur zijn en die van *Beijeren* te ver verwijderd waren), en hetzelve van 1830 — 34 eene veel hoogere belasting ondervinden moest, was het noodzakelijk gevolg, dat er eene mindere expeditie naar *Holland* en diensvolgens eene afneming in het gebruik plaats had, hetwelk bij gebreke van inlandsche brouwerijen niet gesuppediteerd konde worden.

gegeven tijdstip van 25 jaren en zelfs later heeft plaats gehad, zal het bij gebrek van andere volledige berigten voldoende zijn, ons bij de provinciën *Groningen en Vriesland* te bepalen.

Van 20 brouwerijen, welke in het laatst der 17e eeuw te *Leeuwarden* bestonden, waren in het begin van het jaar 1816 nog slechts *twee* overgebleven, waarvan er mede eene gedurende het bedoelde tijdvak van 25 jaren gesloopt is, zoodat men aldaar tegenwoordig nog slechts eene enkele brouwerij aantreft. — Even zoo was het aantal brouwerijen, hetwelk in het begin der 18e eeuw alleen in de stad *Groningen* 80 beliep, in den jare 1769 tot op 36 verminderd, en van dien tijd af tot in het begin dezer eeuw tot op het gering getal van 8 afgenomen; zijnde de afgedane brouwerijen alle gesloopt of tot andere doeleinden gebruikt. Van die 8 brouwerijen zijn aldaar echter thans nog slechts *twee* overgebleven (Vergelijk § 73 in de noot); het valt echter niet te ontkennen, dat schoon men de aflevering der tegenwoordige *twee* brouwerijen betrekkelijk zeer gering noemen kan, alzoo de vermindering van dezelve sedert het begin dezer eeuw, wel op $\frac{7}{8}$ gedeelte gerekend zoude kunnen worden, de volstrekte jaarlijksche consumtie te *Groningen* in tegenoverstelling van die der andere provinciën nog altijd vrij aanzienlijk blijft.

§ 59.

Na bereids eenigermate te hebben aangetoond, dat het gebruik der sterke dranken bij ons sedert 25 jaren althans niet toegenomen is, wil ik het echter niet ontkennen dat ter daarstelling eener meer vol-

doende beschouwing het noodzakelijk is, niet enkel bij de aangegevene bloote cijfers te blijven stilstaan.

Immers is het moeijelijk, om de opbrengst der belasting op het binnenlandsch gedistilleerd der verschillende provinciën en steden te bepalen, omdat van de sommen, die maandelijks ter *Thesaurie* overgestort worden zijn afgetrokken de gerestitueerde regten, de perceptieloonen, bezoldiging der ambtenaren enz. — Ook hebben in het tijdvak van 1816 tot 1840 ingesloten, de tarieven van tijd tot tijd gevarieerd. Om derhalve een juister oordeel over het onderhavige te kunnen vellen, zal het noodig zijn in een nader onderzoek te treden van de voornaamste, uit den maatschappelijken toestand voortvloeijende oorzaken, die in het aangenomen tijdperk eenigen invloed op het meerdere gebruik van den sterken drank geoefend hebben en vervolgens kortelijk de omstandigheden na te gaan, die terzelfder tijd eene vermindering van het verbruik ten gevolge gehad hebben.

§ 60.

Als eene der eerste oorzaken, die het gebruik der sterke dranken heeft doen toenemen, komt hier in aanmerking *de gestadige toeneming der bevolking*. — Die der Noordelijke provinciën bedroeg in het jaar 1815, 2,046,885 en in het jaar 1840 was zij tot 2,663,731 geklommen. Er bestond alzoo eene vermeerdering van bevolking van 616,846 — zielen.

Eene andere oorzaak is te zoeken in den lediggang of het gebrek aan werk, dat velen moeten ondervinden, ten gevolge dier toeneming van de bevolking,

daar, gelijk de Heer LUTTENBERG (1) — zegt, de bevolking van ons Vaderland, bij haren aanhoudenden aanwas, niet in evenredigheid staat tot de middelen van bestaan, en dat er dus op vele plaatsen ingezetenen gevonden worden, die bij gebrek aan arbeid aan den lediggang overgelaten zijn, of zich tot den openbaren onderstand moeten wenden. — Beide deze laatste omstandigheden — Lediggang en Armoede — brengen op hare beurt wederom eene grootere consumtie van sterke dranken mede. (Vergel. §§ 49 en 74).

Vervolgens is de algemeene verspreiding der sterke dranken begunstigd door den speculatiegeest en de hebzucht, welke met den meerderen bloei en de uitbreiding der kunsten en wetenschappen tevens vooruitgegaan zijn. — Als eene voorname bron kan mede opgegeven worden het menigvuldiger geworden verkeer met vreemde volken, volksverhuizingen, de toevloed van vreemdelingen, welke laatste kennelijk veelal tot de arbeidende en minvermogende volksklasse behooren.

De oorlog is eene omstandigheid die voorzeker ook het gebruik van sterke dranken begunstigt, en wel eensdeels (althans meent men dit) om moed en kracht te geven, ten einde de velerlei ontberingen, die onafscheidelijk met den krijg verbonden zijn, beter te kunnen verdragen, en ten andere als gevolg van den lediggang, aan welke de soldaten nu en dan blootgesteld zijn.

Zoo dagteekent zich het *algemeen* aangenomen gebruik om den jenever en andere sterke dranken als eenen dagelijkschen volksdrank te beschouwen, van het

---

(1) Proeve van onderzoek omtrent het armwezen in ons vaderland, Zwolle 1841.

jaar 1640 af, als wanneer de dertigjarige oorlog begonnen was. — Nog meer was het gebruik daarvan tijdens den *zevenjarigen krijg* (1756—63) in zwang geraakt, en gedurende den *Franschen Oorlog* 1805—15 is gewis het gebruik van de sterke dranken ook meer algemeen in de woningen toegelaten. Hiertoe toch gaf de vermoeijenis van den krijg, alsmede het aanhoudend doortrekken van vreemd krijgsvolk en inkwartieren van hetzelve veel aanleiding.

Zelfs is in het tijdvak gedurende de *Belgische Revolutie* (1830—34) blijkens den opgegeven staat de consumtie sterk toegenomen. Behalve in de opgenoemde omstandigheden ligt de reden nog daarin, dat een groot aantal der uitgetrokkene manschappen ten platten lande t'huis behoorden, alwaar toch veel minder sterke drank, dan in de steden gebruikt wordt, door welke nu mede de consumtie vermeerderd werd. Deze bemerking leidt ons tot eene andere omstandigheid, welke misschien ook iets tot de vermeerdering van het gebruik der spiritualia bijgebragt heeft. — Eene groote menigte burgers, die uitgetrokken waren, vonden bij hunne terugkomst, hunne betrekking door andere personen bezet, waren zoodoende zonder arbeid en daarom eerder in de gelegenheid zich aan het gebruik van sterke dranken te verslaven.

Voorts merk ik nog op, dat schoon vrijheid der ingezetenen de grondslag van volksgeluk is, nogtans het vrijlaten aan een iegelijk, om zich, waar het ook zijn moge, sterken drank aan te schaffen, eene hoofdreden mede is, dat het gebruik van sterken drank vermeerderen zoude. Groot en weldadig voorzeker zoude de invloed zijn, dien eene wijsselijk bestuurde

policie op den staat der zamenleving zoude kunnen oefenen: inzonderheid, naar het geen in *Hoofdstuk IV* nader betoogd zal worden, *door de dronkenschap strengelijk te straffen.*

Eindelijk nog is in de verwaarloozing der jeugd bij de behoeftige volksklasse eene voorname bron gelegen, die het gebruik der sterke dranken nog aanhoudend begunstigt; de opvoeding immers maakt den grondslag uit van het volgend leven, en wanneer nu zeer jonge lieden, gelijk niet zelden geschiedt, in herbergen, tapperijen en dergelijke openbare plaatsen jenever gaan drinken, kan onder zulke bedroevende omstandigheden onbetwistbaar aan geene verminde-ring van consumtie gedacht worden.

Zoo is het ten laatste aan vele bedenkingen onderhevig, of men wel alleen cijfers tot grondslag aannemen kan, dewijl er veel jenever gedronken wordt, welke alzoo niet veraccijnsd is, en derhalve op het jaarlijks Budget niet opgeteekend is. En ligtelijk is het te bevroeden, dat naar mate de sluikerij grooter is, er naar die mate ook veel meer jenever gedronken wordt, vermits dezelve alsdan tot veel geringer prijs te bekomen is.

§ 61.

Nog moet hier vermeld worden, dat de sedert ettelijke jaren opgerigte, tot hiertoe wel niet zeer talrijke, echter gedurig vermeerderende *Aardappel-Jeneverstokerijën* veel schuld hebben dat het gebruik van Spirituosa, schoon niet toegenomen, althans niet verminderd is, en zulks wel deswege, wijl de bezitters van deze fabrijken in staat zijn, hunnen aardap-

peljenever tot veel minder' prijs dan de uit granen gestookte te geven, deels wegens de alomheerschende uitgebreide concurrentie, en ten anderen, omdat de afval dier fabrijken (1) den fabrikant, die dezelve bijna voor niet rekent, veevoeder, en mitsdien meststof voor de landerijen oplevert.

Eindelijk geloof ik nog, dat het nagenoeg overal slechte en vervalschte bier aan het gebruik van geestrijk vocht bevorderlijk is geweest.

§ 62.

Thans blijft mij nog over, kortelijk de omstandigheden door te loopen, die aan het gebruik der spirituosa eenigzins perk zouden hebben gesteld.

Vooreerst dan heeft de verbetering van het Armwezen gunstig gewerkt. — Immers weten wij reeds eenigermate uit het te voren vermelde, en zullen wij zulks nog duidelijker uit het volgende ontwaren, dat de armoede eene omstandigheid is, die bovenal het gebruik van sterke dranken begunstigt. (Men zie §§ 49, 60 en 74).

Hoe gunstig en heilzaam derhalve eene verbetering van den toestand der behoeftigen werken moet, om het gebruik der sterke dranken te doen afnemen, gevoelt gewis een ieder met mij. Nog meer zullen wij dit inzien, wanneer wij bedenken, dat vele maatregelen, welke door de onderscheidene armbesturen genomen worden, ten doel hebben om op verschillende wijze den arbeid te vermeerderen en den ledig-

---

(1) Men zie onder anderen, *Tijdschrift voor Nijverheid*, 6e deel, 3e stuk, 1841.

gang en alzoo tevens de gelegenheid tot het gebruiken van sterken drank weg te nemen (Vergel. §§ 72,73).

Dat nu het armwezen in ons Vaderland inderdaad uitermate verbeterd is, lijdt geenen twijfel. Het ligt thans minder op mijn' weg, zulks aan te toonen, en gevoel ik mij ook niet daartoe in staat, vooral nu ik het zoo zeer teregt aangeprezen werk van den Heer LUTTENBERG (1) gelezen heb, waarin de kundige schrijver zulke doordachte en heldere denkbeelden ontwikkeld heeft, dat er niet meer aan getwijfeld worden kan of de toestand der armen in de laatste 25 jaren aanmerkelijk verbeterd zij.

»En mogt ook al het *pauperisme* toegenomen zijn," zegt de Heer BOURICIUS (2), »dan toch reikt ook de »behulpzame hand der Besturen en van tallooze lief»derijke instellingen veel verder dan vroeger, is sneller »in het toebrengen van hulp, en overigens is het genot »van de aangenaamheden des levens oneindig uitge»breider geworden. Maatschappelijke standen, wier »uiterlijk vroeger de kenmerken droeg van mindere »beschaving en van vele ontberingen, zijn thans beter »gekleed, gevoed, gehuisvest; weigeren zich minder »de genietingen, vroeger het uitsluitend deel der rijken; »en al blijven voor deze laatsten al de daartoe dienende »voor- en onderwerpen kostbaarder en prachtiger, »de werktuigkunde, de stoomkracht, de uitbreiding »der scheikunde leveren minder prachtige, minder

(1) Proeve van onderzoek omtrent het armwezen in *Nederland*; *Zwolle*, 1841.

(2) Over de gevangenissen in Nederland, II Stuk, pag. 20.

»kostbare genietingen op, die voor de minder gegoe-
»den bereikbaar zijn."

§ 63.

Vervolgens trekt de *verbetering van het schoolwezen* onze bijzondere aandacht. Aan het hoofd staan hier de *armenscholen*, daarop volgen de *bijzondere scholen*, en eindelijk de *werkscholen.* Wederom verwijze ik in dit opzigt, naar het geschrift van den Heer LUTTENBERG, waarin krachtig betoogd wordt, dat met der daad de toestand en inrigting der scholen hoogst doelmatig verbeterd is. Ik voeg hier nog bij, dat het meer algemeen invoeren der school-commissiën ten platten lande, welke meestal uit *geestelijken* zamengesteld worden, gewis veel tot de genoemde verbetering bijdraagt.

Vraagt men nu waarom de verbetering van het schoolwezen van een zoo onberekenbaar nut is, om het gebruik van sterke dranken te weren, dan antwoord ik, dat men eensdeels door zedelijke en godsdienstige beschaving, door arbeid en door onderwijs op de scholen, het lot der armen tracht te verbeteren, en zoodoende middellijk het gebruik van geestrijk vocht tegen gaat. Ten andere blijft men gewis bij de tegenwoordige betere opvoeding der jeugd niet achterwege, het opkomend geslacht met haat en afkeer jegens de sterke dranken te vervullen, van welken maatregel in vervolg van tijd voorzeker veel goeds te verwachten is, aangezien de indruk, alsdan ontvangen, niet spoedig uitgewischt wordt, maar hetzelve gedurende geheel het volgend leven blijft vergezellen.

Om die redenen mogen wij ook grooten prijs op de inrigting van *liefdadigheids-* en *bedelaarsgestichten* stellen. Het aantal der eerstgenoemde inrigtingen, hetwelk ten jare 1830, 26 bedroeg, is sedert met 8 vermeerderd.

Eindelijk nog maken wij hier melding van het *genootschap tot zedelijke verbetering der gevangenen*, hetwelk op eene tweeledige wijze werkzaam is om het gebruik van sterke dranken tegen te gaan. Dit genootschap heeft namelijk de strekking, voor te komen, dat de gevangenen na hun ontslag tot armoede vervallen. Vooral echter is hetzelve omtrent het gebruik der geestrijke dranken in de gevangenissen tusschen beide getreden, en is daarin ook uitermate wèl geslaagd; althans te *Leeuwarden*, alwaar sedert korten tijd den gevangenen het gebruik geheel is verboden.

Het oprigten van *matigheids-genootschappen* schijnt mede eene zaak te zijn, welke reeds eenigermate gunstig op de vermindering der sterke dranken gewerkt heeft, schoon de verloopen tijd, sedert welken dezelve in ons vaderland ontstaan zijn, te kort geacht moge worden om er een absoluut gevolg uit te trekken. Dat ik dezelve echter niet ten onregte onder de gunstig werkende omstandigheden gerangschikt heb, zal, naar ik hoop, in het vervolg blijken, en eindig ik dit welligt te zwak betoog met den wensch, dat dezelve bij voortduring hunnen werkkring mogen zien uitbreiden.

Omtrent andere oorzaken, die, wel is waar, ook medewerken om het gebruik van sterke dranken te doen afnemen, maar tot dus verre niet van vermo-

genden invloed geweest zijn, zooals het verspreiden van volksschriften enz. heb ik het onnoodig geacht in een bijzonder onderzoek te treden.

Ziedaar dan hetgeen ik gemeend heb, zoowel vóór als tegen het gebruik te moeten zeggen; alles echter zamengenomen, aarzel ik geen oogenblik te besluiten, dat de gunstig gewerkt hebbende oorzaken van dien aard geweest zijn, dat inderdaad het gebruik van sterke dranken in het bedoelde tijdvak naar evenredigheid verminderd is, en voorzeker zal, bijaldien men het ingetreden spoor blijft volgen, in de toekomst een verdere vooruitgang in dit opzigt gevonden worden.

§ 64.

Ofschoon de palen van mijn bestek eenigzins te buiten gaande, kan ik van dit onderwerp niet afstappen, zonder nog een oogenblik stil te staan, bij de aangrenzende Rijken, en te onderzoeken welke uitkomsten de tijd aldaar opgeleverd heeft. Men zoude er dan welligt uit kunnen zien, hoedanig het bij ons in vergelijking met onze naburen gesteld is.

Vooreerst dan laat ik hier nog een beknopt overzigt van *Frankrijk* volgen.

Volgens CHATEAU-NEUF (1) neemt het gebruik van brandewijn van jaar tot jaar in *Frankrijk* toe, terwijl de wijn-comsumptie in diezelfde mate afneemt. Ten jare 1809 dronk men in *Parijs* volgens denzelfden schrijver, 20,000 hectoliters brandewijn, welke hoeveelheid in het jaar 1827 tot op een aan-

(1) Recherches sur les consommations de la ville de Paris.

tal van 80,000 hectoliters geklommen zoude zijn. Dit laatste komt mij echter als zeer onwaarschijnlijk voor, inzonderheid wanneer wij lezen, hetgeen een geloofwaardig correspondent omtrent het verbruik van wijn en sterke dranken in *Parijs* mededeelt (1). — Volgens denzelven was ten jare 1811, de comsumptie van wijn bij eene bevolking van 600,000 zielen, 980,000 hectoliters, en echter werd reeds destijds over schromelijke wijnvervalsching geklaagd; in het jaar 1838 was deze comsumtie bij eene bevolking van 900,000 zielen tot op 922,363 verminderd, terwijl de brandewijn-comsumptie, dit stelligst zeker teeken der ontzedelijking bij een volk, in twee jaren tijds, namelijk van 1836—1838 van 36,441 tot op 42,785 hectoliters gestegen is.

Casper (2) berigt, dat blijkens statistieke tabellen, welke ten jare 1821—23 door den *Prefect der Seine* den *Graaf van Chabsol*, over *Parijs* wereldkundig gemaakt werden, er in die stad 2333 wijnhandelaars en 416 brandewijn-verkoopers waren. Gaat men voort deze totaalsom van 2749 winkels, in welke dronkenmakende dranken verkocht worden, onder de 24,160 huizen, die toenmaals in *Parijs* waren te verdeelen, dan vindt men steeds op 9 huizen een' winkel. De bevolking was toenmaals 714,000 zielen (3).

---

(1) Vergel. Algem. Handelsblad, Maart 1841.

(2) Beiträge zur Med. Statistiek und Staats-Arzneikunde, bl. 120. — Vergel. mede Rösch, Ueber den Misbrauch der geistigen Getränke enz. bl. 83—85.

(3) Men trof dus in *Parijs één'* winkel op nagenoeg 260 zielen aan. Vergelijkt men hiermede ons Vaderland, alwaar het getal tapperijën thans 34000 bedraagt (zijnde hetzelve sedert 1832 met 2500

Ook in *Zweden* is de comsumtie van brandewijn aanzienlijk. — Aldaar wordt op eene bevolking van 3,000,000 zielen een aantal van 170,000 brandewijnstokerijën gevonden, welke jaarlijks 180 millioen quarters brandewijn opleveren, zoodat op ieder' inwoner gemiddeld 60 quarters komen, en de jaarlijksche uitgave voor brandewijn eene som van 37½ millioen Pruissische daalders bedraagt (1), welke sedert het strenger bestraffen der dronkenschap aldaar, nogtans merkbaar afneemt.

In het Keurvorstendom *Hessen* is de comsumtie van brandewijn in den laatsten tijd ontzettend toegenomen. De brandewijnkroegen vermeerderen van jaar tot jaar, en naarmate de eigenaren daarvan rijker worden, nemen zedeloosheid en ontucht toe.

Blijkens eene officiële opgave van DIETERICI (2) bedroeg ten jare 1831 de bier- en brandewijnconsumtie in de Pruissische gewesten per hoofd als volgt:

GEWESTEN.		BIER.		BRANDEWIJN.	
1) Pruissen	Oost-Pruissen	20,34	Quart.	9,7	Quart
	West-Pruissen	12,46	»	8,2	»
2) Posen		9,61	»	6,8	»
3) Pommeren		11,31	»	10,4	»
4) Sileziën		12,12	»	7,5	»
5) Brandenburg		26,48	»	14,0	»
6) Saxen		25,93	»	9,0	»

vermeerderd), dan vindt men in ons Rijk op 80 personen *ééne* tapperij!

(1) Zeitung des Vereins für Heilkunde *in Preussen*, 1837, N°. 31. Verg. Dr. LIEBETRUT, die Waffnung geg. d. Branntwein Pest.

(2) Statistische Uebersicht der wichtigsten Gegenstände des Verkehrs und Verbrauchs im *Preussischen Staat* und im *Deutschen Zollverbande* von 1831—36 aus ämtlichen Quellen dargestellt.

7) Westphalen	5,40	Quart	3,7	Quart
8) Rijn-Provinciën	11,87	»	5,4	»
Gemiddeld per hoofd	15,19	»	8,1	» —

In de drie vereenigde Rijken van *Engeland*, *Schotland* en *Ierland* is de menigte van belasten inlandschen brandewijn, die men aldaar verbruikt heeft in de volgende mate toegenomen (1):

In 1817	zijn	er	gebruikt	9,200,000	gallons	voor	21,481,730	inwoners.
» 1827	»	»	»	18,200,600	»	»	22,970,112	»
» 1829	»	»	»	23,413,770	»	»	23,640,040	»
» 1831	»	»	»	21,845,385	»	»	24,309,970	»
» 1836	»	»	»	26,745,000	»	»	26,203,189	»

Terwijl de bevolking in 20 jaren slechts 25 pCt. of $\frac{1}{4}$ vermeerderde, werd het gebruik van spirituosa bijna driemaal zoo groot. Er komt dus op ieder hoofd omtrent 1 gallon brandewijn.

De pracht, zegt zeker Engelsch dagblad (2), die tegenwoordig bij het stofferen van jeneverkroegen gemaakt wordt, klimt tot in het ongeloofelijke, want de een zoekt den ander in versiering met beeldhouwwerk, bronzen sieraden enz., den loef af te steken. Voorheen vond men den jenever slechts in kleine steegjes, in kelders en donkere holen onder den grond, thans echter is deze drank een halve God, een magtige geest geworden, die in prachtig vergulde tempels troont, welke hem ter eere in alle straten worden opgerigt, en waar dagelijks duizenden van

(1) Men zie onder anderen MARSHALL, *digest* of *Great-Britanian*. — Vergel. mede Alg. Konst- en Letterbode, 1840, N°. 29, p. 463.

(2) Zie Leeskabinet 1834, 2e *deel*.

menschen hun geld en hunne gezondheid op zijn altaar ten offer brengen (vergl. § 48) (1).

Omtrent de wijnhuizen te *Londen*, meldt een ander Engelsch dagblad (2), dat aldaar het getal wijnhuizen veel grooter is dan dat der bakkerijën. Onder anderen zijn er in *Highstreet* 7 wijnhuizen en 2 bakkerijën, van *Highholborn* tot den hoek van *Gray-inns-street* 27 wijnhuizen, slechts 7 bakkerijën, van den hoek van *Gray-inns-street* tot *Kingstreet* (nog niet $\frac{1}{4}$ Engelsche mijl) 12 wijnhuizen slechts 2 bakkerijën. In *Saffronhill* zijn op eene lengte van 200 yards (omstreeks 600 voet) 8 wijnhuizen en 6 bakkerijën; hetzelfde overwigt van wijnhuizen boven bakkerijën vertoont ook *Tollenherncomtstreet*.

Maar niet minder treffen ons de ontzettend groote bierbrouwerijën aldaar. Op het gezigt daarvan vraagt men welligt, wie toch al dat bier drinkt, daar men bezwaarlijk gelooven kan, dat menschen in staat kunnen zijn deze oceanen van bier even snel te verzwelgen, als zij hier voortgebragt worden. Elf der grootste Londensche bierbrouwerijën verbruiken jaarlijks vijfmaal honderd duizend quarters mout, en menige brouwerij geeft jaarlijks voor mout en hop meer dan 5 millioen guldens uit. De grootste bierbrouwerij is die van BARCLAY PERKINS EN COMP., welke jaarlijks tusschen de drie en viermaal honderdduizend

(1) Lord ASHLEIJ heeft onlangs in het Lagerhuis eene motie gedaan tot het indienen van een Adres aan H. M. de Koningin van *Engeland* ter wering van de dronkenschap, daar het door Statistieke opgaven bewezen was, dat niet minder dan 25 millioen £ (300 millioen Ned. Guldens) jaarlijks aan geestrijke dranken in *Engeland* verteerd werd!

(2) *The Times*, Febr. 1839.

tonnen bier levert. Geene der aanmerkelijke brouwerijën van *Londen* levert er minder dan honderdduizend.

Wanneer wij dan ten slotte op het hier verhandelde terug zien, dan komt het mij voor, dat men niet ontkennen kan, dat ons land in vergelijking met eenige der opgenoemde Rijken eene voordeelige uitzondering maakt; vestigen wij daarentegen alleen op ons land de aandacht, dan moeten wij bekennen dat het gebruik van geestrijke dranken ook aldaar nog altijd zeer uitgestrekt is, en dat wij verlangend het tijdstip te gemoet zien, in hetwelk *Nederland* wederom, zoo als vroeger, ten voorbeeld voor andere volken zal kunnen genoemd worden.

VIERDE HOOFDSTUK.

MIDDELEN DIE MET HOOP OP GOED GEVOLG BEPROEFD KUNNEN WORDEN OM HET MISBRUIK VAN STERKE DRANKEN TEGEN TE GAAN.

§ 65.

Tot hiertoe heb ik getracht aan te toonen, dat een dagelijksch gebruik van sterke drank door zeevarenden, krijgslieden in het veld, arbeiders mitsgaders door andere lieden in *Nederland* zeer wel konde gemist worden. Ik heb wijders de gevaren en nadeelen geschetst, welke uit een onnoodig, maar vooral uit een onmatig gebruik van dergelijke dranken zouden kunnen voortvloeijen, en eindelijk heb ik doen opmerken, dat het gebruik van geestrijke dranken, schoon ook niet grootelijks toegenomen zijnde, toch nog altijd ontzettend blijft. — Ten slotte blijft mij nog over, middelen aan de hand te geven, welke zouden kunnen strekken om het misbruik van sterke dranken te beperken en zoo mogelijk geheel uit te roeijen;

voorzeker een niet minder belangrijk dan uiterst moeijelijk punt ter behandeling. Een ieder, die de vorige bladzijden gelezen heeft, gevoelt gewis met mij de belangrijkheid daarvan, welke ook buitendien te algemeen erkend en waarover ook reeds zooveel in den laatsten tijd geschreven is, dat het ten eenen male overbodig kan geacht worden, dienaangaande in een nader betoog te treden. Niet minder moeijelijk is eene opgave van nieuwe en doelmatige middelen en voorslagen ter wering van het misbruik van geestrijken drank. Een ieder bemerkt ligtelijk, dat ik hier het oog heb op de onderscheidene maatregelen, die reeds vóór ons, door velen genomen zijn, welke op verschillende wijze tegen het onmatig genot van geestrijk vocht te velde zijn getrokken. Men mag het echter niet ontveinzen dat een groot gedeelte van de door dezen gestrooide zaden verstikt zijn; slechts enkelen kunnen met eenigen grond de hoop voeden van op geen' dorren en onvruchtbaren akker gezaaid te hebben en hunne menschlievende bemoeijingen met eenen gunstigen uitslag bekroond te zien, vermits de goede verwachtingen, die zij koesteren, zich al meer en meer schijnen te verwezenlijken. Het is dan ook om die reden, dat wij de doelmatigheid van vele ter beperking van het misbruik van geestrijke dranken gedane voordragten gaarne erkennen, en gemeend hebben, alvorens zelve eenige maatregelen daaromtrent voor te stellen, den lezer niet onkundig te moeten laten van reeds vroeger genomene schikkingen en derzelver uitkomsten.

§ 66.

Eene vlugtige beschouwing en uiteenzetting van verschillende bepalingen en wetten tegen de dronkenschap, zal te dezer plaatse mijns erachtens niet geheel ongepast zijn. Reeds sedert de oudste tijden hebben wetgevers en philantropen zich vereenigd om aan het misbruik van geestrijke dranken op alle mogelijke wijze paal en perk te stellen. Dezelve hebben dit doel pogen te bereiken, door het geven van goede voorbeelden, door zelve de matigheid stipt in acht te nemen en hunne onderdanen en ondergeschikten tot navolging aan te sporen.

Wijders hebben zij met sterke en harde kleuren zoowel de ligchamelijke, geestelijke als zedelijke gevolgen van deze ondeugd afgeschilderd, en overal gepoogd vrees in te boezemen, door de dronkenschap strengelijk te bestraffen.

Bij de *Israëlieten* treft men reeds sporen aan van de onthouding van wijn en andere sterke dranken (1). Hem toch, die zich uitsluitend aan de dienst des Heeren had toegewijd (*Nozir*), was het wijn drinken enz. verboden.

Ook de zoogenaamde Israëlitische *Sanhedrin* of 71 raadsheeren bij het hooge geregtshof, moesten zich op straffe van ontzetting van hunnen post, van alle gebruik van wijn of ander geestrijk vocht ten strengste onthouden. — »Ontzeg toch o! SAMUËL,” dus roept de wijze SALOMO uit (2), »ontzeg toch den Koningen het wijn

---

(1) Numeri Hoofdst. IV: vs. 1.

(2) Spreuken Hoofdst. XXXI: Ns. 4 en 5.

drinken, opdat zij de voorschriften hunner Godsdienst getrouwelijk nakomen en voor hunnen troon geen verkeerd regt uitspreken mogen.

Over bekend is het, dat volgens eene wet van SOLON, een beschonken Staatsbeambte of *Archont* met den dood gestraft werd. PITTACUS wilde dat degene die in dronkenschap misdeed, eene dubbele straf zoude ontvangen, eensdeels voor de misdaad zelve, en ten anderen voor de ondeugd van het zich bedrinken, hetwelk hem tot die misdaad gebragt had (1). Te *Sparta* werden zelfs gedurende de *Bacchanaliën* (Bacchusfeesten) de dronkaards ten strengste geweerd (2). Toen tijdens de oude *Leges* en de *Judicia ordinaria* de Romeinsche regters even als naderhand de gezworenen in *Duitschland* slechts het *schuldig* of *niet schuldig* uit te spreken hadden, werd de dronkenschap in het geheel niet als grond tot verontschuldiging aangenomen. Even als bij de *Grieken* mogten ook de Romeinsche jonge lieden vóór hun huwelijk geen wijn drinken, en aan de vrouwen was dit zonder onderscheid verboden. Dit verbod werd bij de *Romeinen* zelfs zoo streng gehandhaafd, dat het iederen echtgenoot of aanverwante vrij stond, elke vrouw, die dit bevel overtrad, te dooden. Van daar wil men de gewoonte afgeleid hebben van elkander

---

(1) Te regt merkt ARISTOTELES (*πολιτικων*, lib. 2, cap. V.) aan, dat PITTACUS er niet schijnt aan gedacht te hebben, dat een dronken mensch zich veel eerder aan een vergrijp schuldig maakt dan een nuchter, en wel omdat hij van zijne rede en zelfbewustzijn beroofd is; gevolgelijk behoorde deze omstandigheid wel degelijk in aanmerking genomen te worden. (Men vergel. § 77).

(2) Zie SENECA, Epistol. 95 — en XENOPHON, Cyropaedia, lib. I.

met een' kus te begroeten, omdat dit het geschikst middel zijn zoude om den wijnreuk te herkennen. — Een zekere MITELLUS maakte inderdaad van de gestrengheid der wetten gebruik, toen hij zijne vrouw eens betrapt had, welke handelwijze niemand lakenswaardig vond (1).

In *China* mogt geen wijnstok geplant worden. — Een ieder weet dat aan de Mahomedanen het wijn drinken door den *Koran* verboden is.

»O! geloovigen," zegt MAHOMED, »de wijn en de »hazardspelen zijn noodlottige uitvindingen van den »Duivel; wacht u dus uwen God te vergeten, want »alsdan zal de booze geest van den wijn en het spel »gemakkelijk in u varen, het vuur der zonde en onrein»heid zal hij in u ontsteken, u van Godsdienst en gebed »afhouden en tot de ondeugd verleiden." — De straf der Muzelmannen, die het verbod van het wijn drinken overtraden, bestond in 40 stokslagen voor de vrije lieden en in 80 voor de slaven. Het feit moest intusschen door twee getuigen bevestigd en uit den adem van den beschuldigde gebleken zijn. Men verhaalt van eenen beroemden IMAN, dat hij den schuldigen eerst dan gestraft wilde hebben, wanneer deze niet meer in staat zoude zijn eenen man van eene vrouw, en den hemel van de aarde te onderscheiden. Niettemin is het bekend, dat meerdere Sultans, b. v. BAJAZET I en BAJAZET II, in weerwil, dat de *Koran* zulks uitdrukkelijk verbiedt, wijn gedronken hebben, ja in den regten zin des woords, als dronkaards te boek staan. Daarentegen vaardigde SOLIMAN I een bevelschrift uit,

(1) FRANK, System einer vollständigen medizinischen Polizei, p. 142.

om de zuipers gesmolten lood in den mond te gieten, welke barbaarsche straf nogtans door zijnen zoon SELIM II opgeheven werd, die daarvoor den naam van dronkaard bekwam. Men verhaalt, dat de laatst overleden Sultan een hartstogtelijk liefhebber van den Champagne was; zeker althans is het, dat er in *Turkijën* tegenwoordig niet naauw meer op het wijn drinken gelet wordt (1).

§ 67.

De verschillende wetten en bepalingen, welke sedert de vroegste tijden genomen zijn, bewijzen genoegzaam, dat men toen reeds de vreesselijke gevolgen ingezien heeft, welke de dronkenschap na zich sleept.

---

(1) MAHOMED schijnt trouwens weinig wijsheid bezeten te hebben door den wijn te verbieden en tot het gebruik van Opium vrijheid gegeven te hebben (ten zij hij die niet gekend heeft), daar de zedelijke en physieke verzwakking, die door het gebruik van Opium te weeg gebragt wordt, die van den wijn nog verre te boven gaat. De *Theriaki's* of Opiumkaauwers worden als kwijnend met zamengetrokken en verstijfde vingers en verdraaiden hals, afgeschilderd; eens aan deze verderfelijke gewoonte overgegeven, is het hun onmogelijk die te laten. — Gelijk het *Opium* in verbinding met de *Semina Colchicis* een' drank, het »*Coquenar*" daarstelt, zoo gebruikt men in *Arabië* de *Cannabis sativa* of henneplant tot het hetzelfde doeleinde. Den toestand van beschonkenheid noemen de *Arabieren* alzoo *Achach* of *Agag*, omdat de henneplant *Agig* heet. (BUCHNER'S *Repert.* 1840, n°. 66.) — De bedwelmende drank der *Chinezen* (*Samtcha*) wordt mede van eene soort van hennep gemaakt. (Zie A. VON KRUSENSTERN, Reize om de Wereld enz., Dl. IV, bl. 38). — Ook de *Japannezen* gebruiken eenen gegisten drank (*Sakki*), van rijst gebrouwen, een tusschending tusschen bier en wijn, sterk en bedwelmende, van eenen vrij walgenden smaak.

In het jaar 1500 vaardigde Keizer MAXIMILIAAN I, in gevolge een rijksbesluit, eene verordening tegen alle drinkgelagen uit, en liet deze uitvaardiging op de rijksdagen te *Trier* en *Keulen* herhalen. Zijn voorbeeld volgden KAREL V, MAXIMILIAAN II en RUDOLPHUS; te gelijk werden de geestelijken aangemaand om het volk van den kansel tegen de buitensporigheid in het drinken te vermanen. Eene bepaling van 1577 (TITUL. VIII) spreekt in het belang der zedelijkheid en openbare veiligheid tegen deze uitspattingen, en wil dat dezelve tegengegaan zullen worden zonder nogtans eene straf te bepalen. — Maar met hoeveel overleg men ook, ten minste voor dien tijd, bij het maken dezer wetten te werk ging, bleven dezelve niettemin zonder gevolg, en stoorde men zich weinig of niet aan dezelve; om ons hiervan eenigermate te vergewissen, slaan wij ons oog op de leden van den rijksdag onder FERDINAND I, welke zich gedurende hunne zittingen dermate aan de dronkenschap hadden overgegeven, dat deze Vorst in de noodzakelijkheid gebragt was, de navolgende vermaning aan de afgezanten te doen afkondigen: »Herinnert Ul. dat »gij alhier niet met het doel om te eten of te drin»ken, maar wegens openlijke en belangrijke staats»aangelegenheden bijeengekomen zijt; spant dus al »uwe krachten in om de zwelgerijën en slemppartijën, »die ligchaam en ziel ten gronde rigten, te ontvlie»den, en komt de pligten van uw ambt getrouwelijk na (1)." — Gelijke bepalingen worden bij de

(1) FRIEDREICH, systhem. Handbuch d. gerichtlichen Psychologie, Leipzig 1835, p. 766.

landwet van het Keurvorstendom *Saxen*, van het koningrijk *Wurtenberg*, mitsgaders bij de regeringswetten van het markgraafschap *Brandenburg* en van de stad *Straatsburg* aangetroffen. Eene wet van het jaar 1567 kent niet alleen eene straf toe aan hen die te veel drinken of anderen tot drinken mogten overhalen, maar ook zij, die daarbij rustig blijven, zonder den schuldige te waarschuwen of aan te geven, worden strafwaardig verklaard. Insgelijks werden de herbergiers of kooplieden, die toelieten dat men zich in hunne huizen bedronk, tot eene geldboete verwezen. In gevalle de beschuldigde zijne boete niet betalen konde zonder dat zijne vrouw of kinderen daarbij schade leden, werd hij voor 2 dagen en 2 nachten of langer bij water en brood gevangen gezet (1). Alle deze overigens zeer doeltreffende maatregelen konden evenwel niet beletten, dat het misbruik van sterke dranken in *Wurtemberg* gestadig meer veld won. Het was ook dien ten gevolge, dat in 1620 de overheidspersonen aldaar bij eene publicatie aangemaand werden, om de vroeger gegevene bevelen streng te handhaven en den schuldige volgens de wet te tuchtigen, vermits verschrikkelijke voorbeelden overvloediglijk bewezen, dat de inwoners, even als vroeger, aan de vreesselijke ondeugd der dronkenschap prijs gegeven waren (2).

Op den 31 Maart 1718 werd er in het Koningrijk *Beijeren* een openbaar verbod afgekondigd tegen het zich bedrinken; terzelfder tijd liet Paus INNOCENTIUS III de be-

(1) Wurtemberg. Landesordnung, Tit. 99—128.

(2) Wurtemberg. Landrecht, 1679, p. 343.

schonkene geestelijken scherp kastijden en verklaarde hun ambt en kerkelijk inkomen of prebende voor vervallen.

In het jaar 1524 verbood PHILIPPUS, Markgraaf van *Hessen*, het verkoopen van brandewijn, en in het jaar 1582 werd dezelfde verordening te *Frankfort* $^{a}/_{m}$ in acht genomen, vermits de geneeskundigen bewezen hadden, dat de grootere sterfte, welke toenmaals opgemerkt werd, van het brandewijn drinken ontstond. Dit zelfde verbod werd ten jare 1605 hernieuwd. — FRANK (1) verhaalt, dat de overheid in *Zwaben* in 1562 het bereiden van brandewijn uit vruchten verbood, en dat in het jaar 1695 *Osnabrück* zich beklaagde over de buitengewone duurte van het hout en het tot voedsel zoo noodzakelijke koren, hetwelk daar van daan kwam, omdat beiden door de zoo menigvuldige brandewijnstokerijën verbruikt werden. Uit dien hoofde verlangde men dat het stoken en verkoopen van brandewijn zooveel mogelijk beperkt werd. Ook schreef Hertog ERNST AUGUST van *Brunswijk* en *Luneburg* ten jare 1691 een bevel tegen den brandewijn uit, luidende als volgt: »Aangezien men te »weten is gekomen dat de brandewijn door den ge»meenen man schier niet langer als artsenij, maar »als een dagelijksche drank, mitsgaders als een mid»del tot zwelgerij en ontucht gebezigd wordt, voorts »dat degene die zich aan zoodanige moorddadige »gewoonte verslaafd hebben daardoor eindelijk hunne »gezondheid, verstand en tijdelijke welvaart zullen »moeten prijs geven, zoo wordt mits dezen bevolen »en gelast:

(3) t. a. p. bl. 60.

1°. »Om in de huizen en winkels waar brandewijn »te koop is, mitsgaders in de apotheken, wijn- »huizen en herbergen aan niemand meer als ten »hoogsten voor 1 gros te gelijk van Rhijn- Fran- »schen brandewijn en sterke *Aqua vitae*, en »van koren-brandewijn of slechte *Aqua vitae* »niet meer dan voor eene halve gros te tappen; »wijders om volstrekt geene drinkgelagen of »gasten, waar het ook zijn moge, te houden."

2°. »Wordt een iegelijk ten scherpsten aangemaand, »om zich van alle overmaat en dronkenschap »te onthouden, alles onder ernstige onvermijde- »lijke straffe."

3°. »De herbergiers en kasteleins, die dit verbod »mogten overtreden, zullen telkens met eene »dadelijke geldboete van 20 rijksdaalders gestraft »worden, waarvan de aanbrenger *een vierde »gedeelte* ontvangen zal."

4°. »Het borgen van brandewijn zal volstrekt niet »mogen plaats vinden, en geregtelijk zal den »eischer op klagte van dien slechts eenen daal- »der uitbetaald worden."

5°. »De overheden zullen verpligt zijn, de verschil- »lende brandewijnhuizen, bovenal des namid- »dags, vlijtig te laten visiteren."

6°. »Alle deze bepalingen zullen aangeplakt en van »den kansel gepubliceerd worden."

Door een Koninklijk Edict van GEORG II werden deze artikelen ten jare 1736 bekrachtigd en voegde deze vorst hier nog het navolgende bij:

1°. »De beschonkenheid zal door den magistraat »met eene gevangenis of opsluiting van 3 dagen

»bij water en brood gestraft worden. Bij her»haling zal deze ondeugd *pro criminali* ge»houden en de beschuldigde in een rasp- of »tuchthuis opgesloten worden."

2°. »Geen in dronkenschap gepleegd feit of misdrijf zal »bij de wetten eenige bescherming vinden, maar »gelijk als met voorbedachten rade geschied, be»schouwd en als zoodanig gestraft worden."

3°. »De beschonkenen zullen van de straten opgenomen »en in verzekerde bewaring gebragt alsmede ge»tuchtigd worden. Ook wordt mits dezen het mis»bruik bij bruilofts- en doopmalen afgeschaft."

4°. »Een ieder die zich aan vervalsching of verster»king van brandewijn door middel van peper »of andere scherpe stoffen schuldig zal maken, »zal in eene geldboete van 50 rijksdaalders »vervallen, van welke som den aanbrenger (on»der verzwijging van zijnen naam) *de helft* zal »worden uitgereikt.

»Wijders wordt bij deze gelast om dit *Edict* »jaarlijks des Zondags na *Trinitatis* van alle »kansels af te lezen en op alle gebruikelijke »plaatsen aan te plakken."

§ 68.

Als men nu de menigte van toenmaals reeds genomene maatregelen in aanmerking neemt, dan vraagt men als van zelve, welke toch de reden moge zijn, dat de pogingen van zoo vele onderscheidene Besturen zoo weinig aan de verwachting beantwoord hebben? Het schijnt ons toe, dat de bedoelde verordeningen zelve het struikelblok moeten geweest zijn. —

immers zijn dezelve altijd met een finantiëel oogmerk verbonden geweest, terwijl zelfs zeer dikwijls op het welzijn der natie in het geheel geen acht werd geslagen. Alle vroegere verordeningen, b. v. zoo als die van het jaar 1694, 1697, 1703, 1717, 1718, 1729, 1776, betroffen meestal het branden van den draf, hetwelk nu eens verboden, dan weder toegestaan werd, naarmate er veel of weinig brandewijn in voorraad en de oogst overvloedig was; eenige bepalingen omtrent de verschillende wijnsoorten, welke ten voordeele der schatkist of bijzondere stads-kassen slechts op bepaalde plaatsen ingekocht mogten worden, hadden eveneens een finantiëel doel. Slechts een enkel maal gebeurde het, dat er eene wet ontworpen werd ter beperking van het overmatig gebruik van spirituosa, in welke een hooger doeleinde gegrond was; *dat* namelijk, om het volk van tot hiertoe geledene nadeelen te bevrijden en te beschermen. Zonder hieromtrent te dezer plaatse in verdere beschouwingen te treden, voeren wij nog ons eigen land aan. In hetzelve zijn ook reeds in de vroegste tijden onderscheidene algemeene verordeningen ingevoerd. Als de meest belangrijke kunnen die van Keizer KAREL V dienen. Die van het jaar 1531 was van den navolgenden inhoud: »Om te gaan en te con»verseren in tavernen, cabaretten of andere dergelijke »plekken, ook het spel van de kegelen, ballen, teer»lingen en andere verbodene speelen: constituerende »dat zij somtijds voor recreatie een pot biers met »hunne huisvrouwen zullen mogen drinken, zonder »zich nogthans dronken te drinken." In het zoogenaamde *Eeuwig Edict* van *genoemden Vorst* Art.

18 vindt men een verbod van dezen Keizer aan de Regenten, die hij gewoon was 's jaarlijks naar de *Nederlanden* te zenden, »om er geene zoodanige »persoonen toe te nomineeren, die gewoon zijn sich »dronken te drinken; en dat indien sulcke luy-»den in der wet ghestelt waren, hij wil dezelven »door den Secreten Rade schadelycken doen dexti-»tueren ende priveren van heuren Staten ten exem-»pele van alle anderen, sonder dat zy in toekomende »tyden meer in de wet sullen mogen of hebben ad-»ministratie van de gemeene saecken."

Behalve deze algemeene plakkaten had men er nog bijzondere voor de verschillende provinciën, ja waren er zelfs plaatselijke wetgevingen en reglementen (1), welke alle te dezer plaatse op te noemen ons te ver van het voorgestelde doel zoude leiden. Zeker althans is het, dat juist de groote menigte van instellingen aan het doen ophouden van het misbruik in den weg stond en de eensgezindheid verhinderde, omdat men wel is waar min of meer tegen het gestadig toenemend misbruik kampte, maar zulks door geene krachtige *algemeen werkende* maatregelen ondernomen werd, en er dien ten gevolge noodzakelijk eene verdeeldheid en verschil van gevoelens bestond, welke het overmatig gebruik van sterke dranken tegen wil en dank begunstigden.

---

(1) Er was luidens de wetten der groote Societeit te *'s Hage* een tijd, dat men het gebruik van jenever en ander geestrijk vocht als onfatsoenlijk beschouwde, (Zie W. J. E. V. LIJNDEN t. a. pl. pag. 30) en nog tegenwoordig mag op vele societeiten en koffijhuizen, ten minste 's avonds, geen jenever of andere sterke drank getapt worden.

§ 69.

De onpartijdigheid en naauwgezetheid, welke wij bij ons onderzoek volgen moeten, maken het ons ten pligt, te dezer plaatse in het midden te brengen, dat niettegenstaande men hier en daar in ons vaderland zich eenigzins moge beijverd hebben, om, zoowel van wege de regering en overige besturen als anderzins de verkeerde begrippen, welke er overal onder de mindere volksklasse nog heerschen, omtrent het nuttige en onontbeerlijke der sterke dranken, uit den weg te ruimen, men echter aldaar niet minder de buitensporigheden in het drinken dan in andere landen te betreuren heeft. Verdere bewijsgronden voor deze stelling behoeven wij voorzeker niet aan te voeren, wijl dezelve in het *tweede Hoofdstuk* genoegzaam uiteen gezet is, en behalve dien is deze zaak te wereldkundig om langer bij dezelve te vertoeven.

§ 70.

Uit het vorenstaande in *Hoofdstuk I* (vergel. § 10) hebben wij opgemerkt, dat eene verfoeijelijke industrie zich al meer en meer bemoeid heeft, om eene menigte van zelfstandigheden op te sporen en te ontdekken, waaruit het vergift dat meer algemeen onder den naam van geestrijk vocht bekend is, bereid konde worden (1). De vernuftige en vindingrijke geest

(1) Te *St. Hubert* in het *Luxemburgsche* is in het laatst van het jaar 1839 eene fabriek op groote schaal opgerigt tot het vervaardigen van wijn en brandewijn, uitsluitend uit de vrucht van eenen heester (*Vaccinium mirtillus*), welke men zegt dat tot nog toe voor geheel nutteloos gehouden werd. Dit laatste is zeer te betwijfelen, uit-

van den mensch heeft dan ook als het ware zich zelven overtroffen in de uitvinding van mechanische en chemische middelen, om dit vergift des te overvloediger, spoediger en tot den minst kostbaren prijs te kunnen leveren, zoodat het eindelijk zooverre gekomen is, dat de sterke dranken in ongehoorde en ongeloofelijk groote hoeveelheden bereid en tot eenen prijs verkocht worden, die ook den armsten, van het medelijden van anderen levenden man tot derzelver aankoop in staat stelt.

§ 71.

Maar moge ook, door het finantiëel belang en voordeel, het misbruik van sterke dranken eene verbazende uitgestrektheid bekomen hebben, van den anderen kant blijft men hetzelve niet koelbloedig aanschouwen; inderdaad is men in de laatste tijden onophoudelijk werkzaam geweest tot het beramen van plannen en vaststellen van maatregelen, om zoo veel mogelijk in de toenemende nadeelen van het veldwinnend misbruik van sterke dranken te voorzien en te hulp te komen. En mogt het ook al waar zijn, dat de weldadige en menschlievende pogingen van onderscheidene verdienstelijke mannen niet de gewenschte uitkomst beloven, en de kwaal in plaats van te verbeteren, verergerd is, dan toch zal men zich daardoor niet van het ingetreden spoor laten terugbrengen. Niet zelden toch gebeurt het, dat door de uithaling van den splinter, de ontsteking erger wordt, maar juist deze is een noodzakelijk vereischte

hoofde de bessen eetbaar en zelfs zeer smakelijk zijn en de heester in de leerlooijerijën gebruikt wordt.

ter genezing. Wie weet verder niet, dat eene grootsche en heilrijke taak, welke de verbetering van het een of ander ingeworteld kwaad ten doel heeft, tevens zeer moeijelijk is, en dat weldadige en gewenschte onderneningen, van welken aard ook, slechts zeer langzaam en moeijelijk tot stand komen, en wel daarom, dewijl men van eene verouderde gewoonte niet ligt afgaat, en dit nog te meer, bijaldien dezelve eene kwade is.... Maar het is onnoodig dit onderwerp verder te verdedigen. Het daarzijn van eene menigte daadzaken is reeds een even zeker bewijs van den volhardingsgeest, als wel een vereerend blijk van de menschlievendheid onzer natie. Getuigen hiervan zijn de verschillende opgerigte *Matigheids-* of liever *Afschaffings-genootschappen*, waarvan wij slechts het *Utrechtsche*, *Arnhemsche*, *Rotterdamsche*, *Vriesche* (te *Dragten*) met name aanvoeren; niet minder mogen de onderscheidene uitgekomene tegen het gebruik en misbruik de spirituosa gerigte geschriften een bewijs opleveren, dat vele weldenkende mannen met onvermoeide pogingen medewerken, om de verkeerde en heillooze begrippen, vooral bij de behoeftige volksklasse, van lieverlede uit den weg te ruimen.

Nog meer voorbeelden, zoo als de in verschillende maandschriften en dagbladen voorkomende artikels zijn hier bij te brengen, schoon het aangevoerde genoeg zijn moge om mijn oordeel te staven.

§ 72.

Wij gaan thans over tot het meer aangename gedeelte van ons onderwerp, om eene korte beschrijving te geven van de middelen, welke zouden kunnen

strekken om het noodlottig misbruik van sterke dranken tegen te gaan. Maar moge onze taak aangenaam zijn, dezelve is insgelijks niet zonder groote moeijelijkheid. Het voorstellen van middelen is wel zeer gemakkelijk, maar eene andere zaak is het, doeltreffende schikkingen aan te geven, welke de hoop op eenen goeden uitslag kunnen regtvaardigen. Dit laatste schijnt inderdaad met ontzaggelijke moeijelijkheden gepaard te gaan en overal eenen verbazenden tegenstand te ontmoeten, hetgeen bij den eersten aanblik vreemder en onbegrijpelijker schijnt, dan wel inderdaad het geval is, zoo als nader zal betoogd worden. Niettemin moeten wij toestemmen, dat wanneer men in aanmerking neemt, dat zoo vele doorkundige mannen tegen het misbruik van sterke dranken gestreden hebben, het verwondering moet baren dat er zóó weinig is uitgerigt.

Schoon wij opregte hulde toebrengen aan het *groot aantal* van uitgedachte maatregelen, is het juist dit *groot aantal* dat ons aan een gewenscht gevolg doet wanhopen. Immers bewijst hetzelve, dat genoemde kwaal zoo niet ongeneeslijk, dan ten minste zeer hardnekkig aan alle beproefde middelen het hoofd biedt, althans zeer moeijelijk te overwinnen is.

Wat behoeft men anders onophoudelijk op nieuwe middelen te zinnen? wij herinneren hierbij aan de *Longtering*, de *Hondsdolheid* of *Watervrees* en den *Kanker*, gebreken, die niettegenstaande de geneeskunde eene lange rij van geneesmiddelen voor dezelve uitgedacht, en men zelfs bijna alle klassen van geneesmiddelen op eene empirische wijze beproefd

heeft, zich tot nog toe als hopeloos en ongeneeslijk betoond hebben (1).

Welke zijn dan de gemoedelijke bezwaren tegen de verwijdering van dat heilloos misbruik, en zijn deze in dat misbruik zelf of in de tegen hetzelve beproefde middelen te zoeken?

Schijnt het overal verkregen ongunstig resultaat niet de gedachte te regtvaardigen, dat het ten eenen male onmogelijk is de sterke dranken uit de maatschappij te verbannen?

Beide vragen behoeven niet ontkennend beantwoord te worden. Vooreerst antwoorden wij dan op de eerste, hetgeen wij met onpartijdigheid wenschen te doen. Wij blijven gelooven, dat de gemoedelijke bezwaren, welke de wegruiming der geestrijke dranken schijnt te ondervinden, niet in het misbruik zelf, voor hetwelk ongeneeslijk te houden er geene redenen bestaan, maar in de daartegen gekozene maatregelen hunnen oorsprong hebben. Men heeft namelijk vele en zelfs zeer doelmatige middelen voorgesteld en aangegeven, maar zeer weinige in praktijk gebragt, en ziedaar naar onze meening grootendeels de reden, waarom men er tot dus verre nog niet in geslaagd is, het misbruik van sterke dranken tegen te gaan. Wat zullen *matigheidsgenootschappen* en *volksschriften* (dit toch is bijna alles wat men beproefd heeft) baten, zoo niet tevens door vermaningen en waarschuwingen op de zedelijkheid gewerkt, het volk niet te gelijk van de nadeelen der sterke dranken over-

(1) »Je mehr Mittel gegen eine Krankheit, desto unsicherer ihre Behandlung," zegt SCHÖNLEIN (Pathol. u. Therap. 1836).

tuigd, de dronkenschap strengelijk gestraft, de oorzaken, welke tot dezelve aanleiding geven, verminderd en uit den weg geruimd, en het algemeen een beter middel ter vervanging van den jenever aangeboden worde.

Nog eens zij het gezegd, dat wij de voorgestelde maatregelen als zoodanig huldigen, maar eerst dan zullen wij derzelver doelmatigheid erkennen, wanneer dezelve *gelijktijdig en wel alle te zamen* in het werk worden gesteld. Moge het een of ander aangeprezen middel nog zoo doelmatig schijnen, dan toch zal het eerst van kracht zijn, wanneer hetzelve door alle overige, tot hetzelfde oogmerk voorgestelde, middelen te hulp gekomen, in werking zal treden. Op zich zelf staande en als zoodanig handelende zal deszelfs gezag te kort schieten, gelijk eene menigte pijlen, ieder afzonderlijk door de zwakste hand, maar tot eenen bundel vereenigd door niemand zal kunnen gebroken worden. — Gaan wij te ver, wanneer wij beweren, dat wil men iets duurzaams tot stand brengen, zulks alleen door overeenstemming van bedoeling en gevoelens, door gelijksoortige handelingen en door eenheid geschieden kan. Er moet een vereenigingspunt en naauw verband bestaan. Maar de kracht zal altijd vernietigd zijn, in gevalle een enkel persoon iets ondernemen wil, terwijl zijne deelgenooten hunne medewerking weigeren, en zoodoende de klip zijn waarop zijne pogingen noodzakelijk schipbreuk moeten lijden.

Wij zullen later de redenen ontvouwen, welke er naar onze meening bestaan kunnen, tegen het ten uitvoer brengen van vele der voorgestelde maatrege-

len, en gaan thans over tot de uiteenzetting van het andere punt van ons onderzoek, of namelijk, door het tot hiertoe verkregen ongunstig resultaat, niet de gedachte bij ons moet opkomen, dat de sterke dranken niet uit de maatschappij kunnen verbannen worden?

Den lezer naar de beantwoording der eerste vraag verwijzende, zal hier eene korte toelichting voldoende zijn. Uit het bovenstaande is immers gemakkelijk te ontdekken, waarin de oorzaak van het voortdurend misbruik van sterke dranken te zoeken zij. Wij hebben gezien, dat slechts ettelijke der voorgestelde maatregelen in praktijk gebragt zijn, en zal het ons dan nog verwonderen dat het verkregen resultaat ongunstig geweest zij en geenszins aan de verwachting beantwoord heeft. Is dit nu zoo, dan vinden wij geenen grond tot de veronderstelling, dat de sterke dranken niet kunnen verbannen worden. Vroeger toen het gebruik van bier alom in zwang was, en men het gebruik van jenever als hoogst onfatsoenlijk beschouwde, ging men welligt ook van het beginsel uit, dat het dagelijksch gebruik van bier nimmer voor dat van den jenever zoude kunnen plaats maken. De ondervinding nogtans heeft het tegendeel geleerd (1). Waarom zoude nu op zijne beurt de jene-

---

(1) Het vast getal, gelijk ons 't oud geschiedboek meldt
Van *Apotheken*, was voorheen op *acht* gesteld
En *Brouwerijën* heeft men *tachtig* hier geteld.
Doch door verlichting en de zucht tot nieuwigheden
En om niet dat te doen wat onze vad'ren deden,
Verspilt men thans aan zalfje en ruffipil zijn geld
En wil men 't niet meer aan 't gezonde bier besteden,
De drankjes hebben 't bier uit *Groningen* verdreven,

ver niet wederom door het gezonde en voedzame bier kunnen vervangen worden?

Vroeger hield men het voor schier onmogelijk, dat er eens een tijd zoude komen dat de thee (die slechts als artsenij bekend was en zelfs tegenwoordig in *Duitschland* nog als zoodanig gebruikt wordt) de eerste plaats onder onze dagelijksche dranken zoude worden ingeruimd. Thans heeft men die gedachte laten varen, omdat de ervaring derzelver gegrondheid gelogenstraft heeft. En waarom dan, van deze daadzaken uitgaande, de verwijdering der sterke dranken als geheel onmogelijk te beschouwen?

§ 73.

Wij hebben dan gezien dat een uitgestrekt veld met werkzaamheden voor ons ligt en dat, wil men de handen vereend aan het werk slaan, onze gezamenlijke pogingen zeer nuttig en heilzaam voor het vaderland kunnen worden. Naar mijn gevoelen dan laten zich de middelen, welke met hope op goed gevolg tegen het misbruik der sterke dranken beproefd zouden kunnen worden, het best tot de navolgende drie hoofdklassen terugbrengen:

I. *Wettige maatregelen door de Hooge Regering en overige Besturen te nemen.*

Zoodat van *tachtig* slechts *twee* brouwerijen bleven,
En *Apotheken* men reeds *een en twintig* telt (1),
(Groning. Volks-Almanak 1839).

---

(1) Gaan wij te ver, wanneer wij veronderstellen dat het toenemend misbruik van spirituosa de oprigting van zoovele apotheken (wier getal thans reeds 25 beloopt) noodig heeft gemaakt?

II. *Middelen welke zouden kunnen strekken om de zedelijke vorming en opleiding te verbeteren.*

III. *Middelen om de aanvallen van drinkzucht of drinkziekte en andere ziekten, welke tot het ontstaan der dronkenschap aanleiding geven, te genezen en drinkers van hunne gewoonte af te brengen.*

Tot de maatregelen welke door het Gouvernement en de overige besturen genomen kunnen worden reken ik:

Ten eerste. *Het verminderen der oorzaken, welke het misbruik van sterken drank begunstigen.*

De meest algemeene oorzaak van het misbruik der geestrijke dranken is meestal de begeerte, om zich, krachtens den drank, in eenen toestand te verplaatsen, in welken de wederwaardigheden des levens vergeten worden. Uit dien hoofde drinkt dan ook groot en klein, rijk en arm, jong en oud, en waren de meeste volken ten allen tijde in overvloed van dronkenmakende dranken voorzien, wier uitvinding en bereiding dikwerf sporen dragen van de grootste scherpzinnigheid. Verg. § 67 in de noot.

Behalve deze algemeene oorzaak, tegen welke niet iets te doen is, zijn er echter nog vele andere, die medewerken om het misbruik van sterke dranken te bevorderen.

Wat nu de uiterlijke omstandigheden betreft, die tot het misbruik van geestrijken drank aanleiding geven, zoo vermeld ik hier hoofdzakelijk:

De zittende levenswijze, het lange staan en gaan in vrije lucht, zoo als dit met tolgaarders, portiers, tuinlieden, schildwachten, schippers, kruijers, voerlieden enz. het geval is, en ofschoon hier de oorzaak van de eene zijde welligt in het zware arbeiden in de vrije lucht gelegen is, zooals bij tuinlieden, metselaars, straatwerkers, is dezelve echter van den anderen kant grootendeels aan het gebrek

aan bezigheid en de zucht tot verstrooijing toe te schrijven (1). Gebrek aan voortdurenden arbeid niet zoo zeer op zich zelf, dan wel als de moeder der armoede en tevens der ondeugd, geeft op zijne beurt mede aanleiding tot uitspatting in den drank. Deze oorzaak neemt helaas dagelijks toe; eensdeels omdat door den minderen aftrek bij de fabrijken als gevolg van concurrentie der veelvuldige stoominrigtingen en door de mindere levendigheid van handel en expeditie, er eene tijdelijke slapheid van arbeid is, en ten andere, uit hoofde door de stage toeneming der bevolking ook het aantal werklieden vermeerderd wordt.

Bij gebrek aan werk vervallen derhalve de bekwaamste en vlijtigste arbeiders tot armoede en tot al de nadeelen van dezelve. De armoede nu is eene bedroevende omstandigheid, die niet slechts noodzaakt van alle genoegens en geriefelijkheden des levens afstand te doen, maar die zelfs bij veel arbeid den aankoop van het noodzakelijkste schier onmogelijk maakt. Is het dan te verwonderen dat de arme, om zijn ongeluk en ellende voor een oogenblik te vergeten, tot den drank zijne toevlugt neemt? Maar dit aanlokkelijk vergift wordt hem weldra tot gewoonte, ja ten laatste bestaat zijn eenig geluk daarin, zich jenever te verschaffen; hij bekommert zich niet meer om het lot van zijn ongelukkig huisgezin, hij heeft een tegenzin in den arbeid, dien hij zelfs later niet meer verrigten kan, en zoo snelt hij met reuzenschre-

---

(1) Dit schijnt wel hoofdzakelijk de reden te zijn, waarom zoo vele krijgslieden, de vermoeijenissen van den oorlog niet mede gerekend, aan den drank verslaafd zijn.

den het treurigst noodlot te gemoet, bijaldien hij niet reeds vroeger door eenen plotselijken dood weggerukt wordt. Door den Staat en zijne medeburgers, welken hij tot last verstrekt, wordt hij als een nutteloos lid der maatschappij, als een aan ligchaam en ziel verminkt wezen beschouwd. Ziedaar het lot van een' man, die zonder deze noodlottige armoede naar allen oogenschijn een regtschapen burger zoude geworden zijn. Een wreed lot voorzeker! ware zijne volslagen zedelijke overschilligheid in deze omstandigheden niet zijn eenigst geluk.

Bovendien zijn nog vele andere hartstogten, die met de armoede hand aan hand gaan, zoo als huisselijke kommer en oneenigheid, wangedrag enz., oorzaak van de uitspatting in den drank.

Mede mogen wij op den voorgrond stellen, dat dagelijks door ouders slechte voorbeelden aan hunne kinderen gegeven worden. Het is trouwens genoegzaam bekend, dat het bij de min vermogende volksklasse eene algemeen aangenomen gewoonte is, de verschillende ziekten hunner kinderen met jenever en brandewijn te behandelen. Om het tandenkrijgen eenigzins te hulp te komen, om den kinkhoest tegen te gaan, wordt niet dan jenever te baat genomen. Bij iedere ziekte is de jenever of brandewijn meest altijd het eerste middel tot hetwelk men zijne toevlugt neemt; later en meestal te laat komt de doctor om wonderen te doen!

En is het dan te verwonderen dat door deze vreesselijke gewoonte, de kinderen in hunne vroege jeugd reeds smaak voor den jenever krijgen en de zucht tot den drank hun als het ware van de wieg af reeds

12

ingeprent wordt. Daarom drinken de kleinste kinderen reeds jenever, zonder gezigten te trekken. Zij apen hunne ouders na, die bij alle gelegenheden stevig de glazen ligten.

Om die reden schijnt het mij toe, dat ter wering van het misbruik van sterke dranken, vooral de pogingen daartoe met hope op goed gevolg op de jeugd zouden kunnen worden beproefd (1).

Daar een ieder zeer ligt zal gevoelen, hoe gewigtig het is eene kwaal reeds bij derzelver opkomst of ontkieming te kennen, meen ik in het bijzonder de aandacht van een ieder op dit punt te moeten vestigen; omdat men daardoor het kwaad in deszelfs geboorte kan verstikken en in alle gevallen zekerder van de genezing zijn zal, naardien, gelijk het spreekwoord zegt, een vonkje gemakkelijker dan eene uitslaande vlam te blusschen is (2).

---

(1) En ook is inderdaad het gebruik der sterke dranken reeds eenigermate verminderd ten gevolge van den verbeterden toestand van het schoolwezen in ons vaderland (vergl. § 62). Immers zou men door op het opkomend geslacht te werken, wel het meest kunnen bijdragen, om het misbruik van sterken drank te weren, daar de indruk, welken wij in onze jonge jaren ontvangen, ons gedurende het geheele leven bijblijft, terwijl wij daarentegen in rijperen leeftijd door den tijdgeest zoodanig medegesleept worden, dat alsdan geene vermaningen meer baten. — Wij achten het daarom van groot belang dat het onderwijs op de scholen ook vooral de strekking hebbe, om de jeugd vrees en afkeer voor sterke dranken in te boezemen en dezelve in tijds voor de nadeelige gevolgen daarvan te waarschuwen.

(2) Uit *Hohenzollern-Hechingen* schrijft men dato 5 April 1841, dat ter wering van de nadeelen die voor de jeugd voortspruiten uit het bezoeken der wijnhuizen enz. bevolen wordt, dat aan alle jonge lieden beneden de 16 jaren, of zoo lang zij nog leerlingen zijn,

Van onderscheidene andere oorzaken die tot het misbruik van sterke dranken verleiden, b. v. slechte voorbeelden en gezelschappen, geestinspannenden arbeid, de zucht tot drinken, is het onnoodig te dezer plaatse iets te zeggen omdat dezelve te allen tijde bestaan zullen.

§ 74.

Na de opnoeming van deze inderdaad krachtig werkende oorzaken, die het misbruik van sterke dranken zoo zeer begunstigen, zal een ieder zeer ligt bevroeden hoe belangrijk het is, ook de meest verwijderde oorzaken van het misbruik van sterke dranken te kennen. Voorts is het gemakkelijk te bespeuren, dat de armoede zoowel door haar zelve als door de daaraan verbondene nadeelen, eenen aanmerkelijken invloed op het misbruik der spirituosa uitoefent; van deze stelling uitgaande, moeten wij erkennen, dat eene verbetering van den toestand van het armwezen hoogst wenschelijk en niet anders dan weldadig zoude zijn, om het misbruik der sterke dranken te doen verminderen. Op welke wijze zulks geschieden kan ligt niet op onzen weg aan te geven en zoude ons te ver van het voorgestelde doel verwijderen. Daaromtrent

---

worde verboden de wijnhuizen te bezoeken, zelfs in gezelschap hunner ouders of voogden, met uitzondering van het geval, wanneer hunne zusters enz. in den echt mogten treden, als wanneer zij de bruiloftsviering in het wijnhuis mogen bijwonen. De ouders of voogden, welke de jonge lieden tegen dit verbod aan, naar zulke plaatsen medenemen, of kroeghouders, die den jongen lieden sterke dranken voor *geld* of op *borg* afleveren, vervallen in eene geldboete van 1 florijn 20 kr. (O. P. A. Zeitung, April 1841).

zie men het voortreffelijk geschrift van den Heer G. LUTTENBERG (1), hetwelk der lezing overwaardig is. Wij kunnen tevens niet nalaten, de volgende belangrijke opmerking, welke ZEd. in dit geschrift medegedeeld heeft, alhier kortelijk over te nemen.

De Heer LUTTENBERG zegt namelijk: »Dat men in ons vaderland, zoowel als elders, de opmerking heeft gemaakt, *dat er op den Zaturdag avond meer buitensporigheden plaats hebben dan op eenigen anderen avond in de week.* Op den eersten opslag klinkt zulks vreemd, maar het is meer dan waarschijnlijk dat de oorzaak daarvan gelegen is in het algemeen aangenomen gebruik *om de arbeidsloonen des Zaturdags avonds uit te tellen.* Daar er nu een geheele dag staat te volgen op het ontvangen van eene som gelds, welks bezit de arbeidsman niet dagelijks gewoon is, geraakt hij al ligt in de verzoeking naar de kroeg te gaan en een groot gedeelte van het geld te verteren, hetwelk moest strekken om in de behoeften van zijn huisgezin te voorzien. Het zoude derhalve van groot voordeel zijn, wanneer de arbeider in plaats van *Zaturdag* des *Vrijdags* avonds zijn loon zoude ontvangen. Alsdan zoude hij zich niet durven te buiten gaan, omdat er op dien avond geen vrije dag zoude volgen om zich weder te herstellen, daar hij des Zaturdags morgens weder op zijn werk moet zijn en diensvolgens zoude het loon in de handen der huisvrouw komen en nuttiglijk besteed worden. Al wie met den arme van nabij bekend is, weet het, dat het alleen op den oogenblik

(1) Proeve van onderzoek omtrent het armwezen in ons vaderland, Zwolle 1841.

is waarop hij geld komt te ontvangen, dat hij in verzoeking geraakt om het kwalijk te besteden en dat alzoo, wanneer hij het loon op Vrijdag of op eenen anderen bij voorbeeld Maandag ontving, de nieuwigheid des Zondags ochtends reeds grootendeels zoude overgegaan zijn." — Behalve dat hem nu de gelegenheid bemoeijelijkt zoude worden om het zuur verdiende geld dadelijk weder te verbrassen, zoude tevens door dezen laatsten maatregel de Zondag niet zoodanig als wel tegenwoordig het geval is, ontheiligd en vergeten, maar aan de openbare Godsdienstoefeningen vlijtiger deel genomen worden, en bij gevolg zoude door eene treffende en op de zedelijkheid werkende predikatie, het Algemeen gesticht en de oorzaken weggenomen worden, die eenen zoo hoogst verderfelijken invloed, vooral op de minvermogende volksklasse uitoefenen.

Grootendeels om dezelfde reden als de armoede, is de bedelarij oorzaak van het misbruik van den drank. Gaarne doen wij hulde aan de pogingen der *Hooge Regering*, die zulks geenszins uit het het oog verloren en zich op alle mogelijke wijze beijverd heeft om deze kwaal te weren, gelijk onderscheidene van Gouvernementswege opgerigte bedelaarsgestichten genoegzaam bewijzen.

§ 75.

Onder de overige van wege de *Hooge Regering* te nemen maatregelen, stelle ik op den voorgrond:

Ten tweede. *Het bestraffen van de dronkenschap.*

Zoo als wij gezien hebben, bestaat er eene dringende noodzakelijkheid om op het meer en meer veld winnend misbruik der spirituosa het oog te vestigen, en het

belang der menschheid vordert, datgene bij te dragen, dat strekken kan ter vernietiging of genezing van dit misbruik, hetwelk men waarlijk als eene wezenlijke pest kan beschouwen.

Zoo er nu inderdaad eene geneeswijze en middelen bestaan (en hieromtrent zal niemand wel eenigen twijfel koesteren) dan behoort *het bestraffen der dronkenschap als het eerste zoo niet het eenigste middel dat een goed gevolg belooft* genoemd te worden. Ik ben des te zekerder dat dit middel de gelukkigste resultaten opleveren zal, omdat in die landen, alwaar hetzelve in praktijk gebragt is, het misbruik der sterke dranken ook reeds aanmerkelijk afgenomen heeft. En al ware dit laatste niet het geval, dan toch zoude men, door den dronkaard te bestraffen, het plegen van zoovele misdaden, waaraan de dronkenschap onmiddelijk schuld heeft, voorkomen en den beschonkenen zelven en der overige menschheid eene werkelijke en onberekenbare dienst bewijzen. Het is dan ook om die reden dat ik het bestraffen van de beschonkenheid zelve en niet (zoo als velen van oordeel zijn) het strenger bestraffen van in dronkenschap gepleegde misdrijven als onmisbaar beschouw om het misbruik van sterke dranken tegen te gaan. Het is immers veel doelmatiger en gewis ook veel menschlievender, de oorzaak van zoovele ongelukkige wandaden dadelijk te bekampen, dan het op het ergst te laten aankomen en zoodoende den dronkaard aan de zwaarste beproeving bloot te stellen, door hem in de gelegenheid te laten, van zijne opgewondene hartstogten en driften den vrijen teugel te laten vieren en hem te spade over zijne volvoerde daad berouw te doen heb-

ben. De bedreiging, het leven te zullen verbeuren of twintig jaren en langer opgesloten te blijven, zal geen' afschrik verwekken bij iemand, die zichzelven reeds door eene in een noodlottig oogenblik bedrevene misdaad als eerloos uit de maatschappij verbannen, en aan de algemeene verachting en afgrijzen prijs gegeven heeft, maar de vrees eenvoudig opgesloten en ten toon gesteld te worden zal bij een overigens nog fatsoenlijk mensch doelmatiger werken.

Wij beamen derhalve ook volkomen het gezegde van den Heer W. J. E. V. LIJNDEN (1): »Dat dronken»schap nimmer behoorde geduld te worden door elk, »die eenig gezag over anderen voert. De regering »is verpligt," zegt hij, »en zij heeft het met eenigen »vasten wil in hare hand, om hare ambtenaren en »ondergeschikten van deze afzigtelijke kwaal te zui»veren, door het suspenderen, degraderen, of geheel »ontzetten uit hunne posten en bedieningen van allen, »die zich herhaaldelijk daaraan schuldig maken. In »alle vakken van bestuur behoorde deze regel te gel»den en een dronkaard als onwaardig om eenig ver»trouwen te genieten en onbekwaam om eenigen post »te vervullen beschouwd te worden (2)."

Wij gaan echter verder en vestigen de aandacht van de *Hooge Regering* op de in *Zweden* ingevoerde wetten tegen de dronkenschap, welke in doelmatigheid boven alle overige verordeningen van dien aard in aanmerking verdienen te komen. Aldaar wordt

---

(1) T. a. pl. pag. 25.

(2) Volgens CHASSANAEUS (*de justit. Burgund. et Gall.*) werden voorheen in Frankrijk de dronkaards van onderscheidene ambten geweerd.

hij, die zich dronken toont, de eerste maal voor 3 thaler, de tweede maal voor 6, de derde en vierde maal voor eene nog grootere som in boete geslagen. Ook verliest hij het kiesregt en kan niet als volksvertegenwoordiger worden gekozen. Daarenboven wordt hij den eerstvolgenden zondag openlijk in de kerk ten toon gesteld. Ten vijfden male wordt hij in een verbeterhuis opgesloten en voor de zesde maal duurt zijne opsluiting een jaar. Wanneer iemand zich dronken toont in het openbaar, b. v. op eene jaarmarkt, eene verkooping, dan wordt de geldstraf verdubbeld. Wanneer men iemand bewijzen kan dat hij eenen anderen tot dronkenschap verleid heeft, dan moet hij 3 Thaler en dubbel zooveel betalen, wanneer die persoon onmondig is, waarvan de eene helft aan den aanbrenger en de wederhelft aan de armen uitbetaald wordt. Heeft de beschuldigde geen geld, dan moet hij voor zijne boete werken. Deze bepalingen worden jaarlijks tweemaal door de Geestelijken van den kansel luid voorgelezen en ieder kastelein is bij eene zware geldboete verpligt een afschrift van hetzelve in het hoofdvertrek van zijn huis aan te plakken.

Het bestraffen der Dronkenschap is dus naar mijne meening *als hoofdmiddel*, dat tot wering van het misbruik van sterken drank beproefd zoude kunnen worden, aan te raden. Het bewind moest een ieder, die zich dronken in het openbaar of waar het ook zijn moge vertoont, mits *twee* of *meer* getuigen zulks zouden kunnen bevestigen, tot eene naar omstandigheden ligtere of zwaardere geldboete verwijzen, of met eene kortere of langere opsluiting straffen. Bij herhaling van deze ondeugd zoude de boete verdub-

beld of de straf verzwaard moeten worden. Op den eersten aanblik schijnt deze voorslag wel is waar belagchelijk, zoo niet onuitvoerbaar (1).

Eene *schijnbaar* moeijelijke onderneming, zeg ik, omdat het niet alleen waarschijnlijk maar zelfs zeker is dat, wil de *Hooge Regering* dezen voorgestelden maatregel ter harte nemen, zij zich wel deugdelijk van het tegendeel overtuigen zal (2).

---

(1) Onder de maatregelen, welke bij voorkeur tot wering der dronkenschap onder de krijgs- en zeelieden voorgesteld zijn bekleeden die van den Engelschen Generaal LOYDE eene voorname plaats. Deze Veld-Overste ziende dat geene stokslagen baatten, om de dronkaards in zijn regiment te verbeteren, besloot van maatregelen te veranderen. Bij de eerste gelegenheid dat een man op de wacht dronken gevonden werd, liet hij denzelven door den Chirurgijn examineren. Deze verklaarde dat dezelve zeer ziek was en naar het hospitaal moest. Derwaarts werd hij in een deken gedragen tot groot vermaak der overigen, die zich niet begrijpen konden, hoe men een' dronkaard met zooveel zorgvuldigheid behandelde. In het hospitaal werd den patient eene groote spaansche vlieg tusschen de schouders gelegd en een strikt diëet voorgeschreven, zoodat hij weinig meer dan eene dunne soep, water en brood verkreeg. Na acht of tien dagen, werd hij als hersteld ontslagen, en voor het front van het regiment met zijne herstelling geluk gewenscht. Dit veroorzaakte een hevig gelach. Doch toen deze maatregel ook bij anderen beproefd en zelfs daarmede voortgegaan werd zag men derzelver uitwerking. De spaansche vlieg, het vasten in het hospitaal en de spotternij der kameraden werkten sterker dan de stokslagen, die eertijds uitgedeeld werden. — Het werd eene zeldzaamheid dat iemand van het regiment zich in den drank te buiten ging.

(2) Ik veroorloof mij nog alhier te herinneren aan de verordening door de Districts-regering te *Aken* den 12. Aug. 1841 bekend gemaakt, waarbij, ten einde het misbruik van sterken drank zooveel mogelijk tegen te gaan, aan de tappers tegen intrekking van hun

Even onaannemelijk en vreemd schijnt ons misschien de verordening omtrent het rooken toe, welke in het Koningrijk *Hanover* (vooral te *Haarburg*) nogtans door iedereen stiptelijk in acht wordt genomen. Aldaar is het namelijk aan een iegelijk verboden, op straat eene pijp of cigaar te rooken, wordende degene, die zich aan overtreding hiervan schuldig maakt, tot eene geldboete verwezen. Deze daadzaak heb ik gemeend te moeten vermelden, om als bewijs te kunnen dienen, dat elke verandering ten belange van het algemeen welzijn, hoe vreemd dezelve ook in den beginne schijnen moge, de proef doorstaan kan, mits en wetgever en onderdaan eenstemmig handelen. Voorts diende ieder hebbelijke dronkaard onder bijzonder opzigt der policie te staan en deszelfs vermogen onder openlijk toevoorzigt gesteld te worden. Geen dronkaard moest eenig ambt bekleeden, als getuige of stemgeregtigde dienen of een patent bekomen kunnen. Ingevalle hij een' post waarnam, behoorde hij van denzelven ontzet te worden, onder beding nogtans, van in zijne waardigheid hersteld te zullen worden, zoodra hij bewijzen van beterschap zoude gegeven hebben.

Eindelijk nog zoude het van hoog belang zijn, wanneer het *Bewind* aan alle kroeghouders, wijnverkoopers en distillateurs ten strengste het verkoopen of

---

patent verboden wordt, om aan reeds eenigzins beschonkenen nog meer sterke dranken te verkoopen. De policie is tevens gelast om allen, die in beschonken toestand op de straat aangetroffen worden, terstond in verzekerde bewaring te brengen. Voorts heeft de regering herinnerd aan het verbod, wegens het toelaten van jonge lieden in de tapperijen enz.

tappen van sterke dranken aan beschonkenen verbood, op straffe van voor altoos de bevoegdheid te verliezen, gezegde dranken in het klein te mogen verkoopen, alsmede een besluit uitvaardigde, dat de, bij de verschillende herbergiers gemaakte schulden wegens geestrijke dranken, in hunne localen gebruikt zijnde, tot de speelschulden behooren en dus als onwettig beschouwd zouden worden, waaromtrent de regtbanken derhalve geene aanklagte zouden kunnen gedoogen.

§ 76.

Gelijk ik zoo even gezegd heb, moet het volk met het *Bewind* medewerken, en acht ik eene ineensmelting van beider werkzaamheden niet slechts nuttig, maar onvermijdelijk. De Hooge Regering nu kan een begin maken, door aan hare ambtenaren het misbruik van sterke dranken volstrekt te verbieden, en de overtreders dadelijk van hunne posten te ontzetten, met bijvoeging van de volgens de wet te bepalene straf of boete tegen de dronkenschap; en niet alleen heeft zij de bevoegdheid om aldus te handelen, maar zij is zulks zoowel ten belange harer eigene waardigheid als der openlijke zekerheid en algemeene welvaart verpligt.

Haar voetspoor kan intusschen door den onderdaan, die eenige magt of beheer over andere personen uitoefent, gemakkelijk gevolgd worden, onverschillig of die onderdaan in eene landsbetrekking geplaatst en als zoodanig weder over andere personen het toezigt heeft, of ambteloos burger zij, die over zijne dienstboden en ondergeschikten het gezag voerende, dezelve het over-

matig, gelijk ook zelfs het dagelijksch matig gebruik van geestrijke dranken strengelijk ontzeggen kan.

Aangenaam is het mij, alhier het voorbeeld van zekeren mij bekenden *Ingenieur van den Waterstaat* te kunnen bijbrengen, hetwelk ik wensch dat bij velen navolging moge vinden. Deze ambtenaar heeft aan zijne opzigters, onder-opzigters en verdere werklieden alle misbruik van spirituosa uitdrukkelijk verboden. Tevens wordt een ieder die dit verbod overtreedt, dadelijk en zonder onderscheid uit zijne dienst ontslagen, en op geene voorwaarde kan zoodanig persoon eenig blijk van goed gedrag of zedelijkheid erlangen om daarmede tot eenige andere betrekking te geraken. Wij zullen niet behoeven aan te toonen hoe zwaar deze bepalingen voor den arbeider wegen; de ondervinding leert derzelver doeltreffendheid.

§ 77.

Hoedanig ik mij dus van den eenen kant voor de bestraffing der dronkenschap verklare, zoo vinde ik mij van de andere zijde genoopt, mijne goedkeuring te ontzeggen aan die wetten, welke ten doel hebben om in dronkenschap gepleegde feiten of misdaden strenger dan anderzins te bestraffen. Het verkeerde dier straf behoef ik wel is waar niet te ontvouwen, naardien de ondervinding zulks genoegzaam bewezen heeft.

Behalve dien druischt deze straf regelregt aan tegen de hoofdbeginselen, welke door de Regering aangenomen en als zoodanig vastgesteld zijn. Immers is volgens *Artikel* 64 van het Fransche strafwetboek, hetwelk mede bij ons nog in werking is, elke krank-

zinnigheid eene reden van verschooning (1) en daar nu de volledige dronkenschap gelijk staat met eene voorbijgaande krankzinnigheid, zoo is dezelve ook in geenen deele toerekenbaar. Mijn bestek laat niet toe alhier de analogie tusschen volslagen dronkenschap en krankzinnigheid breeder uiteen te zetten. Slechts merk ik aan, dat de overtredingen en gewelddadigheden van dronkaards zoo dikwijls den stempel van verwarring en verstandeloosheid, ja zelfs van krankzinnigheid en razernij dragen, en somtijds zoo moeijelijk met het gewoon karakter van het individu overeen te brengen zijn, dat het gemakkelijk te bespeuren is, hoe magtig de aandrift zijn moet, die den vrijen wil ketent of eene valsche rigting aanwijst. [Vergelijk § 46 in de noot]. Wanneer wij voorts de eigendommelijke handelingen van beschonkenen en krankzinnigen met elkander vergelijken, wordt ons dit nog duidelijker. Wij zien b. v. dat er dikwijls een' en dezelfde voorbeschiktheid tot drinken en krankzinnigheid bestaat. Kinderen van aan den drank verslaafde ouders geven zich ook meestal aan deze ondeugd over en hebben tevens niet zelden aanleg tot verstandeloosheid en waanzin; dit laatste zelfs ook bij de meest mogelijke inachtneming van een matig en geregeld leven. En nu vraag ik, of men inderdaad veilig het arbitreren over den toestand des beschonkenen aan den Regter kan overlaten? Zonder te willen ontkennen, dat dwalingen van Geneesheeren, welke deels wegens moeijelijkheid aan onder-

(1) Daar is noch misdaad noch wanbedrijf, wanneer de beklaagde ten tijde van het feit in staat van krankzinnigheid was enz.

scheidings-kenmerken, deels uit eene onvolkomen kennis van de natuur der dronkenschap ontstaan, niet zeldzaam zijn, meen ik toch, dat een doelmatig onderrigt van artsen in het onderhavige geval van veel gewigt is. Ik herhaal het nog eens, dat bij het geregtelijke onderzoek van de daden en handelingen van beschonkenen alles op den geestelijken toestand van dezelven aankomt. De vrije wil toch waarmede de mensch in het algemeen tot eene daad besluit, en dezelve ten uitvoer brengt, zeg ik, maakt hem voor die daad verantwoordelijk. Immers moet de mensch, alvorens tot de uitvoering van eene beslotene behandeling te zijn overgegaan, in staat geweest zijn, den aard en de gevolgen van dezelve rijpelijk te overwegen, en te beoordeelen, in hoeverre die handeling al of niet strijdig met de wetten is. Daden echter, welke hij in eenen toestand volbragt heeft, in welken de werking van zijne rede belet was, en hij bij gevolg niet in staat was over den aard van dezelve na te denken of derzelver gevolgen te berekenen, spreken hem, naar mijne meening, ook van alle verantwoordelijkheid vrij. Ik houd dus elke volledige dronkenschap, zij moge toevallig of opzettelijk zijn, voor ontoerekenbaar. Dit laatste moge nu aan velen vreemd toeschijnen, maar wordt toch waarschijnlijk, wanneer wij in aanmerking nemen, dat niettegenstaande de ziel in de opzettelijke volledige dronkenschap eene flaauwe herinnering moge hebben van de oorzaak of beweegreden, die haar tot het onmatig gebruiken van sterke dranken heeft aangezet, of de beschonkene zelfs eene daad, die hij in den nuchteren toestand besloten heeft, moge ten uitvoer

brengen, dat niettegenstaande dit alles, de beschonkene zich toch geen denkbeeld van het doel, den aard en de gevolgen van zijne handeling vormen kan. De dronkaard bevindt zich hier in denzelfden toestand als de droomer, — aan wien zijne droomen zaken voorspiegelen, met welke hij zich, voor dat hij zich te slapen had gelegd, ijverig had bezig gehouden, — of als den zinneloozen, wiens *Idée fixe* wel hoofdzakelijk betrekking heeft op den indruk, dien zijn geest even voor het uitbreken zijner ziekte ontvangen had. Bij alle drie is het licht van het verstand verdwenen; de ziel heeft slechts nog een denkbeeld zonder zamenhang, hetwelk haar echter des te sterker bezig houdt, vermits alle andere werkzaamheid in haar heeft opgehouden. Door deze opzettelijke dronkenschap verlaagt de mensch zich wel is waar tot het dierlijke, ja deze vernedering geschiedt zelfs vrijwillig, maar is hij eenmaal tot dien toestand gekomen, dan zwijgen zijn verstand en rede geheel en bij gevolg is dus zijne geheele dierlijke handelwijze ontoerekenbaar.

De verantwoordelijkheid van eene daad berust steeds op den zielstoestand waarin dezelve bedreven wordt. Genoegzaam zeker is het echter, dat de mensch in elke volledige dronkenschap, onmiddelijk voor en na het begaan van eene handeling krankzinnig is, en hij derhalve niet aansprakelijk voor die daad zijn kan, niettegenstaande hij reeds vroeger tot derzelver uitvoering besloten moge hebben.

§ 78.

Het is overal een aangenomen gebruik dat men

zijne bedienden en andere ondergeschikten, *ter opwekking en herstelling hunner krachten jenever geeft.* Thans is het reeds zoo ver gekomen, dat de dienstboden, daglooners, arbeiders, schippers, enz. (1) hunnen borrel als een regt verlangen en niet arbeiden of heen gaan voor dat zij denzelven verkregen hebben (2). Strenge maatregelen behoorden tegen deze kwade gewoonte genomen te worden, omdat daarin voorzeker de reden ligt, waarom de consumtie der geestrijke dranken, onder de behoeftige klasse, dagelijks zoo zeer toeneemt. En niet alleen moet de Regering hierop toezien, maar ieder weldenkend en fatsoenlijk burger is verpligt ter wering van dat misbruik met den Staat mede te werken. Ja! hij moet

(1) Terwijl men overal klaagt over het toenemend gebruik van sterke dranken, kan ik ten opzigte der provincie *Drenthe*, als eene bijzonderheid aanvoeren, dat naardien aan elk der elf schutsluizen tusschen *Meppel* en *Hoogeveen*, de schippers verpligt zijn iets te gebruiken, men van te voren altijd een zoogenaamd *zoopje jenever* nam, doch dat sedert eenigen tijd zeer vele schippers begonnen zijn in plaats van dit *zoopje* een *hoenderei* te gebruiken, hetzij gekookt of raauw, naar verkiezing, welke eijeren even als de jenever thans bij ieder schutmeester aldaar voorhanden zijn. — Uit den boezem der mindere klasse voortgekomen, schijnt mij dit verschijnsel belangrijk genoeg toe om alhier medegedeeld en door velen ter harte genomen te worden.

(2) Zeker mij bekende Heer nogtans, heeft de gewoonte aangenomen, om ten einde het misbruik van sterken drank tegen te gaan, zijne bedienden en huisgenooten nimmer jenever te geven; doch in stede daarvan brengt hij het bedrag in de spaarbank, om hetzelve jaarlijks aan zijne bedienden uit te keeren, die door deze handelwijze in het bezit van eene, voor hen niet onbelangrijke som geraken.

zulks doen, want de wettige maatregelen hoe doelmatig op zich zelve, zijn alleen geenszins toereikend om deze ondeugd uit te roeijen. Zonder dezen bijstand van het algemeen, zullen de pogingen en maatregelen van den wetgever te kort schieten. Van uit het volk zelf moet de hervorming der zeden uitgaan, en geen bewind alleen is krachtig genoeg zulks te bewerken. Met regt mag men dus stellen dat de zoogenoemde fatsoenlijke en beschaafde stand veel schuld draagt aan het alom bestaand misbruik. Immers gebruiken deze vermogende menschen dagelijks en in alle gezelschappen hun' borrel, hun glas likeur en andere sterke dranken, en geven zoo doende het onkundig volk aanleiding tot het genot van drank, hetwelk trouwens vraagt, wat men van den gemeenen man zeggen moet, wanneer vermogende menschen, fabrikanten, beambten, zelfs geestelijken en schoolmeesters, hunne kinderen, hunne arbeiders in het gebruik der sterke dranken voorgaan? En inderdaad zal men met geen schijn van billijkheid den behoeftige het genot van eenen borrel kunnen ontzeggen, zoolang de zoogenaamde fatsoenlijke man bij een dagelijksch gebruik der spirituosa de algemeene achting bij voortduring blijft genieten. De vermogende en beschaafde stand — welke, als voorondersteld wordende uit naauwgezette en brave mannen te bestaan, in last heeft voor de bevordering van de algemeene welvaart te zorgen, — moet derhalve, in plaats van zelf te drinken, voor het misbruik der sterke dranken waarschuwen, daar dezelve toch het best beseffen en beoordeelen kan, welke ligchamelijke en zedelijke gebreken het gebruik daarvan naar zich trekt.

§ 79.

Ten derde. *De verhooging van de belasting op den jenever en andere eigenlijke sterke dranken en vermindering van die op den wijn en vooral op het bier.*

Het is geenszins de omwenteling, het vreemde krijgsvolk, dat onze streken doortrok, geenszins de door den oorlog verwekte buitensporigheden van het volk, noch de menigte van herbergen en kroegen of de toenemende armoede enz. welke den jenever tot eenen zoo algemeenen drank gemaakt hebben, zeggen velen, maar de goedkoopheid van de eigenlijke sterke dranken in tegenoverstelling van den wijn en het bier, en de geringer' moeite, die men er mede heeft om dezelve te bereiden, heeft het grootste nadeel gedaan. Van daar, dus vervolgt men, dat dezelve in menigte uit draf of grondsap van wijn en ooft, uit aardappelen, kersen, pruimen, koren, tarwe en gerst gestookt worden; men kan bijkans alles tot die natte waar gebruiken, waardoor men de menschelijke gezondheid zonder dat men het vermoedt, langzamerhand vergiftigt. Het ligt thans minder op mijnen weg te beoordeelen in hoeverre het boven bijgebragte al niet op waarheid gegrond is. — Geenszins nieuw is echter het denkbeeld om tot beperking van het misbruik van geestrijke dranken den jenever en andere sterke dranken eene verhooging van belasting te doen ondervinden. Vele en zelfs doorkundige mannen hebben dezen maatregel reeds aan het oordeel van den wetgever onderworpen. Dat de Regering echter nog geenszins in behoorlijken ernst daaraan gedacht heeft,

blijkt uit het in de maand Julij 1841 gesloten tractaat van Handel en Zeevaart tusschen *Frankrijk* en de *Nederlanden*, waarbij onze Regering bewilligd heeft in het van alle tolregten bij den invoer in deszelfs Europesche Staten *vrij stellen* der Fransche wijnen, brandewijnen en sterke dranken op fust, en in het met $\frac{3}{5}$ verminderen der invoerregten (die op het glas mede begrepen) op de wijnen in flesschen en met de $\frac{1}{2}$ op brandewijnen en sterke dranken insgelijks op flesschen, wanneer de gezegde wijnen, brandewijnen en sterke dranken, zoowel op fust als op flesschen over zee zullen worden ingevoerd onder de eene of andere der beide vlaggen (1). Het is vooral daarom dat ik huiverig ben in dezen mijne zwakke stem te doen hooren; doch vermits ik voor het algemeen welzijn de pen heb opgevat, waag ik het ook mijne gedachten met vrijmoedigheid bescheiden mede te deelen.

Het zij mij dan vergund aan te merken, dat mijns bedunkens eene herziening van het tarief van in-, uit- en doorvoer op de sterke dranken wel in overweging behoorde te worden genomen, althans niet vergeten moest zijn bij de opgave van middelen, welke zouden kunnen strekken om het misbruik van sterke dranken tegen te gaan; vermits naar hetgeen de Heer

---

(1) Als eene bijzonderheid merken wij hier aan, dat volgens het Oostenrijksch dagblad *der Beobachter*, in het landschap van *Lippe Detmold*, alle belastingen afgeschaft zijn met uitzondering van die op de speelkaarten en den brandewijn, zoodat degenen, die zich van het kaartspel en van het brandewijn drinken onthouden, niets aan den Staat behoeven op te brengen.

VAN LIJNDEN zegt, in die provinciën, alwaar de belasting op de geestrijke dranken door plaatselijke opcenten verhoogd is, het verbruik van jenever minder schijnt te zijn dan in andere (1). Dit punt, zeg ik, behoort wel in overweging te worden genomen, schoon ik het van den anderen kant zeer betwijfel, of deze maatregel wel die gunstige resultaten zal opleveren, welke men over het algemeen daarvan verwacht. Wel is waar zoude, indien de belasting op den jenever en op de andere sterke dranken verhoogd werd, het gebruik van deze dranken bemoeijelijkt worden en om die reden in aanmerking moeten komen, maar zoude de ambachtsman, daglooner, enz. zich wel door deze verhooging in prijs van het gebruik laten afschrikken? voorzeker neen! Wij zullen dit met een enkel voorbeeld trachten op te helderen. De ambachtsman die b. v. drie gulden wekelijks verdient, geeft daarvan gewoonlijk twee gulden aan zijne vrouw om daarmede in de behoeften van zijn gezin te voorzien. Het overige behoudt hij voor zich, om daarvoor nu en dan jenever te drinken. Wordt nu de jenever duurder, dan zal hij deswege niet minder drinken, maar het te kort, naar alle waarschijnlijkheid met een gedeelte van het geld, dat zijne huisvrouw overigens ontvangt, aanvullen. En wat is nu het onvermijdelijk gevolg van deze omstandigheid? Dat in de dringendste behoefte van man, vrouw en kinderen niet kan worden voorzien en de armoede zoo doende noodza-

---

(1) Nogtans is het verbruik van jenever in *Friesland*, alwaar 150 pCt. belasting van denzelven betaald wordt, aanmerkelijker dan in *Groningen*, alwaar de belasting slecht 50 pCt. bedraagt.

kelijkerwijze toeneemt. Ik ben het dan ook volkomen eens met den heer VAN LIJNDEN, dat het steeds moeijelijk, zoo niet onmogelijk zijn zal om de belasting zóó hoog op te drijven, dat de prijs van den jenever en andere sterke dranken daardoor voor de arbeidende volksklasse onbereikbaar worde, en voorzeker op de meer gegoede klasse van geenen invloed zijn kan.

§ 80.

Wederom in een ander opzigt hebben sommigen gemeend dat aan het geopperde punt geen gevolg moest gegeven worden, omdat door een minder verbruik van jenever en andere sterke dranken den Staat een gevoelig nadeel berokkend zoude worden.

Wij zijn van gevoelen, dat dit niet dadelijk bevestigend beantwoord zou moeten worden, en ofschoon wij geenszins beweren willen, dat door het verhoogen der belasting op den jenever, de Staat van alle nadeel bevrijd zoude blijven, is hetzelve intusschen niet zeer belangrijk. Men moet immers niet uit het oog verliezen, dat, niettegenstaande het aandeel der som door de verbruikers van jenever besteed, hetwelk als belasting op denzelven in de schatkist vloeit, drie millioen guldens in hoofdsom bedraagt, veel daarvan verloren gaat.

1°. Door de schade welke door de gebruikers van jenever ten gevolge der verwaarloozing en achteruitgang hunner zaken aan de schatkist veroorzaakt wordt.

2°. Door de uitgaven aan de onderscheidene ambtenaren, welke tot wering van den sluikhandel en tot

toezigt over de accijnsen der in- en uitgaande regten vereischt worden.

3o. Door het uitdeelen van pensioenen en gratificatiën aan een aantal ambtenaren, krijgs- en zeelieden, welke lang vóór den eigenlijken ouderdom door ziekten en gebreken aangetast, waarvan velen hunnen oorsprong aan het onmatig of zelfs maar gewoon dagelijks gebruik van spirituosa te danken hebben, buiten staat zijn om den lande te dienen.

Hierbij komt nog, dat wanneer deze personen door den dood, als gevolg van hunne ziekte getroffen worden, de Staat derzelver weduwen en weezen ook niet zonder ondersteuning kan laten.

4o. Door de kosten met de hospitalen en de geneeskundige dienst voor de land- en zeemagt verbonden, daar het immers meer dan vermoedelijk is, dat de jenever een groot aandeel aan de verschillende ziekten der krijgslieden heeft. (Verg. § 25.)

5.o Door de kosten met de correctionele en criminele regtspleging verbonden (1).

Het zal wel geen betoog behoeven, dat onder de 800 mannelijke gevangenen te *Leeuwarden* en de 700 militaire strafgevangenen te *Leiden*, een groot aantal aldaar gevonden wordt,

(1) Alleen in het huis van opsluiting en tuchtiging te *Leeuwarden* bedroegen de verplegings-kosten van allen aard in het jaar 1840 meer dan *f* 40,000.

welks misdaad en straf het gevolg van den sterken drank is (1).

6°. Door de uitgaven voor Armen- en Werkscholen, voor Gestichten van Liefdadigheid en het verleenen van onderstand aan de onderscheidene armbesturen in ons Vaderland.

7°. Omdat het nadeel door den Staat, ten gevolge der verhooging van de belasting op den jenever en andere sterke dranken geleden, wederom eenigermate vergoed zoude worden door de meerdere consumtie van bier, koffij en andere dranken.

De in dit opzigt geopperde moeijelijkheden zijn derhalve niet zwaarwigtig genoeg om de verhooging der belasting op de sterke dranken te verwerpen. Gelijk echter reeds boven door ons is aangetoond, schijnt deze ons om andere redenen niet als zeer doelmatig toe.

§ 81.

Men heeft ook *eene vermindering van de belasting op het bier en den wijn* als maatregel voorgesteld om het misbruik van sterken drank tegen te gaan.

Wij oordeelen, dat deze meening insgelijks ontkennend beantwoord moet worden. Immers zal het wel niet mogelijk zijn, den prijs van den wijn dermate te verminderen, dat deszelfs aankoop door den gemeenen man gemakkelijk bewerkstelligd kan worden (2), terwijl de

(1) Verg. L. G. BOURICIUS, over de gevangenissen in Nederland, 2e. stuk, Leeuwarden, 1840.

(2) Slechts dan eerst zoude de prijs van den wijn zeer verminderd worden, wanneer de belasting geheel van denzelven afgeschaft werd. In *Hamburg* b. v. kost goede moezelwijn niet meer dan 25 cent

goedkoopheid van het bier bijna aan geene mogelijke vermindering van belasting denken laat, welke wij trouwens ook overbodig achten, daar de minvermogende, bijaldien hij in goeden ernst het misbruik van sterke dranken vaarwel wil zeggen, zich gemakkelijk en ruimschoots voor het daaraan besteede geld, bier en zelfs nog andere nuttige levensmiddelen kan aankoopen.

Het eenige, dat verbetering ten dezen aanzien kan aanbrengen, is, dat het Hoog Bestuur voor de bereiding eener goede biersoort zorg draagt. Aan het slechte en niet geheel uitgegiste bier, dat vooral in *Nederland* algemeen gedronken wordt, zijn vele schadelijkheden, vooral voor het huishoudelijke leven toe te schrijven. »Het bier wordt bijzonder schadelijk," zegt VON ZIMMERMAN (1), »bijaldien het niet goed gegist heeft. De *Hollanders* houden vooral van zulk bier en lagchen hartelijk, wanneer het schuimt; trouwens, juist dit schuimen is een bewijs dat de gisting nog niet geeindigd is."

Men ziet na het gebruik van zulk bier, de koude pis, en naar BOERHAAVE's uitspraak, stuipachtige kolieken, ontstekingen van de maag en de ingewanden ontstaan, waarop de dood binnen weinige uren volgt (2).

Het bier, als wijnachtige vloeistof, werd door de Ouden

---

per flesch; ieder bierglas komt dus ten naaste bij op *f* 0,04 en staat gelijk in prijs met *een* romer jenever.

(1) Von der Erfahrung in der Medizin, Dl. II, p. 178.

(2) Men zie Algemeene Konst- en Letterbode, N°. 18, 23 April 1841. — Voorbeeld van de gevolgen der sterke dranken, door W. VAN EEDEN.

gerstwijn genoemd (1); hetzelve bestaat uit water, suikerstof, wijngeest en eene bittere stof, en deszelfs goede eigenschappen hangen van de verhouding en de hoedanigheid van het moutaftreksel en van de verschillende bijgevoegde stoffen af. Dikwerf echter wordt het bier zeer schadelijk, doordien men de verdoovende werking der hop, door opium, de zaden van het *Lolium temulentum* en *Ledum palustre*, mankopszaad, rozemarijn, ja zelfs door nieskruid, en tabak nog tracht te verhoogen.

Ook doet men bij de bieren nog andere ingrediënten, om hun den bitteren smaak te geven, zoo als gal, zwartsel, *Galanga-wortel* (specerijachtig), *Gentiaan* enz.

Eene in den nieuweren tijd ontdekte vervalsching is die van de bedorven hop door *zwavel*, en die van het bier door *koolzure Soda* (2).

Het is derhalve zaak, dat de Regering om de consumtie der spirituosa te verminderen, de minder schadelijke sterke dranken, vooral het bier, aan een strenger onderzoek onderwerpe en bij voortduring voor de goede en heilzame gesteldheid

---

(1) *Bera* of *cerevisia* (οἶνος Κρίθινος), *vinum hordeaceum*. SOPHOKLES noemt het bier *Βρῦτον*. De Hebreën noemden het *Bar* (בר) hetwelk klaar, zuiver en ook *koren* beteekent. In het Egyptisch heet het *Biriah* en bij de Grieken πυρὸς (*pyros*), van het vuur, waarmede hetzelve bereid werd, of bij overneming van den Egyptischen klank *Biriah*. Ook noemde zij het ζύθος en *Βερῦτος*. — De Saksen alleen noemen het bij overneming *beer*, waarvan ons woord *bier*, der Franschen *bierre* en der Italianen *birra* afkomstig zijn.

(2) WILDBERG, Jahrb. der gesamtl. Staats-Arzneikunde, Bd. VI, p. 104.

der voedingstoffen waakzaam zij, ten einde de arbeidende volksklasse eenen goeden, gezonden en goedkoopen drank zoude kunnen bekomen.

Professor BALDING te *Praag*, zoude een middel gevonden hebben, om uit aardappelen een voortreffelijk sterk en zuiver bier te bereiden.

Wanneer deze ontdekking bevestigd wordt en gevolg heeft, dan ligt er een geheel andere weg voor de industrie open, welke dan tot heil voor velen dienen kan, die bij den tegenwoordigen stand der zaken genoodzaakt zijn, uit armoede eene gemeene soort van jenever te drinken, terwijl dezelve alsdan voor veel minder' prijs eene goede biersoort zullen kunnen koopen.

In *Nederland* is mede een treffelijk surrogaat voor den jenever, onder den naam van *Koningsbier*, bekend. Deze door Z. M. geoctroijeerde biersoort, is door den heer J. BAKKER, in een stukje getiteld: *Het Koningsbier voorgesteld als volksdrank*, bekend gemaakt als door hem te zijn uitgevonden. Dezelve is mede niet duur; 1 Nederlandsch vat van 100 kannen, is van *f* 4—*f* 11 te bekomen, en een stel proeven van deze 15 soorten met de kruiken en de mand is voor *f* 3 te verkrijgen.

§ 82.

Eindelijk nog zoude door de opdrijving van de belasting de sluikerij vermeerderd worden en de schatkist zoo doende al weder schade lijden, hetgeen mede het geval zoude zijn, wanneer het hoog bestuur de branderijen en stokerijen zoude willen stremmen, of derzelver werkzaamheden belemmeren. Waar is,

hetgeen de Heer VAN LIJNDEN zegt, dat, aangezien een gedeelte van het door de branderijen geleverd product, voorwerp van buitenlandschen handel is, en daarenboven de winsten en verdiensten der branders het eenige voordeel uitmaken, hetwelk de Staat behalve de accijns van den jenever geniet, het onbillijk zoude zijn deze fabrijken regtstreeks aan te tasten, vóór het in werking brengen van die maatregelen, waardoor dezelve reeds van ter zijde worden benadeeld.

Zulks moest echter alleen, mijns inziens, ten opzigte der korenwijn-branderijen gelden en de aardappel-jeneverstokerijen daarvan uitgesloten zijn.

Immers door het vernietigen der aardappel-jeneverstokerijen, of minstens door derzelver beperking, zoude de arme man (die tegenwoordig zoo spoedig is over te halen, om zijne aardappelen tegen den smaakstreelenden jenever te verwisselen, ook dan, wanneer de honger onder zijn gezin woedt) een gezond en kracht gevend voedsel, geld en gezondheid behouden, en buitendien nog menig groot onheil worden voorgekomen. Wel is waar zoude deze maatregel tegen het belang van velen en vooral van den Staat strijden, doordien dezelve, in gevalle vele aardappelen gebrand worden, die duur kunnen verkoopen; hierbij komt voorts nog, dat dezelve, wanneer zij zelve branderijen bezitten, behalve de verhoogde waarde van den aardappel-jenever bovendien nog een voortreffelijk voedsel voor het vee bezitten. Maar de overtuiging van eene heiligen pligt te hebben vervuld, moge hun daarbij tot troost verstrekken. Behalve dien zoude de prijsvermindering der producten slechts schijnbaar of tijdelijk zijn. Men zal door de noodzakelijkheid

hiertoe gedrongen, schoon op eene andere wijze, toch eindelijk hetzelfde voordeel daaruit trekken en tevens de aangename zelfvoldoening smaken van mede de hand geleend te hebben tot de uitroeijing van eenen algemeenen gruwel. Daardoor eindelijk zint men op nieuwe en te gelijk nuttige uitvindingen, gelijk de ondervinding van de laatste jaren geleerd heeft. — Zoo bereidt men tegenwoordig in de omstreken van *Weenen* met groot voordeel, suiker uit aardappelen, en gelijk wij reeds boven aangestipt hebben, heeft *Professor* BALDING te *Praag* geleerd een voortreffelijk en zuiver bier uit aardappelen te brouwen (1).

In het bijzonder houde ik eene begunstiging en aanmoediging der bierbrouwerijen en een streng wettelijk toevoorzigt om een onvervalscht en zuiver bier te brouwen voor zeer weldadig. Over het algemeen zal alles, wat strekken kan om de werkingen der eigenlijke geestrijke dranken meer algemeen bekend te maken, dienstig zijn om de dronkenschap tegen te gaan. Het zoude derhalve, ik herhaal het nog eens, aanbevelenswaardig zijn, die klasse daarover bij voorkeur te onderhouden en te onderrigten, welke nog geenszins door de zucht en de

(1) Men heeft in *Schotland* weinig baat gevonden bij het verbieden der korenwijnstokerijen, naardien men toen begonnen is dezelve *onder den grond* op te rigten, om zoodoende de belasting te ontduiken. — Omtrent ons vaderland kan ik met genoegen berigten dat J^r^. SICCAMA VAN DE HARKSTEDE zich bijzonder onledig houdt met het daarstellen van aardappelmeel en siroop. — Ook is met de fabrijk van aardappelbrandewijn te *Haren* (prov. *Groningen*) onder de firma van GONINK BODDENDIJK et Cie. eene bereiding van harde zeep verbonden. (Vergel. Tijdschrift ter bevordering v. Nijverheid. Dl. VI, St. 3, 1841.)

behoefte om te drinken verleid is, zoo als de jeugd; daardoor zouden vele verouderde vooroordeelen afgelegd worden, die ten opzigte der nadeelen van het bier en der gezonde eigenschappen der gebrande wateren voor armen, arbeiders enz. nog algemeen bestaan. Zeer velen meenen b. v. dat het bier, omdat hetzelve verkoelend is, ongezond zij, gelijk dan ook het landvolk voor al wat verkoelend is, eene groote en wonderbaarlijke vrees voedt en daarentegen gebrande en verbrande vergiften en dranken voor gezond houdt! Wanneer zoodanig verkeerd begrip uit den weg konde geruimd worden, dan zoude het bier, bij deszelfs goedkoopheid en voedzaamheid, weldra algemeen in gebruik geraken en de jenever enz. veel zeldzamer gedronken worden, hetwelk ook reeds in vele landen vooral in *Duitschland* het geval is, alwaar niettegenstaande er de wijn duur is, weinig brandewijn gedronken wordt. Intusschen wordt aldaar eene zeer goede biersoort gebrouwen en in verbazende menigte gedronken, zonder dat men nogtans een spoor van die afgrijsselijke toevallen en onheilen aantreft, door welke wij bij het zoo menigvuldig jenever drinken dikwerf zeer droevig aangedaan worden.

§ 83.

Een andere weg om het misbruik van sterke dranken tegen te gaan is de *morele*, om door goede voorbeelden, doelmatig onderrigt, betere opleiding en opvoeding, op het algemeen te werken; naar hetgeen ik reeds uitdrukkelijk gezegd heb, zullen de zedelijke maatregelen op zich zelve niet voldoende

zijn, dezelve zouden te tragelijk vorderen en zonder gelijktijdige wettige verordeningen konde inmiddels een gansch geslacht te gronde gaan, na alvorens het volgende door een slecht voorbeeld aangestoken en besmet te hebben.

Onder de zedelijk werkende middelen dienen wij bijzonder onze aandacht te schenken aan

De oprigting van Matigheids- of Afschaffings-genootschappen.

Voor dat ik zelf eenige korte opmerkingen over dit onderwerp ter neder stel, wil ik derzelver oorsprong en geschiedenis vlugtig nagaan.

Vooraf merk ik echter aan dat alle matigheids-genootschappen ten doel hebben eene zekere matigheid in het drinken van geestrijke, vooral gedistilleerde, wateren naar aanleiding van bepaalde regelen en voorschriften in acht te nemen.

§ 84.

Uit het bovenstaande is ons gebleken dat reeds KAREL *de Groote* eenige verordeningen tegen het onmatig drinken had afgekondigd. Daar dezelve echter vruchteloos gebleven waren, uithoofde de policie destijds volstrekt geene magt bezat, hadden eenige weldenkende en menschlievende Edelen ter bevordering van het welzijn hunner medeburgers, door de oprigting van Orden beproefd, de schandelijke ondeugd der dronkenschap zoo veel mogelijk te bedwingen, door slechts het gebruik van bier, syropen en zure wateren toe te staan. Nogtans hadden hunne goede oogmerken niet aan het voorgestelde doel beant-

woord. — Het eerste Matigheids-genootschap werd in het begin der 16de eeuw door Landgraaf MAURITS van *Hessen* gesticht en wel onder den naam van *Orde der matigheid* of *Christoffel-Orde.* Vele Vorsten en Heeren lieten zich als leden opnemen. De thans nog voorhanden zijnde *Statuten der Orde* toonen, wat men toen onder *matigheid* verstond! Elk lid verpligtte zich om zich niet meer dronken te drinken en ten hoogste zeven hompen wijn bij elken maaltijd te drinken. Bovendien werd bepaald dat men binnen 24 uren slechts 2 maaltijden houden, dus ook slechts veertien hompen wijn drinken mogt, buiten bier en overige dranken!! Slechts brandewijn was streng verboden en elk lid, dat overtuigd werd, dien gedronken te hebben, werden twee hompen wijn dagelijks van de toegestane hoeveelheid afgetrokken (1).

Gelijk bekend is, werd te *Boston* ten jare 1813 het eerst, een matigheids-genootschap gegrond. Het eerste *ware* matigheids-gezelschap in *Europa* werd ten jare 1829 te *New-Ross* in *Ierland* opgerigt; daarna ontstonden er meerdere in *Ierland* en *Schotland.* In 1830 voerde men dezelve in *Zweden*, *Finland* en eenige plaatsen van *Rusland* in. In de maand Mei van het jaar 1831 werd te *Londen* eene matigheids-maatschappij gesticht, welke een' Bisschop der stad tot Voorzitter had; ook in *Duitschland* en *Zwitserland* vond deze inrigting weerklank, zoo als te *Saksen*, *Weimar*, *Freiburg*, *Genf*,

---

(1) Een ouderwetsche *homp*, gelijk dezelve nog in het Graafschap *Benthem* en elders van glas met geschilderde figuren aangetroffen wordt, kan 4 à 5 Nederlandsche Kan vocht bevatten.

Basel, *Zurich*, en in de laatste jaren zijn mede in ons vaderland eenige matigheids- of liever afschaffings-genootschappen gevormd.

Uit ondervinding blijkt het genoegzaam dat deze Vereenigingen alom veel goeds gesticht hebben; niet alleen is door dezelve de sterfte verminderd, maar ook is sedert de misdaad zeldzamer, de lust tot den arbeid en huisselijke tevredenheid grooter geworden; resultaten die zich vooral in *Ierland* en *Engeland* duidelijk geopenbaard hebben.

Blijkens het, bij de jaarlijksche Vergadering van het Britsche en buitenlandsche matigheids-genootschap, dat te *Londen* gevestigd is, uitgebragt verslag, zijn sedert de oprigting van dit genootschap bereids 2,814 biertapperijen gesloten; was de bevolking van de omgevingen der stad *Londen* met 267,226 zielen vermeerderd, waren de gevallen van ongeregeldheden 3700 minder dan in 1839. In 1840 waren 766,785 schepels mout minder in het Britsche rijk tot brouwing gebruikt dan in 1839 toen de hoeveelheid 23,658,352 schepels bedroeg. Alleen in *Ierland* zijn 534,317 schepels minder dan in 1840 gebruikt, in *Schotland* echter slechts 32,768 minder. Overigens breidt zich dit genootschap in en buiten het rijk hoe langer hoe meer uit. — Vooral gedurende de laatste drie jaren bemerkte men in geheel *Engeland* eene trapsgewijze vermindering in het gebruik van sterken drank, hetgeen men grootendeels aan den invloed der *Maatschappijen van Matigheid* en de toenemende beschaving onder de lagere volksklasse toeschrijft, die allengs begint in te zien dat zij zich voor haar geld eenen veel gezonder drank kan aanschaf-

fen (1). — In *Schotland* bedroeg het minder verbruik gedurende het jaar 1832 in vergelijking met het jaar te voren 839,174 *gallons*, derhalve ruim $\frac{1}{3}$ *gallon* per hoofd.

§ 84.

De maatschappijen van Matigheid werken door het voorbeeld van hare leden en derzelver familiën, en doordien zij het algemeen meer naauwkeurig met de bijzondere nadeelen der sterke dranken trachten bekend te maken. En toch hebben deze maatschappijen, ondanks dat de groote menigte dezelve als magtige werktuigen ter uitroeijing van het alom bestaand misbruik beschouwt, nog betrekkelijk zeer geringe vorderingen gemaakt. Ieder Matigheids-genootschap, dat de beperking van het even gezegde misbruik ten doel heeft, verdient om die strekking wel is waar

(1) Er zijn thans te *Londen* onderscheidene etablissementen of koffijhuizen, alwaar volstrekt geene sterke dranken geschonken worden. Het getal dier koffijwinkels, hetwelk voor vijf en twintig jaren niet boven de twintig ging, bedraagt thans 1600—1800. Volgens getuigenis van zekeren HUMPHREY, een dier tappers, vond men voor 25 jaren slechts een enkel huis, alwaar men een kop of kom koffij, en dan niet minder dan voor 6 stuivers bekomen kon, en tegenwoordig kan men teregt voor 1 stuiver, waarvan dan ook dagelijks 700 tot 800 arbeiders gebruik maken. — Omdat dan ook in deze huizen geene sterke dranken getapt worden en er vele Dagbladen, Maandschriften en Reviews gelezen worden, loopt men hier minder gevaar om die lastige gezelschappen aan te treffen, welke dikwijls het bezoeken van andere huizen ter uitspanning zoo onaangenaam doen zijn, en daar de bezoekers alhier niet door den drank opgewonden zijn, zoo treft men hier gewoonlijk een gesprek aan dat even onderhoudend als leerrijk is.

onze achting en goedkeuring in hooge mate weg te dragen; maar eerst dan zal deszelfs wezenlijk nut meer algemeen erkend worden, wanneer hetzelve door veel strengere maatregelen en wetten behalve het misbruik, ook het matig gebruik der sterke dranken zal trachten te weren. Alleen die maatschappijen, welke van de stelling uitgaan dat sterke dranken *onder alle omstandigheden* zoo wel matiglijk als in groote en buitensporige hoeveelheid gebruikt, schadelijk zijn voor de gezondheid, en dien overeenkomstig handelen, kan het gelukken den dronkaard te bekeeren en den mensch in het algemeen er van terug te houden om zich aan de ondeugd der dronkenschap over te geven. Zij alleen kunnen onbetwistbaar van groot nut voor de maatschappij worden, en verdienen daarom ten volle onze aanmoediging en ondersteuning.

Matigheids-genootschappen met minder strenge wetten, die wel het misbruik, maar niet het matig gebruik van sterke dranken verbieden en derhalve, schoon ook het verbruik van sterken drank aanmerkelijk verminderende, hetzelve nimmer geheel zullen doen ophouden, kunnen ook nooit tot het groote doel geraken. De ondervinding heeft zulks klaarblijkelijk geleerd. Zoo lang toch het eerste Matigheids-genootschap, hetwelk ten jare 1813 te *Boston* opgerigt werd, alleen het misbruik van sterke dranken verbood, maar derzelver matig gebruik toestond, waren alle pogingen des genootschaps vruchteloos gebleven. Eerst in het jaar 1826, toen eenige mannen van veel invloed zich aldaar vereenigd hadden om eene maatschappij te grondvesten, die

zelfs het matigst gebruik van spirituosa ontzegde, waren de uitkomsten gunstig en verblijdend. Het aantal van Matigheids-genootschappen was dan ook reeds ten jare 1828 tot een cijfer van 222 geklommen, welke alle dezelfde voorschriften en grondbeginselen getrouwelijk naleefden en in het geheel meer dan 30,000 mede-leden telden, die voor zich en derzelver huisgenooten plegtig beloofd hadden van alle gebruik van sterken drank afstand te doen. In 1835 hadden 3,000,000 Amerikanen van den drank afgezien, waren 12,000 dronkaards bekeerd, 4,000 stokerijen vernietigd en 8,000 kooplieden, die voorheen sterken drank verkocht hadden, tot een ander beroep overgegaan. Zoodanigen keer hebben de zaken in *Noord-Amerika* genomen en mag men zich dan voorstellen dat in de *Philadelphische Staten* de maatregelen en vermaningen tegen het misbruik van geestrijke dranken meer invloed hebben geoefend dan in de *Nederlandsche gewesten?* Voorzeker neen. Men heeft ook aldaar de overtuiging dat een weinig meerder bedwang en het weren van een aantal verkeerdheden uit het onmatig gebruik van sterke dranken voortkomende, niet anders dan duurzame verbetering ten gevolge hebben kan.

De aldaar onder strenge bepalingen gestichte *Afschaffings-genootschappen* doen onze hoop op eene verdere heilzame uitwerking verlevendigen. Tot deze gedachte leidt ons voornamelijk het bewustzijn, dat die genootschappen zeer kundige mannen van bezadigd oordeel en rijpe ondervinding tot oprigters en handhavers bezitten, die niet alleen aan de algemeene roepstem gehoor hebben gegeven, maar ook uit eigene beweging zeer veel gedaan hebben, dat der zede-

lijke vorming bevorderlijk geweest is. Wij brengen dan ook opregte hulde aan zoo vele besturende leden dezer *Maatschappijen*, die onverdroten het ingeslagen pad blijven bewandelen, inzonderheid aan die oprigters, wier onvermoeide zorg, beradenheid en menschenkennis zoo dikwerf bondige bewijzen geleverd hebben, dat de bevordering der zedelijke opleiding aan geene betere handen had kunnen worden toevertrouwd.

Niet minder voorspelt de maatschappij van Matigheid te *Dragten* (in *Vriesland*) de heilzaamste gevolgen. Ook de bestuurders daarvan kwijten zich, niet minder dan die van *Rotterdam*, *Arnhem* *Utrecht* enz. op eene allezins voortreffelijke en eervolle wijze van hunne taak, welke schoon zeer moeijelijk, blijkens de ondervinding geenszins vruchteloos is, dewijl wij met opregte blijdschap aan zoo velen kunnen denken, die op het goede pad zijn wedergekeerd.

De algemeene bepalingen van die maatschappij luiden als volgt (1):

Art. 1. Het doel dezer maatschappij is: het misbruik van sterke dranken, zoo veel mogelijk uit de wereld te helpen.

Art. 2. Dit doel zal men trachten te bereiken:

a. Door met zijn voorbeeld om zelf vrijwillig geene sterke dranken te gebruiken, anderen tot navolging op te wekken.

b. Door zijne overtuiging, dat sterke dranken thans, even als voorheen, in de apotheek te huis behooren en dat het vrijwillig gebruik

---

(1) Vergl. Een woord van de maatschappij van matigheid te *Dragten* aan de inwoners van *Nederland*, bl. 7 enz.

van dezelve nimmer nuttig, dikwerf schadelijk en somwijlen hoogst verderfelijk is, zoo veel mogelijk bij anderen over te enten; en

c. Door zijne gevallene medemenschen die hulp te bewijzen, welke naar omstandigheden, als de meest geschikte mag gehouden worden, om hen op het pad der deugd terug te leiden en daarbij te bewaren.

Art. 3. Ieder persoon, zoo wel van het vrouwelijk als van het mannelijk geslacht, den ouderdom van 18 jaren bereikt hebbende, kan lid worden van deze maatschappij.

Art. 4. Die het lidmaatschap aanneemt, bevestigt zijn toetreden door de onderteekening van de volgende verklaring:

De ondergeteekende verbindt zich, om zich van alle vrijwillig gebruik van sterke dranken te onthouden en om tevens op anderen te werken, om van dit gebruik afstand te doen.

Art. 5. Wanneer er duidelijke bewijzen voorhanden zijn, dat een lid zich aan het vrijwillig gebruik van sterke dranken heeft overgegeven, zal dit lid door het bestuur van de lijst der leden geschrapt en als onwaardig buiten gesloten worden. Een jaar na de uitschrapping zal echter zoo iemand, door eene nieuwe verbindtenis, als lid tot de maatschappij weder kunnen toetreden enz.

Voorts mag op de vergaderingen alleen *koffij*, *thee* of *bier* gebruikt worden.

§ 85.

Het zoude van onze zijde te veel gewaagd zijn aan

deze zoo gunstig bekende maatschappijen den weg te willen wijzen, maar wij schrijven voor het algemeen welzijn en daarom schroomen wij minder, onze gedachten over de verdere werkzaamheden dezer Commissiën te uiten, aan beter oordeel overlatende in hoeverre dezelve al dan niet verdienen behartigd te worden.

Men zoude dan voorts, naar onze meening, op eene tweeledige wijze werkzaam kunnen en moeten zijn. Eensdeels zoude men door opzettelijk daartoe verkozen personen uit den geneeskundigen, regtskundigen, doch bovenal uit den geestelijken stand, de begrippen nopens de hooge schadelijkheid der sterke dranken meer algemeen onder het volk moeten verbreiden. De geestelijken b. v. zouden groot nut stichten door van den kansel de ondeugd der dronkenschap met levendige kleuren in hare geheele afschuwelijkheid voor oogen te stellen, door heilzame voorschriften tot matigheid bij te brengen en de voordeelen daarvan proefondervindelijk aan te toonen. Daarenboven diende men in de scholen, behalve door het geven van algemeene diaetetische voorschriften, de jeugd in het bijzonder tegen de uit het onmatig gebruik van geestrijke dranken voortspruitende schadelijkheden te waarschuwen.

Ten andere zoude het niet minder gewenscht zijn, dat de *Afschaffings-genootschappen* zich bij voortduring onledig hielden om zoo wel in dagbladen, tijdschriften als in opzettelijk daartoe ingerigte volksschriften, afzigtelijke op waarheid gegronde, doch tevens onderhoudende tafereelen van de uitwerking dier ondeugd te doen plaatsen en daar tevens heilzame leeringen en zedelessen bij te voegen. Zoodanige strek-

king heeft reeds onder anderen het tijdschrift *de Volksbode*, hetwelk bij den boekhandelaar NIJHOFF te *Arnhem* onder redactie van den kundigen ROBIDÉ VAN DER AA het licht ziet en vele lezers telt. Ook blijven de dagbladen en overige maandwerken niet ten achteren om met graagte stukken betreffende de nadeelige gevolgen der spirituosa op te nemen, ofschoon er van den anderen kant nog veel te wenschen overig blijft. Onze natie behoeft derhalve in alles wat als uitvloeisel der goddelijke liefde genoemd kan worden voor andere volken geenszins te zwichten, ofschoon wij den vreemdeling gaarne regt laten wedervaren, waar zulks hem toekomt.

Het Matigheids-genootschap te *New-York* geeft een periodiek tijdschrift *Temperancer Recorde* uit, van hetwelk 250,000 exemplaren gedrukt worden. Nog andere Brochures worden door ditzelfde gezelschap ten getale van meer dan 4½ millioen exemplaren jaarlijks onder het publiek verspreid. Zulks doen ook de onderscheidene bestuurderen der Matigheids-genootschappen in *Engeland*, *Schotland*, *Ierland*, *Zweden* ja zelfs aan de *Kaap de Goede Hoop*, te *Ceilon*, *Bombay*, *Calcutta* enz.

§ 86.

Eindelijk merk ik nog op, dat mijns achtens het matig gebruiken van wijn door onze Matigheids-genootschappen, niet behoorde uitgesloten te worden, naardien zoodanig verbod inderdaad te streng luidt om stiptelijk nagevolgd te kunnen worden en menigeen daardoor afgeschrikt zoude worden om zich bij de Matigheids-genootschappen als lid te doen inschrijven. — Ik geloof zelfs dat

de menschelijke natuur onder zekere omstandigheden bij het matig gebruik van een glas wijn niet alleen geen nadeel lijden, maar zelfs daarbij winnen zal. Hoe waar zegt niet GEDIKE (1): »Eben so wie »eine zu grosse Strenge zur Lüge führt, eben so wird »eine absolute Enthaltsamkeit mehr auf dem Papier »als in der Wirklichkeit statt finden."

§ 87.

Gelijk vele gebreken door eenen doelmatig toegepasten leefregel en handelwijze voorkomen of althans zoo verminderd kunnen worden, dat zij zonder belangrijke gevolgen blijven, zoo kan ook tegen het misbruik van sterke dranken door zekere voorbehoedmiddelen beveiligd en de reeds uitgebroken zucht tot drinken (*drinkziekte*) door eene verstandig ingerigte behandeling genezen en hare nadeelige uitwerking geheel of voor het grootst gedeelte vermeden worden.

In der daad ligt de verwijdering van vele oorzaken voor als nog buiten het bereik der mogelijkheid, maar juist moet ons zulks te meer aansporen om het misbruik zooveel mogelijk te verminderen, door het uit den weg ruimen van wegneembare oorzaken. Dien ten gevolge deel ik hier dan nog eenige voorschriften mede ter voorkoming van de dronkenschap.

Hoe dieper de ondeugd der dronkenschap wortel geschoten en hoe meer zij reeds het karakter van eene ziekte, de *Dypsomanie* of *Drinkzucht* aangenomen heeft, des te minder gevolg zullen ook de morele

---

(1) Zeitung des Vereins für Heilkunde in Preussen, 1837, N°. 31 en 32.

middelen beloven. Alsdan moet de ziekte door gepaste pharmaceutische middelen bestreden worden en ofschoon zich algemeen geldige middelen moeijelijk laten vaststellen, komen toch de meest belangrijke op het volgende neder. — KRAIN, een Amerikaansch Arts, roemt braakmiddelen en vooral den *Braakwijnsteen*, gelijk dan ook dit middel het hoofdbestanddeel van het beroemde CHAMBRE'sche middel tegen de drinkziekte uitmaakt. Ook BRUHL-CRÄMER doet dit, vermits naar zijne meening den dronkaard, door de braakverwekkende en walgelijke werking een onwederstaanbare afkeer van alle geestrijke dranken zoude worden ingeboezemd. Hij geeft de *Spiesglanspraeparaten* boven alle andere de voorkeur. — De Opper-Medicinaalraad en Regerings Medicinaal Referent Dr. SCHNEIDER te *Fulda* berigt in HUFELANDS *Journal für die practische Heilkunde, fortgesetzt von* OSANN, 1839, Julij, S. 61, dat hij in de maand Mei 1838 van den Heer Regerings-directeur EGGINA aldaar een middel tegen de drinkzucht ontving, bestaande uit 6 drachma HALLER's *zuur* en even zoo veel *Cascarilla tinctuur* om daarvan drie maal daags 30 druppen alleen en zonder eenig bijvoegsel te nemen. Dr. SCHNEIDER merkt verder aan, dat het een vereischte ter genezing is, dat het den dronkaard wezenlijk ernst en een vaste wil zij om van zijne kwade gewoonte bevrijd te worden; anders is er geene hoop op genezing. De eerste druppen veroorzaken eene hevige misselijkheid, braking en raauwheid in de keel; met iederen dag nemen echter deze toevallen af en neemt de afkeerigheid van het gebruik van den brandewijn toe. Wanneer de boven opgegevene hoeveelheid gebruikt is, dan ziet

de persoon naar den regel geen brandewijn meer aan, doch hij moet zich dan wachten om in het vervolg door kwade voorbeelden weder verleid te worden. Op deze wijze nu zijn sedert een jaar door het bovenstaande middel meer dan 20 menschen genezen en aan hunne familiën en den Staat wedergegeven (1).

Zoo wel het door Dr. SCHNEIDER bekend gemaakte als het bovengenoemde BRÜL-CRAMER'sche middel hebben het nadeel dat de lijder, na alreeds van zijn kwaal afgeholpen te zijn, door eene voortdurende braking gekweld wordt. Daartegen nu heeft Dr. OTTO (2) het *Belladonna extract* $\frac{1}{2}$ grein alle 2 uur in een theelepel met *pepermuntwater* (Aq. ment. pip.) met bijvoeging van 10 druppen *Zwavelaether* en 20 druppen *China tinctuur* aangeprezen en als zoodanig met goed gevolg beproefd.

Het andere meer bekende middel van BRÜHL-CRAMER (*verdund Zwavelzuur met bittere middelen*) schijnt meer aan de verwachting te beantwoorden. Bij twee lijders, welke Dr. ROTH te *Swinemunde* daarmede behandelde, vertoonde zich na twee weken eene crisis; de lijders begonnen te braken en waren grondig hersteld. — HUFELAND's middel (3) tegen de drinkzucht bestaat daarin, dat hij die ongelukkigen den raad geeft om

---

(1) Medic. Bemerkk. und Beobachtt. aus amtl. Berichte Dänischer Aertze in den Jahren 1836—37 in de Archiv. des Königl. Dänisch-Gesundheits-collegie, p. 74.

(2) T. a. pl. (Medic. Bemerkk.) en HUFELAND'S Journal 1837, Maart p. 59.

(3) De kunst om het mensch. leven te verlengen, Dl. II, p. 50.

namelijk in het glas, dat ze gewoonlijk gebruiken, iederen dag 5, 8 tot 10 druppen lak te laten vallen; op die wijze krijgen ze dagelijks even zoo vele druppen sterken drank minder, en zoo zullen ze ongemerkt aan het beslissend oogenblik komen, dat het glas geheel vol lak zijn zal en hunne hoeveelheid sterke drank tot *niets* verminderd zal zijn.

Bijna overeenkomstig dit middel is het van Dr. PITCAIRN aan eenen bevelhebber uit de Hooglanden aangeprezen, welke sedert eenen geruimen tijd aan den drank verslaafd was. Dr. PITCAIRN verlangde van hem de belofte, om ieder' dag zoo veel was, als tot het afdrukken van zijn wapen noodig was, in zijn glas te laten druppen, opdat de ruimte daarin zoo doende verminderen, en hij van lieverlede van zijne slechte gewoonte genezen zoude worden.

Door eene nagenoeg gelijksoortige handelwijze heb ik eenen hebbelijken dronkaard zien genezen. De lijder nam eene flesch jenever, dronk er een glaasje uit en vulde de ledige ruimte met zuiver water aan. Na eenigen tijd nam hij weder gelijke hoeveelheid en vulde het *vacuum* op dezelfde wijze met water, en zoo vervolgens tot het vocht bijna geheel uit water bestond en een flaauwachtig gevoel verwekte, dat hij met het nuttigen van een' pekelharing verdreven had. Daarop volgde een *dorst*, die hij met de gevulde flesch bevredigd had en — toen genezen was.

Geheel tegenovergesteld is het geen OSIANDER (*volksgeneeskunde*) voorstelt, om namelijk door overzadiging den drinklust te verdrijven. Tot staving hiervan verhaalt hij de volgende *Anecdote*: Een *Chan* had zich, in weerwil dat het drinken door MAHOMED strengelijk

verboden is, zoodanig daar aan gewend, dat de *Schach* het vernemende, hem eerst hevige verwijtingen deed en hem eindelijk ook straffen liet. Daar niets baatte, gaf de *Schach* hem het bevel om te drinken, waar op hij veertig dagen lang in bestendige dronkenschap verkeerde en zulk eenen tegenzin in den drank kreeg, dat hij geheel met het drinken ophield en den *Schach* verzocht het bevel in te trekken.

Tegen den drinklust wordt in *Stengkjöbing* onder het volk dikwerf het navolgend middel, en naar men zegt, met goed gevolg gebezigd. Een *silbershilling* wordt gedurende 24 uren onder de tong van een' dooden gelegd, en alsdan door den patiënt met brandewijn naar beneden geslokt. Op deze wijze zouden eenige personen, waaronder eene oude vrouw, die te voren altijd des avonds beschonken voor hare deur lag, van hunne kwade gewoonte genezen zijn, hetgeen door meerderen bevestigd wordt (1).

Ten slotte maken wij hier nog melding, dat men in het tuchthuis te *Boston* onderscheidene beslissende proeven heeft genomen, waardoor de gevangenen het gebruik van spirituosa op eens konden nalaten. Men koestert aldaar in het geheel geene vrees, of de plotselijke onttrekking van den drank de dronkaardsziekte, of zelfs den dood ook zoude ten gevolge kunnen hebben.

Men bekommert zich mede niet, of de mensch in eenen

---

(1) Dr. OTTO, Medicin. Bemerkungen, l. c. — FRICKE'S u. OPPENHEIM'S Zeitschrift für die gesammt. Medicin u. s. w. Bd. XII, Heft 4, No. 12 Dec. 1839.

hoogen graad de slaaf der gewoonte zij, maar belet van het begin af alle gebruik van sterken drank. — Alleenlijk dient men den patiënt, om geheel zeker te zijn, een sterk afkooksel van *Absynt* toe, dat als thee warm en rijkelijk gedronken moet worden (1).

Wat het *diaetetische* gedeelte van zoodanige kuur aangaat, zoo kan men het als hoofdregel laten gelden, dat de diëet van die personen zoo verkoelend mogelijk zijn moet. Het best voldoen de plantaardige zuren, en over het algemeen plantaardig voedsel en melk hieraan. Niettemin kan de behandeling naar aanleiding van eenige omstandigheden, als daar zijn ouderdom, temperament, geslacht, levenswijze enz. gewijzigd worden.

Meer andere voorschriften, welke deels als van eenen te geneeskundigen aard te dezer plaatse niet wel zouden passen, en deels als genoegzaam bekend verondersteld kunnen worden, heb ik gemeend met stilzwijgen te moeten voorbijgaan, en mij alleenlijk te vergenoegen met eenige meer beproefde middelen over dit onderwerp ter neder te stellen. Ten slotte stip ik hier nog kortelijk aan, dat dronkaards, welke nog niet al hun eergevoel verloren hebben, ook nog door spotternij en schimpredenen genezen kunnen worden. Zoo verhaalt TROTTER (2) dat zeker voornaam persoon hem verzocht had, om deszelfs vrouw van de drinkzucht te genezen. Hij had daarop een lang

---

(1) FRORIEP'S neue Notizen aus dem Gebiete der Natur u. Heilkunde, N°. 168, Nov. 1838.

(2) T. a. pl. pag. 79 enz.

onderhoud met gemelde persoon gehad en vernam dat alle bekende middelen vruchteloos beproefd waren. Daarop verklaarde TROTTER, dat, naardien er niets meer aan die kwaal te verhelpen was, men de vrouw brandewijn zoude voorzetten en haar daarvan zoo lang laten drinken, tot dat zij haar verstand verloren had. De vrouw, die reeds vermoed had dat dit onderwerp haar betrof, had hetzelve in het geheim woordelijk mede aangehoord. De woorden van den geneesheer hadden hare trotschheid gaande gemaakt. Zij gevoelde zich deerlijk beleedigd en van dit oogenblik af werd zij meesteres over hare hartstogten en nimmer weder dronken bevonden.

Zoo verhaalt MAGNISH, dat in eene onlangs in het licht gegevene verhandeling over scheepstucht vermeld wordt, dat men, om aan den drank verslaafde zeelieden van hunne kwaal te genezen, op de volgende wijze te werk gaat. Men verwijdert iederen beschonkenen eene maand lang van zijne medgezellen, teekent zijne kleederen met het woord »dronkaard" — geeft hem 's middags eerst te eten, wanneer de overigen hunnen maaltijd verrigt hebben en laat hem elken verachtelijken en vuilen arbeid doen. Deze maatregel heeft zoo gunstig op het scheepsvolk gewerkt, dat in zes maanden niet een enkel geval van beschonkenheid voorkwam.

§ 88.

De vraag »zal de drinker eensklaps of trapsgewijze van den drank afstand doen" is door de geneesheeren op onderscheidene wijzen beantwoord. TROTTER houdt het boven aangeprezen middel van Dr. HUFE-

LAND en PITCAIRN voor onvoldoende en is van gevoelen dat men het glas veilig op eens verzegelen kan. Hij zegt verder dat even als iemand, die langen tijd in eene donkere gevangenis of hol gezucht heeft, geenszins langzamerhand, maar op eens weder aan het daglicht blootgesteld wordt, men ook den drank niet van lieverlede, maar dadelijk moet laten varen, om grondig genezen te worden.

Tegen dit bijgebragte voorbeeld opper ik in het voorbijgaan de bedenking, dat de voorbeelden toch niet zeldzaam zijn, in welke zoodanige ongelukkigen dikwerf gedurende eenen geruimen tijd het licht niet verdragen konden, ja zelfs somtijds kort na hunne bevrijding gestorven waren; schoon het van den anderen kant bekend is, dat de hartstogt van te drinken, zoodra men hem het minste voedsel laat, op nieuw aangevuurd wordt, en inderdaad leert de ondervinding, dat het eerste glas een tweede, het tweede een derde enz. aanbrengt, tot dat eindelijk alle goede voornemens en besluiten vergeten en in den wind geslagen worden, omdat de gewoonte eene verbazende magt op den mensch uitoefent. Bekend is het sprookje van den man, welke nimmer eene kroeg konde voorbijgaan, zonder er binnen te gaan en een glas brandewijn te drinken en die, toen het hem eens na groote inspanning gelukt was eene herberg onbezocht te laten, spoedig terugkeerde, om zich door eenen rijkelijken dronk voor zijne opoffering schadeloos te stellen.

Zoo weinig nogtans is des menschen geest bedwingbaar, dat volgens BRÜHL-CRAMER's waarnemingen, in gevalle men den kranke in de zoogenaamde

dronkaardsziekte of drinklust, gedurende den aanval, jenever of brandewijn weigert te geven, hij waanzinnig wordt en zelfs plotseling sterft, zoodat de onder de *Russen* verbreide meening, dat de van de drinkzucht herstelden, aan de gevolgen dier ziekte toch hun leven opofferen moeten, niet zonder grond is (1). Men moet niet uit het oog verliezen, dat het geheele organismus zich aan den invloed der sterke dranken gewend heeft, en dan kan het niet anders of de dadelijke afhouding van den drank, moet even nadeelig en gevaarlijk zijn als de plotselijke verplaatsing in eene geheele andere luchtstreek, niettegenstaande deze overigens ook veel gezonder zij dan die, waarin men vroeger geleefd heeft (vergelijk § 16 enz.).

Het is door de ondervinding bevestigd dat zedelessen alleen niet in staat zijn den drinker te verbeteren en daarom mag de geneesheer, wanneer hij een' dronkaard behandelt, hem voorshands met geene verwijtingen over zijn levensgedrag bedroeven; eerst wanneer de lijder hersteld en vertrouwelijk geworden is, is het raadzaam hem den afgrond te toonen, welken hij voor het oogenblik wel is waar is ontkomen, maar die hem toch verslinden zal, zoo hij niet terstond zijne ondeugd varen laat. — Wijders merk ik nog op, dat onder de overige zedelijk werkende middelen, het onttrekken van den dronkaard aan den lediggang het meest verdient behartigd te worden. Werkeloosheid en verveling zijn op haar zelve, niet alleen, zonder tegenspraak, het

---

(1) Vergel. C. H. SCHULTZ, Wirkung des Branntweins in der Trunksucht. (HUFELAND'S Journ. 1841, St. IV, April).

grootste kwaad, maar ook verleiden zij tot ieder ander zedelijk en physiek nadeel. Hij toch, die den dag over in het zweet zijns aanschijns gewerkt heeft, zal, wanneer hij des avonds zijnen arbeid overziet, met zijn brood en glas bier tevreden zijn, en hij, die genoodzaakt is zijn huisgezin met de vruchten van zijn' geest te onderhouden, moet geene verstrooijing zoeken in spel en drank, maar in edele, waarachtig grootsche natuurbeschouwingen.

En inderdaad is de geest van onze tegenwoordige wereld zoodanig gesteld, dat zij, zoo niet allen, dan toch velen eenen beteren levensweg, dan dien, op welken de sterke dranken zoo grooten invloed hebben, opent. Wie erkent niet met blijdschap de goede vorderingen, die onze tijd te dien opzigte aanbiedt? Nog zijn vele dwaalbegrippen in veler harten aanwezig; nog zijn er, die wars van elke menschlievendheid, slechts eigen voordeel beoogen, en het zaad der verleiding onder de onkundige wereld trachten te strooijen.

Maar ook dit zal eenmaal anders worden, het goede vermeerderen, het kwade, dat met hetzelve vermengd is, meer en meer verdwijnen. Ik hoop en verwacht van de toekomst, dat deze voorspelling bewaarheid moge worden, nu het ijs met krachtigen arm gebroken is, en vooral de gezegende pogingen der voorstanders van de Matigheid meer ondersteund en aangemoedigd worden en hunne genootschappen op verderen bloei en uitbreiding zullen kunnen rekenen, om eenmaal dat groote en edele doelwit te bereiken, waartoe alle braven hunne beste krachten gaarne zullen vereenigen. Dan zal waarheid, door eendragt geschraagd, over vooroordeel en verkeerden tijdgeest ze-

gevieren en allerwege geluk en verbetering aanbrengen.

En hier eindig ik met den wensch van goedgunstige beoordeelaars te mogen aantreffen voor eenen arbeid, die wel is waar uit een betamelijk eergevoel, maar niet minder uit pligtgevoel voortgesproten is.

Quaeramus quid optimum, non quid usitatissimum.

SENECA.

ERRATA.

Blz.	3	Reg.	6 v. o.	*staat:* onmatig	*lees:*	matig
»	6	»	16 v. b.	» ontstaan	»	ontstaat
»	8	»	13, 14, 18 v. b.	» zij	»	hij
»	12	»	12 v. o.	» } die	»	dien
»	103	»	3 v. o.	» } die		
»	26	»	7 v. o.	» de aanvankelijke	»	den aanvankelijken
»	37	»	8 v. o.	» zij	»	hij
»	38	»	2 v. o.	» den lande	»	en den lande
»	41	»	6 v. b.	» } welke		
»	73	»	13 v. o.	» } welke	»	welken
»	79	»	11 v. o.	» } welke		
»	44	»	17 v. b.	» hunne	»	hunnen
»	44	»	3, 5 v. o.	» zij	»	hij
»	60	»	5 v. b.	» dezelve	»	denzelve
»	61	»	3 v. b.	» § 45.	»	§ 46.
»	91	»	9 v. o.	» PIENEL	»	PINEL
»	92	»	10 v. o.	» eene hoogere graad	»	een hooger graad
»	99	»	8 v. b.	» § 49.	»	§ 48.
»	129	»	6 v. o.	» ontstoken,	»	verstoken.
»	134	»	1 v. o.	» noot (30),	»	noot (1).